

Załącznik
do uchwały nr XXXIII/441/20
Sejmiku Województwa Małopolskiego
z dnia 28 grudnia 2020 r.

**Sprawozdanie z realizacji
w latach 2018-2019
Wojewódzkiego programu
opieki nad zabytkami
w Małopolsce
na lata 2018-2021**

Spis treści

I. Wstęp	3
1. Wprowadzenie	3
2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2018-2019 <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021</i>	4
3. Wizja, misja i główne cele <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021</i>	4
4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy strategii rozwoju województwa małopolskiego	7
5. Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	10
II. Monitoring realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2018-2019	12
I. Obszar: Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu	
1. Wskaźnik I.1 – Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	12
2. Wskaźnik I.2 – Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	13
3. Wskaźnik I.3 – Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	16
4. Wskaźnik I.4 – Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	18
5. Wskaźnik I.5 – Liczba utworzonych parków kulturowych	22
6. Wskaźnik I.6 – Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	26
7. Wskaźnik I.7 – Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	32
8. Wskaźnik I.8 – Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami	34
9. Wskaźnik I.9 – Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich	37
10. Wskaźnik I.10 – Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor.....	38
11. Wskaźnik I.11 – Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych	40
12. Wskaźnik I.12 – Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>	43
13. Wskaźnik I.13 – Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach	44
II. Obszar: Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową	48
1. Wskaźnik II.1 Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	48
2. Wskaźnik II.2 – Liczba instytucji kultury w regionie	49
3. Wskaźnik II.3 – Liczba osób zwiedzających muzea	51
4. Wskaźnik II.4 – Liczba zorganizowanych wystaw czasowych	53
5. Wskaźnik II.5 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków.....	56
6. Wskaźnik II.6 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	63
7. Wskaźnik II.7 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	67
8. Wskaźnik II.8 – Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	70
9. Wskaźnik II.9 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	73
10. Wskaźnik II.10 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	75
11. Wskaźnik II.11 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	78
12. Wskaźnik II.12 – Liczba turystów i odwiedzających region	80
13. Wskaźnik II.13 – Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	82
14. Wskaźnik II.14 – Liczba szlaków kulturowych i turystycznych	84
15. Wskaźnik II.15 – Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym	87
III. Podsumowanie – wnioski wynikające z monitoringu wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami	89

I. Wstęp

... najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich samych narodów,
(...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...¹.

Karta Ateńska z 1931 r.

Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju
(artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)

1. Wprowadzenie

Województwo Małopolskie – zgodnie nakazem ustawowym, zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami² – sporządziło i przyjęło już cztery wersje wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy w kraju program regionalny pn. *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* został opracowany na lata 2005-2009 i przyjęty został uchwałą nr XXXVII/469/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 października 2005 roku. Kolejne wersje programu pn.: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013* oraz *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* – będące kontynuacją założeń pierwszego programu – przyjęte zostały stosownymi uchwałami: nr LII/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 roku oraz nr LI/82214 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 maja 2014 roku. Czwarty, aktualny program pn. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* – będący kontynuacją założeń wcześniejszych dokumentów – przyjęty został uchwałą nr VI/49/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 lutego 2019 roku. Wszystkie dokumenty programowe uzyskały pozytywną opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Aktualny *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach. Dokument programowy został sporządzony z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego³ i opracowany w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przy współdziałaniu powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego⁴, w skład którego weszli specjaliści z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przedstawiciele środowiska naukowego, służb konserwatorskich, instytucji kultury oraz reprezentanci władzy samorządowej. Dokument ten stanowi istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

Celem działania samorządu województwa – wypełniającego zadania określone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi – jest przede wszystkim realizacja polityki regionalnej w oparciu o strategię rozwoju województwa. Ważnym elementem tej polityki są działania na rzecz poszanowania, ochrony i wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowią o wyjątkowości i atrakcyjności regionu. Kluczowe jest więc skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego rozwoju województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w niniejszym dokumencie programowym.

Dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, bogatego krajobrazu kulturowego Małopolski, a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego, we współpracy wszystkich interesariuszy regionalnych, w tym samych mieszkańców, to główne kierunki wskazanych i planowanych działań w tym obszarze. Ważne i zasadne jest określanie warunków i determinant organizacyjnych, finansowych i edukacyjnych, które temu służą oraz monitorowanie podejmowanie działań.

¹ Karta Ateńska z 1931 r. – *Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r.*, w pkt. VII *Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków*, lit. b.

² Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378.

³ Uchwała nr 2095/17 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 14 grudnia 2017 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021*.

⁴ Uchwała nr 52/18 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 16 stycznia 2018 r. w sprawie powołania Zespołu zadaniowego ds. przygotowania *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021*.

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym, a jednocześnie stanowi mocny wyraz regionalnej tożsamości. Celem sprawowanej w tym obszarze polityki, także tej realizowanej przez samorząd województwa, jest stymulowanie działań na rzecz kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu. Wyzwaniem jest budowanie świadomych relacji z dziedzictwem kulturowym i odpowiedzialność za powierzony nam ogrom i bogactwo zasobów dziedzictwa, które może być także uznawane za zbiór możliwości i potencjał kształtujący tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie oraz świadome bycie w świecie.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021, zgodnie z wymogiem ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uzyskał (pozytywną) opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obowiązek nałożony ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵, określił szczegółowo sposób konsultacji projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji pozarządowych. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* nie jest aktem prawa miejscowego. Niezależnie od tego faktu, zostały jednak przeprowadzone konsultacje społeczne⁶ projektu programu, z uwagi na specyfikę założeń tego dokumentu strategicznego, a w szczególności kompleksowość opieki nad dziedzictwem kulturowym – którą program zakłada – i konieczność współpracy wielu podmiotów zajmujących się dziedzictwem. Zgodnie z przyjętą wizją dokumentu: *Małopoleanie dumni z zadbanej regionalnej przestrzeni kulturowej, która jest ich wspólnym dobrem i pomnażanym bogactwem*.

2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2018-2019 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021

Zgodnie z wymogiem art. 87, ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, które przedstawia sejmikowi województwa oraz przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ewaluacja programu dokonywana jest w okresach czteroletnich, poprzez badanie stopnia osiągnięcia zakładanych celów. Tym samym ewaluację programu Zarząd Województwa Małopolskiego jest zobowiązany przedstawić Sejmikowi Województwa Małopolskiego w okresie 12 miesięcy od zakończenia okresu jego realizacji.

3. Wizja, misja i główne cele Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021, opracowany przez samorząd województwa małopolskiego, jest przejawem troski, dbałości i szacunku dla dziedzictwa kulturowego regionu, chęci zrównoważonego wykorzystania jego zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego Małopolski, przy jednoczesnym zachowaniu go dla przyszłych pokoleń, celem zapewnienia wysokiej jakości życia wszystkich mieszkańców, a także turystów, gości i innych interesariuszy. Ambitne założenia kolejnej edycji programu wynikały z dotychczasowych osiągnięć poprzednich programów, konieczności kontynuacji podjętych działań oraz diagnozowania nowych wyzwań i rozwiązań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie regionalnym.

Motto *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* zostało wyrażone krótkim hasłem, które dedykowane jest wszystkim interesariuszom: **DZIEDZICTWO – WARTO MIEĆ KORZENIE**. Dziedzictwo pojmujemy jako spuściznę, za którą jesteśmy odpowiedzialni, która kształtuje naszą tożsamość, odpowiada na pytanie, kim jesteśmy, jest wyrazem uznawanego przez nas systemu wartości i sposobem pojmowania rzeczywistości, dziedzictwo tworzy poczucie wspólnoty i pozwala podejmować nowe wyzwania.

W oparciu o ewaluację poprzednich edycji programu i wnioski wynikające z diagnozy stanów zasobów dziedzictwa kulturowego sformułowano **misję programu**: **Pielęgnowanie i przywracanie wysokiej wartości wyjątkowych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski wraz z kreowaniem**

⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 1057.

⁶ Uchwała nr 1962/18 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 18 października 2018 r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych projektu uchwały Sejmiku Województwa Małopolskiego w sprawie przyjęcia *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021*.

poczucia istoty regionalnej tożsamości i wzmacnianiem obywatelskiej odpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń oraz adekwatnym systemem ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja programu odzwierciedla potrzebę budowania na poziomie regionalnym wspólnoty celów i działań ukierunkowanych na ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej, pojmowanej szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną, jak i niematerialną oraz istniejącymi lub potencjalnymi możliwościami kreowania funkcji kulturotwórczych, animowania stabilnej, odpowiedzialnej i skutecznej współpracy wielu interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego Małopolski, a także wzmocnienia tożsamości regionalnej i aktywności obywatelskiej mieszkańców.

Fundamentami dla realizacji misji są:

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- umiejętność łączenia teraźniejszości i przyszłości z przeszłością,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- przywrócenie, uporządkowanie i pielęgnowanie krajobrazu kulturowego Małopolski, zagrożonego lub skażonego działaniami człowieka i rozwojem cywilizacji, związanymi np. ze niszczeniem zasobów naturalnych i kulturowych, zakłóceniami funkcjonowania ekosystemów przyrodniczych, działaniami prowadzącymi do zmian fizjonomii krajobrazu, do niszczenia układów kompozycyjnych, układów historycznych, wprowadzaniem chaosu w przestrzeni, pozbawianiem jej indywidualności i funkcjonalności,
- powiązanie przestrzeni w sieci o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach,
- kreowanie regionalnej tożsamości wspartej na dziedzictwie, z której obecne i przyszłe pokolenia mogą czerpać wzorce, inspiracje w procesie rozwoju osobistego, społecznego, gospodarczego,
- wzmacnianie aktywności i odpowiedzialności obywatelskiej za dziedzictwo kulturowe regionu, budowanie potencjału społecznego i relacyjnego dla dziedzictwa.

Procesem warunkującym powodzenie jest świadomość społeczeństwa w kwestii społeczno-ekonomicznego oddziaływania dziedzictwa kulturowego. Świadomość powodująca poczucie współodpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń, pobudzająca do zaangażowania i wspólnej pracy. To stosunek do dziedzictwa kulturowego i sposób pojmowania przestrzeni kulturowej jest decydującym dla funkcji, którą dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze będzie pełnić w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. W celu wyznaczenia dziedzictwu istotnej funkcji w życiu zbiorowym potrzebna jest przede wszystkim jego żywa obecność w dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie. Tylko dziedzictwo wciąż interpretowane, na nowo poznawane może przetrwać. Dziedzictwo kulturowe winno być zatem traktowane jako kapitał intelektualny i emocjonalny generujący i stymulujący różnorodne możliwości rozwoju osobistego, społecznego, ekonomicznego. Funkcje dziedzictwa muszą być odczytywane na nowo i upowszechniane, należy wciąż podkreślać jego wartość, tak aby dawało impuls i wzmacniało motywację do rozwoju, do działań wspólnotowych na poziomie lokalnym i regionalnym. Aktywność powinna być ukierunkowana nie tylko na unowocześnianie i rozwijanie instytucji opieki nad zabytkami, badanie, dokumentowanie i promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego, ale również na inicjowanie projektów edukacyjnych, w tym dotyczących rozwoju kompetencji kluczowych i tych, które w kontekście wyzwań współczesności są najbardziej pożądane, jak np. kreatywność, myślenie innowacyjne, inicjatywność, ekspresja i świadomość kulturowa. Stwarza to stabilne podstawy do budowania regionalnej społeczności silnej swym dziedzictwem i świadomej jego wagi, daje impuls do dynamicznego czerpania z dziedzictwa w każdej dziedzinie życia – w rozwoju społecznym, gospodarczym, politycznym, w edukacji i nauce, czy w przedsiębiorczości, nie jest niczym innym jak inwestowaniem w przewagę konkurencyjną regionu.

Świadomi wagi i wartości dziedzictwa kulturowego Małopolskie, poprzez swoje zaangażowanie i aktywność przyczyniają się do realizacji takich celów Europy i Małopolski jak:

- inteligentny rozwój, związany z rozwojem kapitału społecznego, badań naukowych i innowacji,
- zrównoważony rozwój, związany z ochroną zasobów naturalnych regionu, poszanowaniem regionalnego dziedzictwa i budowaniem zbilansowanej gospodarki, rozważnie czerpiącej z lokalnych zasobów,
- włączenie społeczne, związane ze wzmocnieniem spójności społecznej, rozwojem relacji społecznych, wzrostem zatrudnienia i zaktywizowaniem rynku pracy.

Szansą na zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej jest spójny, zrównoważony, inteligentny rozwój społeczno-gospodarczy, w ramach którego podejmowane wspólne działania cechuje wrażliwość na dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, a budowanie przewag konkurencyjnych i siły ekonomicznej regionu wiąże się z wykorzystaniem endogenicznych zasobów kultury, tradycji i dziedzictwa Małopolski. Realizacja ww. ambicji i zamierzeń ściśle wiąże się z głównym celem polityki rozwoju regionalnego, którym jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego – w tym zwłaszcza tzw. przemysłów czasu wolnego – oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim⁷. Zapisana w strategii rozwoju województwa wizja *Małopolska 2020* dotyczy także obszaru, bez poszanowania i wykorzystania którego nie będzie możliwa jej realizacja.

(...) *Aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*⁸ – konieczne jest zachowanie oraz efektywne i zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu. Właściwie zagospodarowany potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury wpłynie na wzrost atrakcyjności Małopolski, także w obszarze przemysłów czasu wolnego. W zakresie objętym niniejszym programem **wizję 2021** sformułowano następująco: **Małopolanie dumni z zadbanej regionalnej przestrzeni kulturowej, która jest ich wspólnym dobrem i pomnażanym bogactwem.** Jej rozwinięciem jest wyobrażenie Małopolski u progu lat 30. XXI wieku, uwzględniające przede wszystkim perspektywę mieszkańców, ale również innych interesariuszy: **Małopolska jest silna dziedzictwem kulturowym a Małopolanie są świadomi jego wagi i wartości. To ich tożsamość i duma, świadectwo i powszechna troska. Odwoływanie się do dziedzictwa, zanurzenie się w nim, czerpanie z niego, inspirowanie się nim jest kluczem do rozumienia współczesnego świata i satysfakcji z codziennych aktywności. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Uświadomione i zadbane dziedzictwo oraz piękny krajobraz kulturowy Małopolski są mocnym fundamentem rozwoju regionu.**

Wizja i misja aktualnego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami stanowiła podstawę do wyznaczenia głównych kierunków działań – celów (strategicznego i operacyjnych) i przełożyła się na określenie priorytetów i kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), których realizacja ma umożliwić osiągnięcie zaplanowanych i oczekiwanych efektów polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego. **Celem strategicznym** działań podejmowanych w latach 2018-2021 w obszarze szeroko rozumianej przestrzeni kulturowej jest: **harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.** Osiągnięcie zaplanowanych rezultatów powinno być skuteczne poprzez realizację przedsięwzięć w ramach 2 celów operacyjnych (nr I i nr II) określonych w dokumencie strategicznym:

- skutecznej ochrony zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- wspólnotowej odpowiedzialności i efektywnego zarządzania regionalną przestrzenią kulturową.

W ramach wyznaczonych celów określono **5 priorytetów** oraz **29 kierunków działań** (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Tabela 1

⁷ Cel zapisany w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 83.

⁸ Tamże, s. 79.

Wizja 2021 (krótka)

Małopolanie dumni z zadbanej regionalnej przestrzeni kulturowej, która jest ich wspólnym dobrem i pomnażanym bogactwem

Wizja 2021 (szeroka)

Małopolska jest silna dziedzictwem kulturowym a Małopolanie są świadomi jego wagi i wartości. To ich tożsamość i duma, świadectwo i powszechna troska. Odwoływanie się do dziedzictwa, zanurzanie się w nim, czerpanie z niego, inspirowanie się nim jest kluczem do rozumienia współczesnego świata i satysfakcji z codziennych aktywności. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Uświadomione i zadbane dziedzictwo oraz piękny krajobraz kulturowy Małopolski są mocnym fundamentem rozwoju regionu

Misja

Pielęgnowanie i przywracanie wysokiej wartości wyjątkowych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski wraz z kreowaniem poczucia istoty regionalnej tożsamości i wzmacnianiem obywatelskiej odpowiedzialności za kulturą spuścizną pokoleń oraz adekwatnym systemem ochrony i opieki nad dziedzictwem

Tabela 2

Cel strategiczny				
Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan				
Cel operacyjny I		Cel operacyjny II		
Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu		Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową		
Priorytet I.1 Zachowanie optymalnej jakości krajobrazu kulturowego i funkcjonalne wykorzystywanie miejsc i obiektów dziedzictwa	Priorytet I.2 Zachowanie historycznej wielokulturowości i regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej	Priorytet II.1 Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalną przestrzenią kulturową	Priorytet II.2 Systemowa i projektowa współpraca podmiotów zaangażowanych w ochronę i opiekę nad dziedzictwem kulturowym	Priorytet II.3 Perspektywiczne wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w edukacji, turystyce, gospodarce wiedzy

Sprawozdawczości zatem powinny być poddane działania podejmowane w pierwszych dwóch latach obowiązywania zapisów *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* – przez podmioty zajmujące się dziedzictwem i samych właścicieli zabytków – związane z ochroną wartościowych zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu oraz z efektywnym zarządzaniem regionalną przestrzenią kulturową.

4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy strategii rozwoju Województwa Małopolskiego

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 jest dokumentem programowym służącym wdrażaniu strategii rozwoju regionalnego. W związku z powyższym odwołuje

się bezpośrednio do zapisów *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020⁹ oraz *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*¹⁰. Niniejszy regionalny program opieki nad zabytkami uściśla zapisy strategii rozwoju województwa, w szczególności wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określone w *Obszarze 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego*, w szczególności w kierunku polityki rozwoju 2.1 – *Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej*.

Wizja Małopolska 2020 określona została w strategii rozwoju województwa w sposób następujący: *Chcemy, aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*¹¹. Głównym celem polityki rozwoju regionu jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.

Celem strategicznym *Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego* jest zapisana w strategii: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*¹². Rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych działań powinno być przejście od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. *Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, który umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Małopolski. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyzmu, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla rozwoju sektora przemysłów czasu wolnego*¹³.

Tabela 3

Cele określone w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020	
Cel główny	Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim ¹⁴
Obszar 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego	
Cel strategiczny Obszaru 2	Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury ¹⁵
Kierunki polityki rozwoju Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego ¹⁶	
2.1	Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej
2.2	Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego
2.3	Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego
2.4	Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego

⁹ Uchwała nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020.

¹⁰ Uchwała nr 1436/15 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 22 października 2015 r. w sprawie przyjęcia *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*.

¹¹ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 79.

¹² Tamże, s. 95.

¹³ Tamże, s. 96.

¹⁴ Tamże, s. 83.

¹⁵ Tamże, s. 95.

¹⁶ Tamże, s. 96-100.

Tabela 4

Kluczowe działania ochrony małopolskiej przestrzeni kulturowej zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020 ¹⁷	
Nr	Działania podejmowane w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu
2.1.1	Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego
2.1.2	Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji
2.1.3	Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek
2.1.4	Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych
2.1.5	Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia
2.1.6	Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych
2.1.7	Zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnej ochrony
2.1.8	Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej
2.1.9	Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego
2.1.10	Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego
2.1.11	Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami
2.1.12	Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy
2.1.13	Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu
2.1.14	Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym
2.1.15	Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego

Tabela 5

Kluczowe działania związane ze wzmocnieniem promocji dziedzictwa regionalnego zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020 ¹⁸	
Nr	Działania
2.4.1	Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zabytków oraz obiektów kultury współczesnej), a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego
2.4.2	Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa regionalnego dla rozwoju gospodarczego regionu oraz aktywizacji użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji
2.4.3	Aktywna i skuteczna promocja oraz wsparcie regionalnej oferty przemysłów czasu wolnego, w szczególności markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych, w tym artystycznych i twórczych
2.4.4	Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego poprzez promocję i informację o ofercie kulturalnej oraz zapewnianie jej dostępności i różnorodności
2.4.5	Intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w zakresie edukacji, promocji oraz poprawy świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa regionalnego

¹⁷ Tamże, s. 96-97¹⁸ Tamże, s. 99-100.

5. Wskaźniki – wynikające z określonych w programie celów i priorytetów – przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

Zmiany w obszarach poddanych sprawozdawczości określone zostały w tym opracowaniu na podstawie **28 wskaźników** wyznaczonych w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* jako podstaw do przeprowadzenia badań ewaluacyjnych w celu pozyskania wiedzy o stanie opieki nad regionalnym dziedzictwem i podejmowania w przyszłości właściwych decyzji o działaniach w tym obszarze. Wśród tych 28 wskaźników 13 użyto do zbadania realizacji działań zbliżających do osiągnięcia celu operacyjnego I – skutecznej ochrony zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, 15 wskaźników natomiast użyto do zbadania stopnia realizacji celu operacyjnego II – wspólnotowej odpowiedzialności i efektywnego zarządzania regionalną przestrzenią kulturową. W ramach przygotowanego raportu pozyskano dane obrazujące efekty działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie w okresie poddanym sprawozdawczości, w latach 2018-2019. Niestety nadal nie wszystkie obszary podlegają regularnej i obowiązkowej sprawozdawczości statystycznej.

Tabela 6

Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań – w latach 2018-2019 – w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	
Lp.	Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu
x	Wskaźnik
1	Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków
2	Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
3	Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków
4	Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
5	Liczba utworzonych parków kulturowych
6	Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
7	Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków
8	Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami
9	Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich
10	Liczba zespołów regionalnych oraz organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor
11	Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych
12	Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>
13	Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach
Lp.	Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
x	Wskaźnik
1	Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych
2	Liczba instytucji kultury w regionie
3	Liczba osób zwiedzających muzea
4	Liczba zorganizowanych wystaw czasowych
5	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
6	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
7	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
8	Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

9	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego
10	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea
11	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki
12	Liczba turystów i odwiedzających region
13	Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej
14	Liczba szlaków kulturowych i turystycznych
15	Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

II. Monitoring realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2018-2019

Realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Realizacja celu operacyjnego I

Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu

Wskaźnik I.1

Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – art. 22, ust. 2 i art. 8 – zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia (w formie zbioru kart ewidencyjnych) ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁹ określa m.in. sposób prowadzenia wojewódzkich ewidencji zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze. Tego typu spis zabytków na obszarze województwa małopolskiego na koniec 2019 roku ujmował **około 48 000 obiektów**²⁰ (nieruchomości i założeń zieleni). Jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, liczba ta od kilku lat w niewielkim zakresie podlega zmianom – na koniec 2017 roku była to ta sama liczba kart – gdyż Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w ciągu każdego roku włącza nowe obiekty do wojewódzkiej ewidencji zabytków, ale także usuwa z tego zbioru karty dotyczące nieruchomości, głównie ze względu na rozbiórki i zniszczenia budynków, ich zły stan techniczny, błędnie realizowane remonty lub modernizacje substancji zabytkowych lub translokacje obiektów. Największe zmiany w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków nastąpiły w okresie od początku 2010 roku do końca 2015 roku, w wyniku prowadzonej wówczas weryfikacji wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków w regionie, z ewidencji wojewódzkiej w Małopolsce skreślono ponad 5% zasobu – nieruchomości, które zostały rozebrane lub zniszczone albo całkowicie pozbawione wartości zabytkowych²¹.

W okresie poddanym sprawozdawczości (w latach 2018-2019) do wojewódzkiej ewidencji zabytków w Małopolsce wpisano w sumie 70 nowych zabytków, do tego rejestru włączono odpowiednio: 30 kart ewidencyjnych w 2018 roku i 40 kart ewidencyjnych w 2019 roku²².

Dla porównania sytuacji w regionie do sytuacji w kraju – w okresie sprawozdawczym do Krajowej Ewidencji Zabytków przyjęto: w 2018 roku – 1 149 nowych kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa oraz 50 kart dotyczących zabytkowych cmentarzy²³, natomiast w kolejnym 2019 roku – 3 628 nowych kart zabytków budownictwa, 30 kart opisujących cmentarze oraz 9 kart ewidencjonujących zabytkową zielenią²⁴. Średnia liczba włączonych nowych kart do ewidencji zabytków dla 1 województwa w okresie dwóch lat wynosiła zatem: około 300 dokumentów informujących o zabytkach architektury i 5 odnotowujących dane zabytkowych cmentarzy. Nie są to wielkie liczby, które w sposób istotny wpłynęły na zmianę danych i statystyki wojewódzkich ewidencji zabytków w różnych regionach

¹⁹ Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

²⁰ Jak informuje WUOZ, niemożliwe jest określenie dokładnej liczby kart – na konkretny dzień roku – figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, ze względu na ciągłe zmiany tego zasobu i wielką liczbę obiektów, który on obejmuje.

²¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²² Tamże.

²³ Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2018, Warszawa 2019 r., s. 12.

²⁴ Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2019, Warszawa 2020 r., s. 12.

kraju. Liczba kart ewidencyjnych ujętych w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków w latach 2018-2019 była jednak zdecydowanie niższa niż arytmetyczna średnia krajowa.

Celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego²⁵. Pod względem ilości zabytków nieruchomości ujętych w *Krajowej ewidencji zabytków*²⁶, która obejmuje nieruchomości, dla których opracowany został tzw. spis adresowy, najwięcej obiektów liczy ewidencja województwa wielkopolskiego, trochę mniej – województwa dolnośląskiego, następnie województwa podkarpackiego i województwa małopolskiego.

Wskaźnik I.2

Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego (obok uznania za pomnik historii, utworzenia parku kulturowego, wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy²⁷. Ustawa umożliwia służbom konserwatorskim objęcie ochroną prawną obiektów (budynków lub zespołów budynków) o znacznych wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych z urzędu, także bez wstępnej zgody ich właściciela.

Z liczby około 48 000 obiektów wpisanych do małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków do **wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości** na koniec 2019 roku wpisane było – jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków – **około 5 100 obiektów**, w wyniku wydania w sumie **3 446 decyzji** administracyjnych²⁸. Liczba decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomości nie jest tożsama z liczbą obiektów podlegających ochronie. W wielu przypadkach większa liczba obiektów zabytkowych wpisywana jest do rejestru na podstawie pojedynczej decyzji (m.in. zabudowa Wzgórza Wawelskiego to jeden wpis)²⁹. Z ogólnej liczby zabytków wpisanych do małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków znaczną część (ponad 40%) stanowią zespoły i obiekty położone na terenie administracyjnym miasta Krakowa. Spis zabytkowych nieruchomości lokowanych w stolicy Małopolski liczy prawie 1 230 pozycji, w tym 70 kościołów i zespołów klasztornych, 5 kościołów drewnianych, 8 synagog wraz z dawną mykwą, 5 cmentarzy, 10 układów urbanistycznych, 36 fortyfikacji. W latach 2018-2019 w wojewódzkim rejestrze zabytków pojawiły się nowe wpisy z terenu stolicy Małopolski: 1 układ urbanistyczny (historyczny zespół budowlany osiedla mieszkaniowego „Salwator”³⁰) oraz 2 zabytki dawnych miejskich fortyfikacji (Fort 34 Bielany „Krępak”³¹ oraz relikty dawnego szańca FS-4³²). Z ogólnej liczby krakowskich nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków największą grupę obiektów objętych ochroną prawa nadal stanowią budynki i kamienice³³.

Wpis do rejestru zabytków powinien zapewnić skuteczną ochronę konserwatorską materialnego dziedzictwa przeszłości, zobowiązując właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych m.in. do zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości³⁴. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poza obowiązkami, które nakłada na właścicieli zabytkowego mienia, daje im

²⁵ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/.

²⁶ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/krajowa-ewidencja-zabytkow/, spis obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy.

²⁷ Art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

²⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

²⁹ Dodatkowo, zgodnie z obowiązującym prawem, objęcie budynku ochroną o charakterze przestrzennym (układ urbanistyczny lub zespół zabudowy) nie wyklucza możliwości wpisania do rejestru zabytków osobno jego pojedynczych elementów o wyjątkowej wartości. Zakres i formy ochrony niejednokrotnie powielają się. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

³⁰ Wpis numer A-1526/M z 8.10.2019 r., ul. św. Bronisławy, Anczyca, Gontyna.

³¹ Wpis numer A-1507/M z 30.11.2018 r., ul. Księcia Józefa.

³² Wpis numer A-1497/M z 07.06.2018 r., ul. Piastowska 20.

³³ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r., <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

³⁴ Art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

możliwość skorzystania z pomocy finansowej udzielanej ze środków publicznych na wykonanie prac przy zabytku. Jak mówią zapisy prawa: *osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku*³⁵. Obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte tylko w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, są tej szansy pozbawione. Wiele obiektów o wyróżniających się walorach artystycznych, historycznych lub naukowych – położonych na terenie województwa małopolskiego – nadal pozbawionych jest ochrony prawnej³⁶, stąd konieczność podejmowania nowych decyzji administracyjnych wpisujących obiekty do wojewódzkiego rejestru zabytków.

W okresie sprawozdawczym – w latach 2018-2019 – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków opracował i zatwierdził kolejne nowe decyzje o wpisie obiektu do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego. Od kilku lat utrzymuje się podobna tendencja – corocznie przez służby konserwatorskie podejmowanych jest około kilkunastu-kilkudziesięciu takich decyzji powiększających rejestr małopolskich zabytkowych nieruchomości o nowe obiekty, warte objęciem prawną ochroną.

Tabela 7

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego ³⁷		
Rok	Ogólna liczba obiektów	Ogólna liczba decyzji
2019	ok. 5 100	3 446
2018	ok. 5 100	3 425
2017	5 101	3 420
2016	5 076	3 396
2015	5 060	3 376
2014	5 124	3 338
2013	5 079	3 274

Tabela 8

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2019 ³⁸		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2019	21	21
2018	b.d.	17
2017	24	25
2016	17	23
2015	38	48
2014	64	70
2013	54	84
2012	37	43
2011	43	52
2010	47	54
2009	44	53
2008	47	55
2007	59	71
2006	39	49

³⁵ Art. 73 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

³⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie wytypował kilka lat temu ponad 300 obiektów nieruchomości koniecznych do ujęcia w małopolskim wojewódzkim rejestrze zabytków (to głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe).

³⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. WUOZ dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

³⁸ Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

W ostatnich latach obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego sukcesywnie przybywa. W latach poddanych sprawozdawczości – do rejestru zabytków wpisano 38 nieruchomości (w 2018 roku – 17, w 2019 roku – 21), na skutek wydania decyzji administracyjnych o wpisie³⁹. Zatem od lat utrzymuje się pozytywna tendencja powiększania małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków, ale też weryfikowania stanu istniejących w rejestrze nieruchomości i skreślenia ze spisu tych, które nie istnieją, zostały zniszczone, zatraciły charakter zabytkowy lub zostały translokowane (np. do skansenu) itp. Dla porównania – w odniesieniu do 2018 roku – w skali kraju rejestr zabytków nieruchomości powiększył się o 734 obiekty⁴⁰.

W 2018 roku do rejestru zabytków z terenu Krakowa wpisano między innymi: zadaszenie nad schodami zewnętrznymi do krypty pod Wieżą Srebrnych Dzwonów Katedry Wawelskiej⁴¹, tzw. „Pałac Dożów” w Centrum Administracyjnym Huty im. T. Sendzimira⁴², budynek Śląskiego Seminarium Duchownego⁴³, pałac Przeworskich wraz z budynkiem wozowni i stajni⁴⁴ oraz zabytkową kamienicę przy ul. Sławkowskiej 24a⁴⁵. W kolejnym, 2019 roku w wojewódzkim rejestrze nieruchomości stolicy Małopolski ujęto między innymi: budynek dawnej „Łaźni Rzymskiej”⁴⁶, gmach dawnego Banku Rolnego⁴⁷, sień wraz z wystrojem malarskim kamienicy przy ul. Limanowskiego 29⁴⁸, budynek dawnego Domu Ordynacji Miroszewskich⁴⁹, obiekt Związku Młodzieży Chrześcijańskiej YMCA⁵⁰ oraz pomnik na Wzgórzu Kaim⁵¹. Z terenu Małopolski podstawową formą ochrony zabytków, czyli wpisem do rejestru zabytków, w 2018 roku objęto: 2 cmentarze wojenne – nr 311 w Nowym Wiśniczu⁵² i nr 327 w Niepołomicach⁵³ – budynek dworu wraz z parkiem w Okocimiu Górnym⁵⁴, budynek Bursy Gimnazjalnej im. Jana Bednarskiego w Nowym Targu⁵⁵, klasztor OO. Redemptorystów w Tuchowie z wieżą przy kościele⁵⁶ oraz 2 kapliczki: pw. NMP Niepokalanie Poczętej w Ciężkowicach⁵⁷ i obiekt małej architektury z figurą Chrystusa u Słupa w Rzepienniku Biskupim⁵⁸, dodatkowo także kaplicę cmentarną pw. św. Krzyża wraz z częścią cmentarza komunalnego w Wojniczu⁵⁹. W następnym, 2019 roku w rejestrze nieruchomości ujęto m.in.: cmentarz żydowski w Chranowie⁶⁰, cmentarz z I wojny światowej nr 373 w Wiśniowej⁶¹, kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubczy⁶², „Willę pod Orłem” w Bochni⁶³, willę Domańskich w Nawojowej Górze⁶⁴, dawny dworek oficjalistów zamkowych w Suchej Beskidzkiej⁶⁵, w Tatrach schronisko „Murowaniec” na Hali Gąsienicowej⁶⁶, a w Zakopanem: układ urbanistyczny oraz zespół budowlany willowej zabudowy na obszarze „Parcele Urzędnicze”⁶⁷, dawny pensjonat „Konradówka”⁶⁸ i willę Polonia⁶⁹.

W skali kraju – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – w samym tylko 2018 roku w kategorii zabytków nieruchomości przyjęto i opracowano 363 nowych decyzji o wpisie obiektów do

³⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁴⁰ *Kultura w 2019 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2020, s. 35.

⁴¹ Wpis numer A-1505/M z 11.09.2018 r., Wzgórze Wawelskie.

⁴² Wpis numer A-1527/M z 22.10.2019 r., ul. Ujastek 1/aI. Solidarności.

⁴³ Wpis numer A-1508/M z 17.12.2018 r., Al. Mickiewicza 3-5.

⁴⁴ Wpis numer A-1494/M z 29.03.2018 r., ul. Warszawska 15-17.

⁴⁵ Wpis numer A-1498/M z 24.04.2018 r.

⁴⁶ Wpis numer A-1512/M z 13.05.2019 r., ul. św. Sebastiana 9.

⁴⁷ Wpis numer A-1517/M z 7.06.2019 r., ul. Dunajewskiego 8.

⁴⁸ Wpis numer A-1522/M z 16.08.2019 r.

⁴⁹ Wpis numer A-1516/M z 3.06.2019 r., ul. Krupnicza 11.

⁵⁰ Wpis numer A-1519/M z 14.06.2019 r., ul. Krowoderska 8.

⁵¹ Wpis numer A-1495/M z 2.04.2019 r., rejon ul. Zolla.

⁵² Wpis numer A-1496/M z 4.06.2018 r.

⁵³ Wpis numer A-1506/M z 13.09.2018 r.

⁵⁴ Wpis numer A-166/M z 17.12.2018 r.

⁵⁵ Wpis numer A-1501/M z 7.06.2018 r., ul. Nadwodnej 5.

⁵⁶ Wpis numer A-1502/M z 11.07.2018 r.

⁵⁷ Wpis numer A-1489/M z 21.02.2018 r.

⁵⁸ Wpis numer A-1398/M z 2.07.2018 r.

⁵⁹ Wpis numer A-1500/M z 11.07.2018 r.

⁶⁰ Wpis numer A-1524/M z 29.08.2019 r., ul. Borowcowa i Podwale.

⁶¹ Wpis numer A-416/M z 5.11.2019 r.

⁶² Wpis numer A-1523/M z 22.08.2019 r.

⁶³ Wpis numer A-1485/M z 5.11.2019 r., ul. Oracka 7.

⁶⁴ Wpis numer A-1521/M z 7.08.2019 r., ul. Prochownia 14.

⁶⁵ Wpis numer A-1530/M z 18.12.2019 r., ul. Mickiewicza 36.

⁶⁶ Wpis numer A-1396/M z 12.12.2019 r.

⁶⁷ Wpis numer A-1504/M z 17.05.2019 r.

⁶⁸ Wpis numer A-1525/M z 27.09.2019 r., ul. Brzozowa 21, 23.

⁶⁹ Wpis numer A-1528/M z 2.12.2019 r., Chramcówki 14.

rejestrze zabytków⁷⁰, a w 2019 roku – 339 takich dokumentów⁷¹. Zatem decyzje podjęte w Małopolsce, dotyczące objęcia ochroną prawną nieruchomości położonych na terenie naszego województwa, stanowiły niewielki procent wszystkich wydanych przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków w kraju decyzji administracyjnych w tym zakresie.

Nadal widoczne jest skupienie zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru w Krakowie i okolicach, a także w południowej części regionu – powiatach: sądeckim i gorlickim (subregion sądecki), nowotarskim (subregion podhalański) oraz tarnowskim (subregion tarnowski). Najmniej zabytków nieruchomych znajduje się na północy województwa: w powiecie miechowskim (subregion Krakowski Obszar Metropolitalny), dąbrowskim (subregion tarnowski) i chrzanowskim (Małopolska Zachodnia).

Wskaźnik I.3

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków

Procedurę skreślenia obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z zapisami artykułu 13 tej ustawy, obiekt, który uległ zniszczeniu, w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje usunięty z rejestru.

Głównie z powodów utraty wartości historycznej albo zniszczenia obiektu, **w latach 2018-2019 Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał 34 decyzje o skreśleniu zabytku nieruchomego z wojewódzkiego rejestru zabytków**⁷², w tym m.in. następujących obiektów: 2 budynków dworów w Garlicy Murowanej (gm. Zielonki) oraz w Dąbiu (gm. Raciechowice), drewnianego kościoła pw. Narodzenia NMP w Libuszy (gm. Biecz), budynku stajni (wozowni) z założenia klasztornej OO. Bernardynów w Alwerni (gm. Alwernia), kilku drewnianych szałasów w Gorcach (pow. Limanowski) i Jurgowie (gm. Bukowina Tatrzańska), wozowni z zespołu szpitalno-parkowego w Krakowie-Kobierzynie, muru wraz z bramą cmentarną z cmentarza rzymskokatolickiego w Lanckoronie (gm. Lanckorona), spichlerza i budynku podworskiego w Toporzysku (gm. Jordanów), 2 stodoł w Gołkowicach Dolnych (gm. Stary Sącz), Baszty Kozackiej z zespołu pałacowo-parkowego w Młoszowej (gm. Trzebinia), elementów dwóch zespołów zabudowy zagrodowej w Sułoszowej (gm. Sułoszowa) oraz 2 drewnianych domów – dawnych łemkowskich chyży – w Bartnem (gm. Sękowa)⁷³, małopolskiej wsi, której układ ruralistyczny niegdyś był objęty ochroną prawną. Aktualna jest opinia wydana kilka lat temu przez Narodowy Instytut Dziedzictwa: *drewniane budownictwo mieszkalne jest szczególnie zagrożoną grupą polskich zabytków*⁷⁴. Tak jak w kraju, tak i w Małopolsce z krajobrazu znika bezpowrotnie wiele obiektów architektury drewnianej, tak charakterystycznych dla naszego regionu: chałup, zagród, szałasów, a nawet świątyń (spalony kościół w Libuszy). Niejednokrotnie ratunkiem dla zachowania cennych obiektów powstałych w konstrukcji drewnianej jest ich translokacja do skansenu. Tak stało się ze spichlerzem z Bobrka (gm. Chełmek) – który został przeniesiony do Muzeum – Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego w Wygiełzowie i Zamku Lipowiec (instytucji kultury samorządu województwa małopolskiego) – oraz ze spichlerzem z Suchej Beskidzkiej (gm. Sucha Beskidzka) – stanowiącym obecnie inwentarz Żywieckiego Parku Etnograficznego w Ślemieniu (woj. śląskie). Te dwa obiekty usunięte zostały z małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków – ponieważ obecnie stanowią wyposażenia muzeów typu skansenowego. W okresie poddanym sprawozdawczości trwało także kilka innych postępowań w sprawie skreślenia zabytku z rejestru regionalnych zabytków nie zakończonych jednak wydaniem decyzji (np. w sprawie historycznego otoczenia drewnianego dworu w Dąbrówce, gm. Stryszów⁷⁵).

Widoczne jest zwiększenie – po 2009 roku – liczby wydanych decyzji administracyjnych o skreśleniu obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków, które jest wynikiem prowadzonej weryfikacji obiektów i porządkowania rejestru zabytków. Ujawniony w ten sposób stan zasobów zabytkowych, świadczy o niejednokrotnie niskim poziomie faktycznej prawnej ochrony zabytków – braku świadomości części właścicieli oraz użytkowników zabytków i ich małej chęci do opieki nad własnym mieniem (które czasem, jako zabytkowe, uznawane jest za uciążliwe), braku właściwego zagospodarowania i użytkowania

⁷⁰ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2018, Warszawa 2019 r., s. 12.

⁷¹ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2019, Warszawa 2020 r., s. 12.

⁷² Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷³ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r., <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

⁷⁴ *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, s. 96.

⁷⁵ Wpis numer A-817/M, A-388 z 9.03.1981 r.

obiektów, braku skutecznego planowania przestrzennego i właściwej edukacji i promocji wartości dziedzictwa kulturowego.

Tabela 9

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2019⁷⁶	
Rok	Liczba obiektów
2019	9
2018	25
2017	2
2016	12
2015	5
2014	8
2013	4
2012	8
2011	14
2010	6
2009	0
2008	1
2007	0
2006	0
2005	1

Tabela 10

Zabytki nieruchome skreślone z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2018-2019⁷⁷			
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Data decyzji skreślenia
1	Gołkowice Dolne, gm. Stary Sącz	spichlerz wraz z działką z zagrody nr 28	13.02.2018
2	Lanckorona, gm. Lanckorona	mur wraz z bramą cmentarną z cmentarza rzymskokatolickiego	19.03.2018
3	Toporzysko, gm. Jordanów	spichlerz podworski	23.03.2018
4	Toporzysko, gm. Jordanów	budynek podworski mieszkalny	23.03.2018
5	Jurgów, gm. Bukowina Tatrzańska	budynek szałasów nr 13 z zespołu szałasów na Polanie Pod Okólnem	23.03.2018
6	Gorce, pow. limanowski	szałas z zespołu 5 szałasów	17.05.2018
7	Gorce, pow. limanowski	szałas nr I i II z zespołu szałasów na Polanie Kałużna	17.05.2018
8	Kraków	mieszkanie i pracownia malarska przy ul. Krowoderskiej 5/12	17.05.2018
9	Gorce, pow. limanowski	szałas na Polanie Stusy nad Obidową wsią	25.05.2018
10	Gorce, pow. limanowski	szałas na Polanie Zbulina (Zbótkowa) na południowych stokach Obidowca	25.05.2018
11	Jawornik, gm. Myślenice	starodrzew i otoczenie byłego kościoła św. Krzyża (przeniesionego do Krzesławic)	05.07.2018
12	Kraków	wozownia z zespołu szpitalno-parkowego w Kobierzynie	16.07.2018
13	Alwernia, gm. Alwernia	budynek stajni (wozowni) z założenia klasztorowego OO. Bernardynów	23.10.2018
14	Poręba Żegoty, gm. Alwernia	grota z zespołu pałacowego	16.11.2018
15	Garlica Murowana, gm. Zielonki	dwór	26.11.2018
16	Dąbie, gm. Raciechowice	dwór	26.11.2018

⁷⁶ Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷⁷ Opracowanie własne na podstawie danych ze strony Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

17	Młoszowa, gm. Trzebinia	Baszta Kozacka z zespołu pałacowo-parkowego	26.11.2018
18	Gołkowice Dolne, gm. Stary Sącz	budynek stodoły z zagrody nr 23	26.11.2018
19	Gołkowice Dolne, gm. Stary Sącz	mur z bramą, budynek gospodarczy i stodoła z zagrody nr 24	26.11.2018
20	Andrychów, gm. Andrychów	budynek bramny z cmentarza wyznania mojżeszowego	26.11.2018
21	Komorniki, gm. Raciechowice	stara studnia z zespołu dworskiego	26.11.2018
22	Sułoszowa, gm. Sułoszowa	budynki wozowni i sześciokątnej stodoły z zagrody Orczyków nr 210	26.11.2018
23	Chrzanów, gm. Chrzanów	drewniany dom mieszkalny	26.11.2018
24	Kraków	budynek gospodarczy z zespołu ogrodowego Szarskich z willą w Swoszowicach	14.12.2018
25	Sułoszowa, gm. Sułoszowa	zagroda nr 375	13.12.2018
26	Libusza, gm. Biecz	kościół drewniany pw. Narodzenia NMP	19.02.2019
27	Kraków	2 budynki z zespołu dworskiego w Branicach	7.03.2019
28	Płaza, gm. Chrzanów	dwa budynki gospodarcze z zespołu pałacowego	27.03.2019
29	Pcim, gm. Pcim	chałupa nr 7	12.04.2019
30	Bartne, gm. Sękowa	dom mieszkalno-gospodarczy nr 40	26.04.2019
31	Bartne, gm. Sękowa	dom oraz spichlerz z zagrody nr 27	21.05.2019
32	Bratucice, gm. Rzezawa	wiąta w zagrodzie nr 28	21.05.2019
33	Bobrek, gm. Chełmek	spichlerz drewniany (przeniesiony do skansenu w Wygielzowie)	13.12.2019
34	Sucha Beskidzka, gm. Sucha Beskidzka	spichlerz drewniany (przeniesiony do skansenu w Ślemieniu)	13.12.2019

Narodowy Instytut Dziedzictwa zbiera informacje i gromadzi dokumentację dotyczące krajowych zasobów dziedzictwa, w tym także obiektów wpisanych rejestru zabytków nieruchomości. W Pracowni Rejestru i Ewidencji Zabytków przechowywane są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju. Na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji, wydanych przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków⁷⁸, Narodowy Instytut Dziedzictwa publikuje zestawienia i raporty, także dotyczące głównego spisu zabytków – rejestru zabytków nieruchomości.

Ten rejestr ulega ciągłym zmianom, jego aktualizacja jest czynnością permanentną⁷⁹. Tylko w 2018 roku – w skali kraju – Narodowy Instytut Dziedzictwa przyjął: 363 nowe decyzje o wpisie nieruchomości do rejestru zabytków, ale także 48 decyzji o skreśleniu obiektu z rejestru zabytków, 111 decyzji odmawiających skreśleń oraz 283 postanowienia zmieniające lub wyjaśniające treść wcześniej wydanych decyzji, informacje urzędowe dotyczące przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestru lub inne dokumenty związane z prowadzeniem rejestru⁸⁰. W kolejnym, 2019 roku były to odpowiednio następujące dane: 339 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków, 54 decyzje o skreśleniu obiektu z rejestru, 114 decyzji odmawiających skreśleń i 253 inne postanowienia związane z prowadzeniem rejestru zabytków⁸¹. Liczba zabytków małopolskich pozbawionych opieki prawnej – poprzez wykreślenie ich w okresie podlegającym sprawozdawczości z wojewódzkiego rejestru zabytków – stanowiła w 2018 roku aż 52% a w 2019 roku ponad 17% ogólnej liczby nieruchomości w kraju skreślonych z rejestru zabytków. Zatem Małopolska w ostatnich latach wyróżnia się na tle kraju wysoką liczbą nieruchomości usuwanych z rejestru zabytków.

Wskaźnik I.4

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Ochronie i opiece – zgodnie z zapisami artykułu 6, ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – podlegają, bez względu na stan zachowania, także zabytki ruchome, będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami,

⁷⁸ NID ma braki w dokumentacji, nie posiada wszystkich decyzji WKZ o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości.

⁷⁹ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

⁸⁰ *Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2018*, Warszawa 2019 r., s. 12.

⁸¹ *Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2019*, Warszawa 2020 r., s. 12.

numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są również, nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna, takie jak: detal architektoniczny, dekoracja architektoniczna (polichromie, sztukaterie), a nawet elementy tzw. małej architektury (obiekty o charakterze czysto dekoracyjnym, np. rzeźby ogrodowe, obiekty niekubaturowe, np. nagrobki cmentarne, kapliczki przydrożne, a nawet stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz, jak różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia itp.)⁸²

Do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych w 2017 roku wpisanych było 32 725 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego – w wyniku wydania 1 469 decyzji administracyjnych⁸³. Na koniec kolejnego roku (2018) liczba ta zwiększyła się do 32 957 obiektów ujętych w tym spisie. **W 2019 roku** dane te powiększyły się do liczby **33 058 ruchomości w wojewódzkim rejestrze zabytków**. **W okresie poddanym sprawozdawczości** Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał **decyzje administracyjne** w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków ruchomych, które **objęły ochroną prawną 333 obiektów ruchomych**, w tym m.in.: wystrój kościoła OO. Franciszkanów pw. św. Anny w Bieczu, wyposażenie kaplic w Symbarku i Lipniku, ruchomości stanowiące dekorację cerkwi w Zduni i świątyni w Krużlowej Wyżnej oraz sgraffito na elewacji krakowskiej kamienicy lokowanej przy ul. Kochanowskiego 18⁸⁴. Wpisane – w latach 2018-2019 – do rejestru zabytków ruchomości stanowiły 1% aktualnej wówczas, ogólnej liczby tego rodzaju zabytków w województwie małopolskim.

Tabela 11

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego ⁸⁵	
Rok	Liczba obiektów ogółem
2019	33 058
2018	32 957
2017	32 725
2016	32 417
2015	32 113
2014	31 710
2013	31 479

Tabela 12

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2019 ⁸⁶	
Rok	Liczba obiektów
2019	101
2018	232
2017	308
2016	304
2015	403
2014	231
2013	299
2012	531
2011	926
2010	785
2009	1 165

⁸² http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

⁸³ Stan na dzień 30 czerwca 2017 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁸⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁸⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. WUOZ dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Różnice w liczbach mogą wynikać z odmiennego sposobu liczenia ruchomości (czasem obiekty liczone są na sztuki lub ujmowane jako jeden zespół).

⁸⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. Uwaga – jw.

2008	728
2007	986
2006	237
2005	63

Liczba decyzji o wpisaniu kolejnych zabytków ruchomych do rejestru oraz liczba obiektów objętych ochroną prawną od lat w regionie wzrasta. Systematycznie w rejestrze małopolskich ruchomości przybywa zabytków godnych ujęciem ochroną prawną. W ciągu ostatnich dwóch lat ten spis powiększył się o 333 pozycje (obiekty lub grupy obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego). W okresie wcześniejszym, w latach 2016-2017 status zabytku ruchomego uzyskało ponad 600 obiektów, a w latach 2014-2015 – było to ponad 630 zabytków. Zatem okres ostatnich dwóch lat był znacznym spadkiem w ilości ruchomości objętych opieką prawną. Ogólny jednak wzrost liczby obiektów ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków jest w dużej mierze wynikiem ubiegania się zaradnych właścicieli i konserwatorów zabytków o finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich zabytków z publicznych funduszy, w programach, w których koniecznym do spełnienia wymogiem formalnym jest wpis obiektu do rejestru zabytków.

Jednostkowe decyzje o wpisach zabytków ruchomych do wojewódzkiego rejestru często obejmują bogate wyposażenie zabytków nieruchomych, dlatego dokumenty te zawierają długie listy obiektów, które uznaje się za godne ujęciem ochroną prawną (obrazy, rzeźby, ołtarze, meble, polichromie, feretrony, ornaty, naczynia liturgiczne, świeczniki) – przykładowo wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej stanowi 95 obiektów, (m.in. ikony: Aaron, św. Mikołaj, św. Łukasz), a spis wyposażenia kościoła i klasztoru Karmelitów Bosych w Krakowie zawiera 127 pozycji.

W ostatnich latach przeważały decyzje wydawane na wniosek związków wyznaniowych, głównie parafii rzymskokatolickich, rzadziej osób prywatnych i jednostek samorządu terytorialnego, w szczególności gmin, które działały w imieniu własnym bądź osób prywatnych, wnioskując o wpisanie do rejestru zabytków kapliczek przydrożnych. W odróżnieniu od uprawnień, jakie na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami posiada wojewódzki konserwator zabytków, w odniesieniu do obiektów nieruchomych, które z urzędu może objąć opieką ochrony prawnej, ruchomości bez zgody właściciela mienia można wpisać do rejestru zabytków (artykuł 10, ust. 2) *w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej*. W regionie mają także miejsce przypadki wpisu do rejestru zabytków ruchomych po przeprowadzeniu postępowania z urzędu.

Poza wpisami obiektów do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych, zdarzają się czasem skreślenia ruchomości z tego spisu zabytków. W odróżnieniu od zabytków nieruchomych – które usuwane są z rejestru z powodu zniszczeń, w stopniu powodującym utratę ich wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo w wyniku ustalenia iż wartość zabytku, będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru, nie została potwierdzona w nowych badaniach naukowych – ruchomości skreślane są z rejestru zabytków głównie z powodu wpisania obiektów do muzealnych ksiąg inwentarzowych⁸⁷. W ostatnich dwóch latach nie było decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie skreślenia obiektu z jakiegoś wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych. Takiego dokumentu nie przygotował żaden z Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków, także z małopolskiego rejestru zabytków ruchomych nie usunięto żadnej pozycji. To dobra tendencja, świadcząca o tym, że wyposażenia wewnątrz nieruchomości są mniej narażone na zniszczenie, utratę cech historycznych i artystycznych i są bardziej otoczone właściwą właścicielską opieką.

W 2018 roku – w skali kraju – podjęto 274 decyzje o wpisie do rejestru zabytków ruchomych, obejmujących 3 132 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego, żadnej decyzji o skreśleniu z tego rejestru zabytków, 110 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestru⁸⁸. W następnym 2019 roku było to odpowiednio: 238 decyzji administracyjnych o wpisie (ujmujących w sumie 2 740 zabytków), żadnej decyzji o skreśleniu obiektu z tego rejestru oraz 37 postanowień, informacji urzędowych oraz innych dokumentów związanych z prowadzeniem rejestru zabytków⁸⁹.

Z danych publikowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa wynika, iż najwięcej zabytków sztuki i rzemiosła artystycznego wpisanych do rejestru zabytków (dla których NID posiada dokumentację o wpisie) przechowywanych było na terenie województwa podkarpackiego, następnie dolnośląskiego,

⁸⁷ Zabytek może być objęty ochroną prawną na skutek wpisania go do rejestru zabytków albo do inwentarza muzeum. Nie może figurować jednocześnie w rejestrze i w inwentarzu.

⁸⁸ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2018, Warszawa 2019 r., s. 12.

⁸⁹ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2019, Warszawa 2020 r., s. 12.

małopolskiego i wielkopolskiego. Najwięcej wszystkich decyzji ogółem o wpisie do rejestru zabytków ruchomych (2 606) do połowy 2019 roku wydały dolnośląskie służby konserwatorskie, najmniej (360) służby województwa warmińsko-mazurskiego⁹⁰.

Tabela 13

Dane o obiektach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków B – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa⁹¹					
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
Dolnośląskie	2 606	40 953	35 874	392	4 687
Kujawsko-Pomorskie	456	10 365	9 822	88	455
Lubelskie	852	19 374	17 218	779	1 377
Lubuskie	408	6 681	5 878	0	803
Łódzkie	787	14 316	12 787	602	927
Małopolskie	1 464	26 320	21 651	1 087	3 582
Mazowieckie	2 045	20 780	14 100	3 538	3 142
Opolskie	1 068	8 377	7 192	744	441
Podkarpackie	1 263	52 896	15 020	36 364	1 512
Podlaskie	654	4 673	4 096	65	512
Pomorskie	659	6 168	5 961	65	142
Śląskie	1 091	8 371	5 477	2 193	701
Świętokrzyskie	572	14 002	11 542	1 251	1 209
Warmińsko-Mazurskie	360	5 276	4 933	265	78
Wielkopolskie	1 272	24 097	22 080	1 036	981
Zachodniopomorskie	577	2 179	2 002	4	173
RAZEM	16 134	264 828	195 633	48 473	20 722

Tabela 14

Dane o zabytkach techniki wpisanych do rejestru zabytków ruchomych – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa⁹²		
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów
Dolnośląskie	129	355
Kujawsko-Pomorskie	17	82
Lubelskie	12	76
Lubuskie	7	171
Łódzkie	20	80
Małopolskie	11	45
Mazowieckie	64	1 572
Opolskie	20	63
Podkarpackie	8	110
Podlaskie	13	21
Pomorskie	12	73

⁹⁰ Stan na dzień 18 czerwca 2019 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

⁹¹ Stan na dzień 18 czerwca 2019 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

⁹² Stan na 30 czerwca 2019 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

Śląskie	19	98
Świętokrzyskie	7	90
Warmińsko-Mazurskie	13	88
Wielkopolskie	70	269
Zachodniopomorskie	12	144
RAZEM	434	3 337

Grupę zabytków wpisanych także do rejestru zabytków ruchomych stanowią obiekty będące wytworami techniki – urządzeniami, środkami transportu, maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego⁹³. Najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków techniki (w tym ruchomych) znajdowało się w województwie mazowieckim – 1 572 obiekty, a najmniej w województwie podlaskim – 21. **Z terenu województwa małopolskiego w spisie ujętych było 45 zabytków techniki** (w ciągu 2 lat do takiego spisu nie dopisano żadnego urządzenia technicznego⁹⁴). Łącznie w skali kraju do rejestru zabytków ruchomych wpisanych było 3 337 obiektów techniki⁹⁵.

Wskaźnik I.5 Liczba utworzonych parków kulturowych

Park kulturowy jest narzędziem kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest zintegrowana ochrona i zachowanie wybitnych wartości kulturowych i krajobrazowych, powstrzymanie ich degradacji oraz zrównoważona aktywizacja gospodarcza, w tym racjonalne wykorzystanie dla potrzeb przemysłów czasu wolnego⁹⁶.

Zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, poza głównymi: wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii, wpisem na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustaleniem ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W 2003 roku w ówczesnym *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego* wskazano i zalecono utworzenie 224 parków kulturowych, w tym 56 – do utworzenia w pierwszej kolejności, 168 – w drugiej⁹⁷. W okresie poddanym sprawozdawczości – **w 2018 roku – przyjęty został nowy *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego***⁹⁸. W tekście o ochronie krajobrazu kulturowego Małopolski wskazano, iż *działania promocyjne to rekomendacje co do miejsc i zakresu tworzenia parków kulturowych, inicjowanie, promowanie i nagradzanie wyróżniających się działań na rzecz jakości architektury i zagospodarowania przestrzennego oraz wspieranie działań na rzecz redukcji zanieczyszczenia krajobrazu reklamą zewnętrzną*⁹⁹. Autorzy tego dokumentu uważają za celowe ustanowienie szeregu parków kulturowych (konkretnie 24 wskazanych), które – jak dowodzi przykład *Parku Kulturowego Stare Miasto* w Krakowie – pozwalają od strony prawnej ograniczyć lub nawet zlikwidować cały szereg negatywnych zjawisk związanych z reklamą, szyldami i spontanicznymi procesami budowlanymi. *Rekomendacja ta oznacza, że w przyszłych okresach programowania samorząd wojewódzki winien traktować ustanowienie takich parków jako element warunkowości wydatków i na przykład nie przeznaczać środków na rewitalizację bądź ochronę zabytków na obszarach, które pomimo rekomendacji nie zostały objęte ochroną*¹⁰⁰.

⁹³ Art. 6, ust. 2, pkt d) ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

⁹⁴ W okresie pomiędzy 30 czerwca 2017 r. a 30 czerwca 2019 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

⁹⁵ Stan na 30 czerwca 2019 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/. Zgodnie z informacją z NID – dane te nie obrazują w sposób obiektywny skali zasobu, są wypadkową środków przeznaczanych na ewidencję tej specyficznej grupy zabytków oraz aktywności środowisk badawczych specjalizujących się w dokumentowaniu zabytków techniki.

⁹⁶ Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, Kraków 2012, s. 23.

⁹⁷ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa małopolskiego*, załącznik do uchwały nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r., s. 140.

⁹⁸ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

⁹⁹ Tamże, s. 50-51.

¹⁰⁰ Tamże, s. 54.

Tabela 15

Parki kulturowe w Małopolsce – istniejące i rekomendowane do utworzenia ¹⁰¹			
Lp.	Miejscowość / miejsce	Status	Obszar chroniony
1	Biecz	rekomendowany	
2	Chochółów	rekomendowany	
3	Ciężkowice	rekomendowany	
4	Czerna z Doliną Eliaszkówki	rekomendowany	
5	Frydman	rekomendowany	
6	Kalwaria Zebrzydowska	rekomendowany	UNESCO
7	Kraków – Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły	rekomendowany	
8	Kraków – Nowa Huta	istniejący	
9	Kraków – Stare Miasto	istniejący	UNESCO
10	Kraków – Stare Podgórze z Krzemionkami	rekomendowany	
11	Krościenko nad Dunajcem	rekomendowany	
12	Krynica-Zdrój	rekomendowany	
13	Lanckorona	rekomendowany	
14	Lipnica Murowana	rekomendowany	UNESCO
15	Niedzica	rekomendowany	
16	Nowy Sącz	rekomendowany	
17	Nowy Wiśnicz wraz z zamkiem	rekomendowany	
18	Ojców – Dolina Prądnika	rekomendowany	
19	Sękowa	rekomendowany	UNESCO
20	Stary Sącz	rekomendowany	
21	Szczawnica	rekomendowany	
22	Szczyrzyc – klasztor i otoczenie	rekomendowany	
23	Tuchów z Klasztorem	rekomendowany	
24	Wieliczka	rekomendowany	UNESCO
25	Zakliczyn	rekomendowany	
26	Zakopane – Kotlina Zakopiańska	istniejący	
27	Zakopane – Krupówki	istniejący	
28	Raciechowice – Dzikowy Skarb	istniejący	

Do 2010 roku w regionie powstały tylko dwa parki kulturowe, oba utworzone w 2006 roku: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* oraz *Zwierzyniecki Park Kulturowy* (uchwała¹⁰² o jego utworzeniu została zaskarżona przez mieszkańców, a następnie została uchylona w 2007 roku przez Najwyższy Sąd Administracyjny¹⁰³). W 2010 roku Rada Miasta Krakowa, w celu zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej Starego Miasta i Plant Krakowskich wraz ze Wzgórzem Wawelskim i jego otoczeniem, podjęła uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*¹⁰⁴. Obserwując pozytywne efekty i skuteczność ochrony przestrzeni krakowskiej starówki, którą wprowadziła tego typu forma prawnej

¹⁰¹ Stan na 31 grudnia 2019 r., *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r., s. 54. Tabelę zaktualizowano – oznaczono jako istniejący *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz dodano pozycję 28 – nowo utworzony (a nie wymieniony w wojewódzkim planie zagospodarowania przestrzennego) *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w Raciechowicach.

¹⁰² Uchwała Rady Miasta Krakowa nr CXIV/1174/06 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Zwierzyniecki Park Kulturowy*.

¹⁰³ Dogłębna analiza przypadku w artykule: Zachariasz A., *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, Czasopismo Techniczne PK, Architektura, z.1 – A/2008, s. 77-99.

¹⁰⁴ Uchwała nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pn. *Park Kulturowy Stare Miasto*. Zgodnie z wymogami ustawowymi dla obszaru parku został sporządzony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r.) oraz *przyjęto Plan Ochrony Parku* (uchwała nr XLII/544/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 kwietnia 2012 r.).

ochrony zabytków, zachęciła Radę Miasta Zakopanego do podjęcia działań w celu uporządkowania przestrzeni historycznego centrum zimowego kurortu i faktycznej ochrony tradycji budowlanej i osadniczej wzdłuż ciągu ulicy Krupówki, poprzez przyjęcie w 2015 roku nowego aktu prawa miejscowego – uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*¹⁰⁵.

W okresie poddanym sprawozdawczości (dokładnie w 2019 roku¹⁰⁶) **na obszarze Małopolski utworzono dwa nowe parki kulturowe: *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w granicach gminy Raciechowice oraz *Park Kulturowy Nowa Huta* na terenie Krakowa.**

14 sierpnia 2019 roku Rada Gminy Raciechowice podjęła uchwałę nr VII/65/2019 w sprawie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Dzikowy Skarb*. Intencją działania samorządu gminnego w tym zakresie było zintegrowanie ochrony walorów kulturowych i krajobrazowych gminy. Teren utworzonego parku kulturowego obejmuje: rejon wzniesienia góry Grodzisko oraz przyległe wzniesienie *Klasztorówka* wraz z otaczającym krajobrazem oraz archeologicznymi fortyfikacjami i ruinami dawnych warowni, obszar doliny rzeki Stradomki, mający szczególne znaczenie historyczne jako szlak osadnictwa prahistorycznego i średniowiecznego, oraz teren zabytkowej pustelni z *Diabelskim Kamieniem* we wsi Krzesławice¹⁰⁷. Uchwała zobowiązuje do zachowania i ekspozycji elementów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, takich jak: historyczny układ urbanistyczny i komunikacyjny dawnych szlaków kultury łużyckiej i osadnictwa zakonu cysterskiego oraz celtyckiego, dawnych fortyfikacji i obwarowań grodów, obiektów architektury i budownictwa oraz krajobraz doliny rzeki Stradomki¹⁰⁸.

20 listopada 2019 r. Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę nr XXIX/757/2019 w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*. Intencją działań i wprowadzenia nowych przepisów prawa na tym obszarze była *chęć ochrony krajobrazu kulturowego, zabytków oraz historycznego układu urbanistycznego Nowej Huty, w trosce o należyty wizerunek miasta, w celu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej*¹⁰⁹. Obszar, który ma być objęty ochroną w postaci parku kulturowego to prawie 377 hektarów tzw. „starej” Nowej Huty, wraz z klasztorem OO. Cystersów w dawnej Mogile, dworem Jana Matejki w Krzesławicach oraz budynkami centrum administracyjnego kombinatu metalurgicznego. Uchwała o utworzeniu tego parku zawiera regulacje dotyczące wielu zagadnień, mających wpływ na krajobraz kulturowy tej części miasta, w tym w zakresie: prowadzenia robót budowlanych, działalności usługowej w ogródkach gastronomicznych, działalności handlowej i usługowej, organizacji imprez, umieszczenia tablic reklamowych, urządzeń reklamowych oraz reklam, instalowania urządzeń na elewacjach frontowych budynków oraz oświetlenia czy też składowania i magazynowania odpadów. Zgodnie z § 14 uchwały wchodzi ona w życie po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia jej w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego – czyli pod koniec 2020 roku.

Zatem na koniec 2019 roku na obszarze województwa małopolskiego funkcjonowało już **5 parków kulturowych**. Dwa w Zakopanem: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* i *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*, dwa na terenie Krakowa: *Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie* i *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w Raciechowicach. Nadal były realizowane działania zmierzające do utworzenia na obszarze Gminy Miejskiej Kraków *Parku Kulturowego Stare Podgórze z Krzemionkami*. W 2014 roku Rada Miasta Krakowa przyjęła uchwałę w sprawie zamiaru utworzenia tej formy ochrony krajobrazu kulturowego¹¹⁰. Akt ten wyrażał troskę o przestrzeń publiczną, krajobraz i walory urbanistyczno-architektoniczne oraz historyczne ważnych dla miasta obszarów. W okresie poddanym sprawozdawczości podjęto także pierwsze działania – z inicjatywy Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie – zmierzające do utworzenia nowego parku kulturowego, na terenach historycznego lotniska Kraków Rakowice-Czyżyny oraz dawnej Twierdzy Kraków (w dzielnicach XIV, XV i III), o roboczej nazwie *Lotniczy Park Kulturowy*, jako możliwości

¹⁰⁵ Uchwała nr XII/183/2015 Rady Miasta Zakopane z dnia 3 września 2015 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*.

¹⁰⁶ W 2018 r. żadna gmina z terenu województwa małopolskiego nie dojęła uchwały o utworzeniu parku kulturowego.

¹⁰⁷ Uchwała nr VII/65/201914 Rady Gminy Raciechowice z 14 sierpnia 2019 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Dzikowy Skarb*, § 1 ust. 1.

¹⁰⁸ Uchwała nr VII/65/201914 Rady Gminy Raciechowice z 14 sierpnia 2019 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* została zaskarżona przez właścicielkę działek leśnych. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie – orzeczeniem II SA/Kr 1342/19 – Wyrok WSA w Krakowie z 24 czerwca 2020 r. stwierdził nieważność części zapisów uchwały, odnoszących się do wprowadzonych zakazów i ograniczeń (<http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-sa-kr-1342-19/17081cc.html>).

¹⁰⁹ Uchwała nr XXIX/757/19 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2019 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*.

¹¹⁰ Uchwała nr CIX/1642/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 czerwca 2014 r. w sprawie zamiaru utworzenia parków kulturowych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków pn.: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami*.

wprowadzenia ustawowego narzędzia ochrony zintegrowanej i prawnego sposobu aktywnej ochrony i kształtowania krajobrazu o wysokich wartościach kulturowych¹¹¹.

W skali kraju w tym czasie istniało 41 tego typu parków¹¹², które – zgodnie z zapisami artykułu 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – utworzone zostały po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwał rad gmin, *w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej*. Plany ochrony parków kulturowych mogą ustanawiać zakazy i ograniczenia dotyczące m.in.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury¹¹³. Najwięcej tego typu formy ochrony krajobrazu kulturowego obowiązywało na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (6 parków kulturowych), w dalszej kolejności województwa małopolskiego i dolnośląskiego (po 5) oraz województwa mazowieckiego, łódzkiego i śląskiego (po 4 parki kulturowe). Ta forma ochrony przestrzeni i krajobrazu kulturowego do końca 2019 roku nie obowiązywała na terenie województw: lubelskiego i zachodniopomorskiego. W okresie poddanym sprawozdawczości w kraju utworzono tylko 5 parków kulturowych: w 2018 roku – *Park Kulturowy Stare Miasto w Poznaniu*, w 2019 roku – *Park Kulturowy Wzgórze Staromiejskie w Krośnie*, *Park Kulturowy w Bohonikach* oraz wymienione 2 wyżej wymienione nowe parki kulturowe w Małopolsce. Aktywność małopolskich gmin w tym zakresie była największa (nowo utworzone strefy ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego stanowiły wówczas 40% takich nowych obszarów w kraju)¹¹⁴.

Tabela 16

Liczba parków kulturowych w kraju ¹¹⁵	
Województwo	Liczba parków kulturowych
Dolnośląskie	5
Kujawsko-Pomorskie	6
Lubelskie	0
Lubuskie	2
Łódzkie	4
Małopolskie	5
Mazowieckie	4
Opolskie	1
Podkarpackie	2
Podlaskie	1
Pomorskie	3
Śląskie	4
Świętokrzyskie	1
Warmińsko-Mazurskie	1
Wielkopolskie	2
Zachodniopomorskie	0
RAZEM	41

¹¹¹ Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie złożyło w tej sprawie wniosek do Prezydenta Miasta Krakowa (2019 r.), na prośbę Urzędu Miasta Krakowa Departament Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego pozytywnie zaopiniował stanowisko i inicjatywę regionalnej instytucji kultury.

¹¹² Stan na 29 listopada 2019 r., https://www.nid.pl/pl/Dla_wlasciocieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/.

¹¹³ Art. 17, ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹¹⁴ Jw.

¹¹⁵ Stan na 29 listopada 2019 r., https://www.nid.pl/pl/Dla_wlasciocieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/.

Tabela 17

Liczba parków kulturowych utworzonych w kraju w latach 2018-2019 ¹¹⁶			
Województwo	Liczba parków kulturowych ogółem	Liczba parków kulturowych utworzonych w 2018 r.	Liczba parków kulturowych utworzonych w 2019 r.
Dolnośląskie	5	0	0
Kujawsko-Pomorskie	6	0	0
Lubelskie	0	0	0
Lubuskie	2	0	0
Łódzkie	4	0	0
Małopolskie	5	0	2
Mazowieckie	4	0	0
Opolskie	1	0	0
Podkarpackie	2	0	1
Podlaskie	1	0	1
Pomorskie	3	0	0
Śląskie	4	0	0
Świętokrzyskie	1	0	0
Warmińsko-Mazurskie	1	0	0
Wielkopolskie	2	1	0
Zachodniopomorskie	0	0	0
RAZEM	41	1	4

Potwierdzeniem skuteczności ochrony krajobrazu kulturowego, jaki narzucają przepisy prawa związane z utworzeniem parku kulturowego, są kolejne decyzje gmin w Polsce podejmujące uchwały o ustanowieniu nowych obszarów ochronionych jako parki kulturowe. Ta forma ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego jest skutecznym narzędziem porządkującym przestrzeń publiczną (szczególnie na obszarach miejskich) i faktyczną ochroną krajobrazu kulturowego i naturalnego, ale tylko w przypadku funkcjonowania aktywnych samorządów, które egzekwują zapisy ustanowionego przez siebie prawa.

Wskaźnik I.6

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. W planie miejscowym obowiązkowo – jak mówią zapisy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹¹⁷ (artykuł 1 ust. 2) – określa się zasady, w szczególności: ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ponadto plan zagospodarowania przestrzennego ustala, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmując obszary, na których obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków¹¹⁸.

Na podstawie zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formy ochrony zabytków zostały poszerzone o ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto katalog obiektów, których ochrona winna być uwzględniana w decyzjach lokalizacyjnych (przede wszystkim w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i w decyzji o warunkach zabudowy) został poszerzony o obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte wyłącznie w wojewódzkiej lub w gminnej ewidencji zabytków, które zostały objęte także nadzorem konserwatorskim. Odpowiednie ustalenia

¹¹⁶ Stan na 29 listopada 2019 r., Opracowanie własne na podstawie danych z https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/.

¹¹⁷ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086, 1378.

¹¹⁸ Art. 19 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

planu miejscowego mogą zatem stanowić podstawę władczych rozstrzygnięć z zakresu ochrony konserwatorskiej.

Ogólna powierzchnia województwa małopolskiego wynosi 15 182,79 km². Na koniec 2017 roku miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokryte było 66,9% powierzchni województwa (10 157,28 km²)¹¹⁹. W 2015 roku odsetek ten wynosił 66,4%. W przeciągu dwóch lat nastąpił niewielki wzrost w tym zakresie (o 0,5 punktu procentowego). **W okresie poddanym sprawozdawczości pokrycie planistyczne wzrosło o 1,1% powierzchni Małopolski. Na koniec 2019 roku miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokryte było 68% powierzchni regionu.**

Największy przyrost dokumentów planistycznych odnotowano w gminach: Wieprz (wzrost z 16,1% aż do 99% – prawie pełnego pokrycia terenu gminy planami zagospodarowania przestrzennego), Gmina Miejska Kraków (z 50,7% do 65%), Czernichów (z 26,1% do 38,2%), Raclawice (z 0,0% do 10,9%), Krzeszowice (z 89,7% do 99,8%), Miasto Nowy Sącz (z 46,8% do 51,6%), Muszyna (z 25,4% do 31%). Wiele najmniejszych małopolskich jednostek samorządu terytorialnego na koniec 2019 roku wykazała się 100% objęciem powierzchni miejscowymi planami (to m.in. gminy: Lipnica Murowana, Trzciana, Biecz, Bobowa, Miasto Gorlice, Łużna, Sękowa, Jerzmanowice-Przegonia, Michałowice, Laskowa, Gołcza, Słaboszów, Miasto Grybów, Łącko, Rytro, Jabłonka, Olkusz, Osiek, Sucha Beskidzka, Gromnik, Andrychów i Wieliczka). Nadal jednak w regionie odnotowano przypadki braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (0% pokrycia planami), były to sytuacje gmin: Czchów, Bolesław, Olesno, Mędrzechów, Kozłów, Raciechowice, Ciężkowice. Najgorsza sytuacja nadal panowała w 2 powiatach: dąbrowskim i proszowickim – średnia pokrycia planistycznego wynosiła tam odpowiednio: 0,6% i 0,8% (nie przekroczyła nawet 1% terenu objętego strategicznym planowaniem przestrzennym). Bardzo dobra sytuacja – zbliżona lub równa całkowitemu pokryciu obszarów powiatów miejscowymi planami charakteryzowała powiaty: olkuski, suski, wielicki, bocheński i wadowicki. W okresie poddanym sprawozdawczości znacząco (o ponad 14%) wzrosło objęcie planowaniem przestrzennym obszarów stolicy Małopolski, w podobnym okresie dwóch lat (lat 2015-2016) wzrost ten wynosił wówczas tylko 2,5%¹²⁰.

Publikowane dane pokrycia planistycznego nie są jednak w każdym przypadku wiarygodne – są obszary, dla których nie sporządza się planów, zwyczajowo dla terenów będących w zarządzie Lasów Państwowych, parków narodowych itp. Dlatego wskazywane wartości (% pokrycia planistycznego obszaru gminy) są czasem nieadekwatne. Na przykład dla Miasta Zakopane przypisywana wartość prawie 40% jest wartością zaniżaną, ponieważ ta jednostka samorządu terytorialnego nie sporządza miejscowego planu zagospodarowania dla Tatrzańskiego Parku Narodowego, który zajmuje znaczny obszar gminy i ta jednostka samorządu terytorialnego ma – odliczając powierzchnię parku – prawie 96% powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W okresie od 2015 roku do końca 2017 roku stolica Tatr odnotowała spadek pokrycia planistycznego (o 1,4%) i na tym poziomie pozostała w 2019 roku¹²¹.

W Małopolsce na koniec 2019 roku odnotowano istnienie 2 640 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na 55 626 planów uchwalonych przez gminy w Polsce¹²². Udział dokumentów planistycznych dotyczących województwa małopolskiego w zasobie krajowym wynosi 4,75%. Małopolska wśród województw w kraju nadal plasowała się na 9. miejscu w posiadanej liczbie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, za Wielkopolską (w której opracowano i przyjęto 8 724 planów), województwami: dolnośląskim, pomorskim, mazowieckim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim¹²³. Na koniec okresu sprawozdawczego były regiony w Polsce, które wyróżniały się małą ilością przyjętych dokumentów planistycznych w tym zakresie: świętokrzyskie, opolskie, podlaskie i lubuskie. Ilość planów nie decyduje jednak o pokryciu planistycznym obszarów województwa. Małopolskę wyróżnia wysoki wskaźnik pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi – pod tym względem region w 2019 roku nadal zajmował 2. miejsce w kraju, za województwem śląskim (gdzie odnotowano 71,5% powierzchni objętej planami). Jednocześnie procent powierzchni objętej ochroną planistyczną w Małopolsce był ponad dwa razy większy niż średnia w kraju (31,2%¹²⁴). Bardzo małe pokrycie planistyczne – dużo poniżej średniej – miały województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie i podkarpackie¹²⁵. Nadal aktualna jest opinia: wskaźnik [procent powierzchni pokrytej obowiązującymi planami miejscowymi], jak i tempo jego wzrostu

¹¹⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ Zmniejszenia pokrycia planistycznego – często wynikają z wprowadzonych korekt (np. dotyczących danych o powierzchni objętej planowaniem przestrzennym) lub zaskarżenia planów zagospodarowania przestrzennego.

¹²² Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ Tamże.

jest wciąż niezadowolające. Nie ma też podstaw, aby sądzić, że w najbliższych latach znacznie większa część kraju została uregulowana pod tym względem. Na tym tle zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w największych miastach, w których w ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie prac planistycznych, ale wciąż efekty tych prac w stosunku do zapotrzebowania są nadal niezadowolające¹²⁶.

Tabela 18

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2015-2019 ¹²⁷				
Powiat	Gmina	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2015 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2017 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2019 r.
Bocheński	Bochnia – gm. w.	47,4	61,6	62,7
	Bochnia – m.	99,8	99,8	99,8
	Drwinia	100,3	100,3	100,3
	Lionica Murowana	100,5	100,5	100,5
	Łapanów	99,0	99,0	99,0
	Nowy Wiśnicz	100,4	99,9	99,9
	Rzezawa	87,7	99,8	99,8
	Trzciana	100,0	100,0	100,0
Brzeski	Żełocina	83,8	83,8	83,8
	Borzecin	0	0	0
	Brzesko	2,8	5,2	5,2
	Czchów	0	0	0
	Dębno	99,9	99,9	99,9
	Gnoinik	99,8	99,8	99,8
	Iwkowa	0,2	0,2	0,2
Chrzanowski	Szczurowa	34,6	34,6	34,6
	Alwernia	99,6	99,8	99,8
	Babice	1,2	2,6	2,6
	Chrzanów	15,3	17,2	18,7
	Libiąż	2,8	3,1	3,1
Dąbrowski	Trzebinia	12,4	13,0	13,0
	Bolesław	0	0	0
	Dąbrowa Tarnowska	1,5	1,5	1,5
	Greboszów	0	0	0
	Medzzechów	0	0	0
	Olesno	0	0	0
	Radoszcz	0,4	0,4	0,4
Gorlicki	Szczucin	0,7	0,7	0,7
	Biecz	101,0	101,0	101,0
	Bobowa	0,8	0,8	0,8
	Gorlice – gm. w.	96,6	96,9	96,9
	Gorlice – m.	100,1	100,1	100,1
	Lipinki	99,5	99,5	99,5
	Łużna	100,0	100,0	100,0
	Moszczenica	99,9	99,9	99,9
	Ropa	100,0	100,0	100,0
Krakowski	Sekowa	100,0	100,0	100,0
	Uście Gorlickie	48,7	48,7	48,7
	Czernichów	3,7	26,1	38,2
	Igołomia-Wawrzeńczyce	99,7	99,7	99,7
	Iwanowice	99,3	99,3	99,3
Przegonia	Jerzmanowice-Przegonia	100,4	100,4	100,4

¹²⁶ Analiza stanu uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 roku. Synteza, PAN, Warszawa 2016, s. 2.

¹²⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. Opracowanie własne. We wcześniejszych dokumentach programowych posługiwano się danymi pozyskanymi z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego – stąd nieznaczne różnice w danych.

	Kocmyrzów-Luborzyca	102,2	102,2	102,2
	Krzeszowice	89,5	89,7	99,8
	Liszki	54,3	54,6	55,5
	Michałowice	100,0	100,0	100,0
	Mocilany	98,9	98,9	98,9
	Skąpa	47,2	47,2	47,2
	Skawina	100,3	100,3	100,3
	Słomniki	98,1	98,1	98,1
	Sułoszowa	96,4	96,4	96,4
	Światniki Górne	100,0	100,0	100,0
	Wielka Wieś	97,2	97,2	97,2
	Zabierzów	99,9	99,9	99,9
	Zielonki	95,3	95,3	95,3
Kraków	Powiat m. Kraków	48,2	50,7	65,0
	Dobra	99,2	99,2	99,2
	Jodłownik	100,3	100,3	100,3
	Kamienica	51,1	51,2	51,3
	Laskowa	100,0	100,0	100,0
	Limanowa – gm. w.	1,3	1,3	1,3
	Limanowa – m.	99,4	99,4	99,4
	Łukowica	100,0	100,0	100,0
	Mszana Dolna – m.	100,0	100,0	100,0
	Mszana Dolna – gm. w.	100,0	100,0	100,0
	Niedźwiedź	100,3	100,3	100,3
	Słupnice	99,9	99,9	99,9
	Tymbark	99,8	99,8	99,8
	Charsznica	98,1	98,1	98,1
	Gołcza	100,3	100,3	100,3
	Kozłów	0	0	0
	Książ Wielki	0,3	0,3	0,3
	Miechów	0,1	10,4	10,4
	Raławice	0,0	0,0	10,9
	Słaboszów	100,2	100,2	100,2
	Dobczyce	100,0	100,0	100,0
	Lubień	99,9	99,9	99,9
	Myślenice	78,0	78,0	79,6
	Pcim	100,0	100,0	100,0
	Raciechowice	0	0	0
	Siepraw	100,2	100,2	100,2
	Sułkowice	100,2	100,2	100,2
	Tokarnia	100,3	100,3	100,3
	Wiśniowa	100,0	100,0	100,0
	Chełmiec	100,1	100,1	100,1
	Gródek nad Dunaicem	99,8	99,8	99,8
	Grybów – gm. w.	99,9	99,9	99,9
	Grybów – m.	100,3	100,3	100,3
	Kamionka Wielka	97,0	97,0	97,0
	Korzenna	64,4	64,4	64,4
	Krynica-Zdrój	28,1	28,1	28,1
	Łabowa	100,0	100,0	100,0
	Łacko	100,0	100,0	100,0
	Łososina Dolna	100,0	100,0	100,0
	Musznana	25,4	25,4	31,0
	Nawoiowa	79,2	79,3	79,3
	Piwniczna-Zdrój	38,0	38,0	38,0
	Podęzdzice	98,5	100,0	100,0
	Rytwia	100,0	100,0	100,0
	Stary Sacz	80,5	80,5	80,5
Nowy Sacz	Powiat m. Nowy Sacz	45,8	46,8	51,6
	Czarny Dunaiec	100,4	100,4	100,4
Nowotarski	Czorsztyn	80,7	80,7	80,7

	Jablonka	100,3	100,3	100,3
	Krościenko nad	32,2	32,2	32,2
	Lipnica Wielka	100,2	100,2	100,2
	Łapsze Niżne	99,4	99,4	99,4
	Nowy Tara – am. w.	16,2	16,3	16,4
	Nowy Tara – m.	69,9	69,9	72,0
	Ochotnica Dolna	99,9	99,9	99,9
	Raba Wyżna	97,6	97,6	97,6
	Rabka-Zdrój	2,5	2,5	2,5
	Spytkowice	100,0	100,0	100,0
	Szaflary	1,0	1,2	1,2
	Szczawnica	12,2	12,2	12,2
Olkuski	Bolesław	101,5	101,5	101,5
	Bukowno	97,7	97,7	97,7
	Klucze	98,3	98,3	98,3
	Olkusz	100,0	100,0	100,0
	Trzyciąż	100,9	100,9	100,9
	Wolbrom	102,8	102,8	102,8
Oświęcimski	Brzeszcze	100,3	100,3	100,3
	Chełmek	6,4	12,2	12,2
	Kety	100,0	100,0	100,0
	Osiek	101,0	101,0	101,0
	Oświęcim – gm. w.	17,1	21,3	21,4
	Oświęcim – m.	85,0	89,7	90,2
	Polanka Wielka	100,8	100,8	100,8
	Przeciszów	99,2	99,2	99,2
Zator	99,6	99,6	99,6	
Proszowicki	Koniusza	0	0	0
	Koszyce	4,2	4,2	4,2
	Nowe Brzesko	0,7	0,7	0,7
	Palecznica	0,4	0,4	0,4
	Proszowice	0	0	0
	Radziemice	7,1	0	0
Suski	Budzów	100,0	100,0	100,0
	Bvstra-Sidzina	99,9	99,9	99,9
	Jordanów – am. w.	99,9	99,9	99,9
	Jordanów - m.	99,9	99,9	99,9
	Maków Podhalański	97,3	97,3	97,3
	Stryszawa	100,0	100,0	100,0
	Sucha Beskidzka	100,0	100,0	100,0
	Zawoja	99,9	99,9	99,9
	Zembrzyce	101,8	101,8	101,8
Tarnowski	Cieżkowice	0	0	0
	Gromnik	100,1	100,1	100,1
	Lisia Góra	3,6	3,6	3,6
	Pleśna	100,7	100,7	100,7
	Radłów	6,2	6,2	6,2
	Rvalice	4,4	4,4	4,4
	Rzepiennik Strzżewski	99,3	99,3	99,3
	Skrzyszów	100,0	100,0	100,0
	Szerzyny	100,3	100,3	100,3
	Tarnów – gm. w.	68,7	69,5	70,2
	Tuchów	100,0	100,3	100,3
	Wierzchosławice	2,4	2,4	2,4
	Wietrzychowice	46,2	46,2	46,2
	Woinicz	3,7	4,2	4,2
	Zakliczyn	1,0	1,4	1,4
	Żabno	0,0	0,3	0,3
Tarnów	Powiat m. Tarnów	37,6	40,3	44,8
Tatrzański	Biały Dunajec	0,3	0,3	0,3
	Bukowina Tatrzańska	16,9	16,9	17,0

	Kościelisko	32,1	32,1	32,1
	Poronin	59,2	59,2	59,2
	Zakopane	41,0	39,6	39,6
Wadowicki	Andrychów	100,0	100,0	100,2
	Brzeźnica	98,6	98,6	98,6
	Kalwaria Zebrzydowska	100,0	99,9	99,9
	Lanckorona	94,9	94,9	94,9
	Mucharz	99,9	99,9	99,9
	Spytkowice	94,2	91,5	91,5
	Stryszów	100,3	100,3	100,3
	Tomice	98,4	98,4	98,4
	Wadowice	99,7	99,7	99,7
	Wieprz	16,1	16,1	99,0
	Wielicki	Biskupice	99,7	99,7
Gdów		90,9	99,9	99,9
Kłai		100,0	100,0	100,0
Niepołomice		96,8	96,8	96,8
Wieliczka		100,0	100,0	100,0
WOJEWÓDZTWO	ŚREDNIA	66,4	66,9	68,0

Tabela 19

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2015-2019 – w ujęciu powiatowym¹²⁸			
Nazwa powiatu	2015	2017	2019
Bocheński	95,1	97,3	97,3
Brzeski	31,5	31,9	31,9
Chrzanowski	27,7	28,3	28,6
Dąbrowski	0,6	0,6	0,6
Gorlicki	79,3	79,4	79,4
Krakowski	85,8	87,4	89,4
Miasto Kraków	48,2	50,7	65,0
Miasto Nowy Sącz	45,8	46,8	51,6
Miasto Tarnów	37,6	40,3	44,8
Limanowski	79,3	79,3	79,3
Miechowski	36,2	38,5	39,4
Myślenicki	85,9	85,9	86,3
Nowosądecki	76,8	76,9	77,4
Nowotarski	70,2	70,2	70,3
Olkuski	100,3	100,3	100,3
Oświęcimski	77,4	78,9	78,9
Proszowicki	1,8	0,8	0,8
Suski	99,6	99,6	99,6
Tarnowski	41,9	42,0	42,1
Tatrzański	31,9	31,6	31,7
Wadowicki	89,3	89,0	98,6
Wielicki	96,8	99,2	99,2

¹²⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 20

Wskaźniki pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi w województwach – w latach: 2015, 2017 i 2019 ¹²⁹									
Województwo	Liczba planów zagospodarowania przestrzennego ogółem			Powierzchnia objęta obowiązującymi planami ogółem [ha]			% powierzchni (pokrycie planistyczne) ¹³⁰		
	2015	2017	2019	2015	2017	2019	2015	2017	2019
Dolnośląskie	5 689	6 237	6 756	1 202 889	1 262 252	1 293 283	60,3	63,3	64,8
Kujawsko-Pomorskie	3 358	3 656	3 910	105 195	117 739	130 766	5,9	6,6	7,3
Lubelskie	1 344	1 466	1 698	1 448 325	1 417 491	1 423 983	57,7	56,4	56,7
Lubuskie	1 485	1 605	1 712	117 742	129 451	132 889	8,4	9,3	9,5
Łódzkie	1 953	2 253	2 635	583 757	595 364	601 588	32,0	32,7	33,0
Małopolskie	2 352	2 553	2 640	1 008 263	1 016 134	1 032 185	66,4	66,9	68,0
Mazowieckie	4 307	4 772	5 307	1 112 147	1 145 090	1 186 913	31,3	32,2	33,4
Opolskie	1 136	1 205	1 285	375 675	389 054	389 943	39,9	41,3	41,4
Podkarpackie	3 859	3 970	4 119	154 697	159 510	162 661	8,7	8,9	9,1
Podlaskie	1 182	1 240	1 304	336 188	339 315	329 218	16,7	16,8	16,3
Pomorskie	5 254	5 629	5 979	363 651	375 205	384 918	19,9	20,5	21,0
Śląskie	2 985	3 237	3 486	818 739	855 932	881 743	66,4	69,4	71,5
Świętokrzyskie	713	755	803	348 717	360 659	364 683	29,8	30,8	31,1
Warmińsko-Mazurskie	2 377	2 613	2 884	301 785	315 589	353 543	12,5	13,1	14,6
Wielkopolskie	7 412	8 107	8 724	570 150	607 976	627 918	19,1	20,4	21,1
Zachodniopomorskie	2 072	2 258	2 384	434 759	441 783	474 912	19,0	19,3	20,7
RAZEM	47 478	51 556	55 626	9 282 679	9 528 544	9 771 146	29,7	30,5	31,2

Wskaźnik I.7**Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków**

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy¹³¹. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchomości wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków¹³².

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹³³ określiła na nowo charakter prawny i znaczenie gminnej ewidencji zabytków, która dotychczas pojmowana była jako dokument informacyjno-dokumentacyjny. W nowelizacji rozszerzono zakres form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o ustalenie ochrony między innymi w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Artykuł 19 został poszerzony o ust. 1a określający zabytki, których ochrona musi być bezwzględnie uwzględniona w decyzjach, m.in.

¹²⁹ Stan na dzień 31 grudnia danego roku: 2015, 2017 i 2019. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹³⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹³¹ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹³² Tamże, art. 22 ust. 4 i 5.

¹³³ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75 poz. 474).

o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, czy też o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Dotyczy to zarówno zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, jak i innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiany dotknęły także przepisów dotyczących samej ewidencji zabytków. W terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien założyć gminną ewidencję zabytków¹³⁴. Gminne ewidencje z terenu województwa powinny obejmować wszystkie pozycje ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zatem pełna lista zabytków w ewidencji wojewódzkiej powinna stanowić sumę zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków.

Spośród 182 gmin wraz z 3 gminami na prawach powiatu w regionie – na koniec 2019 roku – 132 tego rodzaju jednostek samorządu terytorialnego (ponad 71%) prowadziło gminne ewidencje zabytków¹³⁵. Na koniec 2017 roku były 118 takie ewidencje. Zatem **w okresie poddanym sprawozdawczości przybyło 14 gminnych ewidencji zabytków**. W 2018 roku opracowało je 8 gmin¹³⁶ a w 2019 roku 6 jednostek samorządu terytorialnego¹³⁷. Dla przykładu – w okresie sprawozdawczości – przyjęto gminną ewidencję zabytków w gminie Lanckorona, której historyczny układ urbanistyczny chroniony jest poprzez wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków już od 1981 r., a wiele drewnianych domów, lokowanych w obrębie malowniczego i zabytkowego rynku objętych jest opieką prawa poprzez indywidualne wpisy budynków do tego rejestru, dokonane w latach 80. XX wieku.

W istniejących gminnych ewidencjach zabytków ujętych było szacunkowo niemal 40 000 zabytków nieruchomości. Najwyższa liczba zabytków nieruchomości wprowadzona została do ewidencji gminnej w mieście Kraków (ponad 6 300 pozycji) oraz w subregionie podhalańskim: Mieście Zakopane (prawie 1 630 wpisów), Czarnym Dunajcu (ponad 1 030), Nowym Targu (Gmina i Miasto łącznie ponad 1 100 pozycji obejmujących zabytkowe nieruchomości)¹³⁸. Nadal – mimo wymogów ustawowych – aż **50 samorządów gminnych w regionie** (tj. 27,47% wszystkich jednostek samorządu terytorialnego tego szczebla) **nadal nie opracowało gminnych ewidencji zabytków**. Ta duża liczba wskazuje na istniejące luki w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym. Zdaniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, głównym powodem istniejących braków w tym zakresie są: koszty wykonania dokumentu, powielanie się w tym zakresie zadań gminy i służb konserwatorskich oraz opinia o małej celowości realizacji nałożonego obowiązku. Założenie i aktualizacja ewidencji powinny być powiązane z planowaniem przestrzennym jako obowiązkowy element procesu opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy. Prowadzenie ewidencji powinno być zadaniem wspólnym samorządów i wojewódzkiego konserwatora zabytków¹³⁹.

Zgodnie z deklaracjami małopolskich gmin, wyrażonymi w ramach badania ankietowego, przeprowadzonego w 2018 roku¹⁴⁰, 86% jednostek – które odpowiedziały na ankietę – prowadzi i / lub aktualizuje gminną ewidencję zabytków. W znacznej części przypadków (40%) ten dokument nie jest jednak poddawany aktualizacji. Spośród gmin, które aktualizują ewidencję, 26% zrobiło to przed 2014 rokiem, 52% w latach 2015-2017, natomiast w 2018 roku – 22%. W tej ostatniej grupie zostały ujęte samorządy gminne, które zadeklarowały, że zamierzają to w danym roku zrealizować.

¹³⁴ Tamże, art. 6 ust. 2. Nowy wzór karty ewidencyjnej określiło rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Do końca 2012 r. powinny zostać opracowane wszystkie ewidencje gminne w regionie, jeśli wszystkie gminy otrzymały od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykaz zabytków, o którym mowa w ustawie.

¹³⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹³⁶ To 2 gminy leżące na terenie podlegającym nadzorowi głównej siedziby Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, 3 położone na obszarze działania Delegatury WUOZ w Nowym Sączu oraz 3 lokowane w granicach kompetencji Delegatury WUOZ w Tarnowie.

¹³⁷ To 1 gmina leżąca na terenie podlegającym nadzorowi głównej siedziby Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, 4 położone na obszarze działania Delegatury WUOZ w Nowym Sączu oraz 1 lokowana w granicach kompetencji Delegatury WUOZ w Tarnowie.

¹³⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹³⁹ Pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie z dnia 5 marca 2018 r., znak: OZKr.5133.15. 2018.DW.

¹⁴⁰ Badanie ankietowe przeprowadzone wśród małopolskich gmin i powiatów zostało zrealizowane na potrzeby opracowania *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* w dniach 22.02-15.03.2018 r. W badaniu uczestniczyły 122 z 182 gmin w regionie (67% ogółu) oraz 15 z 19 małopolskich powiatów (78,95%).

Tabela 21

Liczba małopolskich gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków ¹⁴¹	
Rok	Liczba
2019	132
2018	126
2017	118
2016	105
2015	112
2014	109
2013	102
2012	73

Według statystyki prowadzonej w latach 2003-2018 przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków około 7 000 (14,58%)¹⁴² obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zostało z niej wykreślonych. Powodem skreślenia zabytków z tych spisów był głównie zły stan techniczny obiektów lub przeprowadzone modernizacje, które doprowadziły do utraty ich wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Problem dotyczy w szczególności budynków drewnianych. Istnieje obawa, że obserwowana od kilkunastu lat tendencja spadkowa, w przypadku ilości obiektów zabytkowych figurujących w ewidencji zabytków, nie tylko będzie się utrzymywać, ale znacznie pogłębiać. Przyczyną jest wiek zachowanych obiektów, które przeważnie mają około 100 lat. Ze względu na trwałość drewna szacowaną na około 60 lat takie obiekty kwalifikują się do generalnych, kosztownych remontów i nie zaspakajają już współczesnych wymogów inwestorów oraz norm budowlanych. Ratunkiem dla budownictwa drewnianego, głównie zagrodowego, są skanseny, jednak te, z uwagi na ograniczone środki finansowe, którymi dysponują, nie są zainteresowane przejmowaniem kolejnych obiektów¹⁴³.

Wskaźnik I.8**Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami**

W myśl artykułu 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami*. Te programy opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym¹⁴⁴ w artykule 4 ust.1 pkt 7 stanowi, że powiat wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, natomiast ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym¹⁴⁵ w artykule 7 ust.1, pkt 9 stanowi, że gmina wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Programy w intencji ustawodawcy mają porządkować i wprowadzać elementy perspektywicznego planowania w obszarze ochrony zabytków. Zapisy ustawowe nie gwarantują jednak pełnej aktywności i uchwalania stosownych programów przez jednostki samorządu terytorialnego.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisano, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty oraz gminy¹⁴⁶. Z terenu Małopolski – na koniec 2019 roku – 132 gminy (z 182 tego typu jednostek samorządu terytorialnego w regionie i z 3 gmin na prawach powiatu) prowadziło gminne ewidencje zabytków, natomiast aktualne gminne programy opieki nad zabytkami posiadało tylko 51 gmin w regionie (27,6% wszystkich samorządów gminnych). Stosunkowo niewielki odsetek gmin w województwie wywiązywał się z ustawowego nakazu. Na szczeblu powiatowym w regionie obowiązywały tylko 3 powiatowe programy

¹⁴¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹⁴² Jw., pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie z dnia 5 maja 2018 r., znak: OZKr.5133.15. 2018.DW.

Zgodnie z informacją WKZ w wojewódzkiej ewidencji zabytków figuruje ok. 48 000 obiektów. Wojewódzka ewidencja stale jest weryfikowana – w tym ilościowo – w oparciu o opracowywane, nowe ewidencje gminne.

¹⁴³ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, powtórzone za: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2014-2017*, s. 42.

¹⁴⁴ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz.920.

¹⁴⁵ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378.

¹⁴⁶ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

opieki nad zabytkami (spośród 19 powiatów ziemskich), co stanowi tylko prawie 16% tego typu dokumentów, które powinny zostać opracowane i przyjęte przez Rady Powiatów¹⁴⁷.

W okresie poddanym sprawozdawczości podjętych zostało 27 nowych gminnych programów opieki nad zabytkami (w tym 18 uchwalonych w 2018 roku i 9 w 2019 roku) dla obszarów gmin: Brzesko, Brzeszcze, Czarny Dunajec¹⁴⁸, Czchów, Miasto Gorlice, Gręboszów, Gromnik, Iwanowice, Iwkowa, Kalwaria Zebrzydowska, Krzeszowice, Lanckorona, Libiąż, Lipinki, Łużna, Michałowice, Olkusz¹⁴⁹, Miasto Oświęcim¹⁵⁰, Spytkowice (powiat wadowicki), Mucharz, Raba Wyżna, Ryglice, Wieprz, Wolbrom, Miasto Zakopane, Zator, Zielonki – **oraz tylko 1 powiatowy dokument** – dla Powiatu Krakowskiego¹⁵¹. Władze wymienionych jednostek samorządu terytorialnego widzą potrzebę usystematyzowanej polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym okresie (lat 2018-2019) utraciły ważność gminne programy opieki nad zabytkami przyjęte przez Rady Miejskie i Rady Gmin w: Borzęcinie, Drwini, Jordanowie, Krościenku nad Dunajcem, Lubniu, Pcimiu, Pleśnej, Suchej Beskidzkiej, Tokarni, Tuchowie.

Biorąc pod uwagę uchwalone we wcześniejszych latach (przed 2018 rokiem) gminne programy opieki nad zabytkami, które były nadal aktualne i nie utraciły ważności – ustawa nakazuje cezurę czasową obowiązywania dokumentu programowego na 4 lata – oraz te opracowane i podjęte w okresie sprawozdawczym – **na koniec 2019 roku obowiązywało: tylko 51 gminnych programów opieki nad zabytkami, 3 powiatowe programy opieki nad zabytkami oraz wojewódzki program opieki nad zabytkami**. Statystyki nie wypadają optymistycznie. Na koniec okresu sprawozdawczości aż 134 gminy w regionie, łącznie z 3 gminami na prawach powiatu (to ponad 72% tego typu jednostek samorządu terytorialnego w województwie) nie podjęło uchwał w tym zakresie, na terenach będących w zarządzie tych jednostek nie obowiązywały zapisy gminnych programów opieki nad zabytkami. Co bardzo istotne, stolica regionu – Kraków (nazywana często kulturalną stolicą Polski) nadal nie posiadał aktualnego programu opieki nad zabytkami. Na szczeblu powiatowym z nakazu ustawowego nie wywiązało się 16 powiatów ziemskich w regionie (ponad 84% takich jednostek samorządowych w regionie). Kilkanaście jednostek samorządu terytorialnego z Małopolski podjęło się opracowania gminnego lub powiatowego programu, niektóre nawet zostały przesłane do Małopolskiego Konserwatora Zabytków z prośbą o zaopiniowanie, ale nie zostały one podjęte w okresie poddanym sprawozdawczości w formie uchwały przez rady gmin i rady powiatów i nie zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego¹⁵². Problem braku gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami nabiera szczególnej wagi w kontekście podjętego w 2018 roku nowego *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*¹⁵³. W tym ważnym dla polityki regionalnej dokumencie dokonano m.in. delimitacji obszarów funkcjonalnych ochrony krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z zapisami planu polityka przestrzenna w tym przypadku ukierunkowana powinna być m.in. na szczególną opiekę nad obiektami dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym, w zakresie ochrony wartości zabytkowych i ich wykorzystania. Szczególnie niepokoi sytuacja, w której duża liczba samorządów wchodzących w skład rozproszonego – wyznaczonego w planie – obszaru funkcjonalnego nie posiada programów opieki nad zabytkami. Niestety duże miejskie ośrodki w regionie – miasta na prawach powiatu – wyróżniające się ilością zabytków, potencjałem związanym z dziedzictwem kulturowym, ale i wyzwaniom jakie stawia jego ochrona, nadal nie posiadają dokumentów programowych: Nowy Sącz i Tarnów oraz – co jest szczególnie wyraziste i niepokojące – stolica regionu Kraków.

Należy zauważyć, że pomimo niskiego odsetka gmin realizujących swoje ustawowe zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w oparciu o dokument programowy z kilkuletnią perspektywą, sytuacja w tym zakresie w latach 2018-2019 przedstawiała się jednak lepiej niż np. 5 lat wcześniej – w 2014 roku jedynie 30 gmin posiadało aktualne, wymagane ustawą programy opieki nad zabytkami. Porównując dane z 2019 roku i z 2014 roku, mimo wielu braków w systemowej ochronie dziedzictwa

¹⁴⁷ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹⁴⁸ Uchwała nr III/28/2018 Rady Gminy Czarny Dunajec z dnia 28 grudnia 2018 r. w sprawie przyjęcia *Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Czarny Dunajec na lata 2016-2019*. Gmina w 2018 r. podjęła uchwałę programu obowiązującego od 2016 r. (3 lata wstecz).

¹⁴⁹ Program opracowany w 2019 r., ale na lata 2020-2023.

¹⁵⁰ Jw.

¹⁵¹ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>. WUOZ posiada dane dotyczące przedłożonych do uzgodnienia gminnych programów opieki nad zabytkami. Nie wszystko to, co zostało uzgodnione przez WKZ zostaje uchwalone i jest publikowane w Dzienniku Urzędowym albo podejmowane jest i publikowane z dużym opóźnieniem (nawet inną datą roczną). WUOZ nie ma wpływu na to, co z zaopiniowanymi dokumentami robią JST.

¹⁵² Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie wskazują, iż w 2018 r. służby konserwatorskie zaopiniowały 13 gminnych i 1 powiatowy program opieki nad zabytkami, natomiast w 2019 r. odpowiednio: 12 programów opracowanych przez gminy i 3 przez powiaty.

¹⁵³ Uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

kulturowego, należy odnotować progres – liczba aktualnych dokumentów programowych na koniec 2019 roku wzrosła w regionie o 70%.

Tabela 22

Wykaz obowiązujących gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim – w 2019 roku¹⁵⁴			
Lp.	Gmina	Powiat	Okres obowiązywania
1	Andrychów	wadowicki	2017-2020
2	Biecz	gorlicki	2016-2019
3	Bobowa	gorlicki	2017-2020
4	Bolesław	olkuski	2018-2021
5	Brzesko	brzeski	2019-2022
6	Brzeszcze	oświęcimski	2016-2019
7	Charsznica	miechowski	2016-2019
8	Czarny Dunajec	nowotarski	2016-2019
9	Czchów	brzeski	2018-2021
10	Dąbrowa Tarnowska	dąbrowski	2017-2020
11	Dobczyce	myślenicki	2017-2020
12	Gorlice Miasto	gorlicki	2018-2021
13	Gręboszów	dąbrowski	2018-2021
14	Gromnik	tarnowski	2018-2021
15	Igołomia-Wawrzeńczyce	krakowski	2016-2020
16	Iwanowice	krakowski	2018-2021
17	Iwkowa	brzeski	2018-2021
18	Kalwaria Zebrzydowska	wadowicki	2018-2021
19	Klucze	olkuski	2016-2020
20	Krzyszowice	krakowski	2018-2021
21	Lanckorona	wadowicki	2019-2022
22	Libiąż	chrzanowski	2018-2021
23	Lipinki	gorlicki	2018-2022
24	Łużna	gorlicki	2019-2022
25	Mędrzechów	dąbrowski	2017-2020
26	Michałowice	krakowski	2019-2022
27	Moszczenica	gorlicki	2015-2019
28	Mszana Dolna	limanowski	2017-2021
29	Mucharz	wadowicki	2018-2021
30	Muszyna	nowosądecki	2017-2020
31	Nowy Targ (miasto)	nowotarski	2016-2019
32	Osiek	oświęcimski	2016-2019
33	Piwniczna-Zdrój	nowosądecki	2016-2019
34	Pleśna	tarnowski	2014-2020
35	Podegrodzie	nowosądecki	2017-2020
36	Raba Wyżna	nowotarski	2019-2022
37	Radłów	tarnowski	2017-2020
38	Ryglice	tarnowski	2018-2021
39	Rzezawa	bocheński	2016-2019
40	Siepraw	myślenicki	2016-2019
41	Skrzyszów	tarnowski	2017-2020

¹⁵⁴ Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

42	Spytkowice	wadowicki	2019-2022
43	Stryszów	wadowicki	2016-2019
44	Tarnów (gmina wiejska)	tarnowski	2017-2020
45	Wadowice	wadowicki	2016-2019
46	Więprz	wadowicki	2019-2022
47	Wojnicz	tarnowski	2017-2020
48	Wolbrom	olkuski	2019-2022
49	Zakopane Miasto	tatrzański	2018-2021
50	Zator	oświęcimski	2018-2021
51	Zielonki	krakowski	2018-2021

W przypadku samorządu powiatowego możemy mówić o podobnej sytuacji oraz tendencjach obserwowanych w poprzednich latach. Aktualne **powiatowe programy opieki nad zabytkami na koniec 2019 roku posiadały jedynie 3** spośród 19 **powiatów ziemskich** w Małopolsce (15,79% samorządów powiatowych): gorlicki, krakowski i wadowicki. W okresie sprawozdawczym przestały obowiązywać dokumenty programowe opracowane z intencją ochrony zabytków położonych na terenie powiatów: nowotarskiego i oświęcimskiego.

Tabela 23

Wykaz obowiązujących powiatowych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim na koniec 2019 roku ¹⁵⁵		
Lp.	Powiat	Okres obowiązywania
1	Gorlicki	2017-2020
2	Krakowski	2019-2022
3	Wadowicki	2016-2020

Wskaźnik I.9

Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich

Narzędziami nadzoru konserwatorskiego oraz kontroli jakości sprawowanej właścicielskiej opieki nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków jest spoczywający na właścicielach i posiadaczach obiektów obowiązek uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi – przed podjęciem działań dotyczących zabytku – dokumentacji konserwatorskiej, budowlanej lub projektowej i uzyskania pozwolenia konserwatorskiego¹⁵⁶. Zgodnie z artykułem 36 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pozwolenia konserwatorskie *wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.*

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków sporządził w sumie 9 275 pozwoleń konserwatorskich. W 2018 roku właścicielom i użytkownikom zabytków wydano 4 665 pozwoleń konserwatorskich, w tym w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie 2 695 takich dokumentów (które dotyczyły: nieruchomości – 1 567, obiektów ruchomych – 49, zabytków archeologicznych – 657 oraz historycznej zieleni – 422), a w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu – 536 (które dotyczyły: nieruchomości – 415, obiektów ruchomych – 41 oraz historycznej zieleni – 80). Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Targu i Tarnowie sporządziły w tym okresie odpowiednio 278 i 1 156

¹⁵⁵ Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego: <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹⁵⁶ Wcześniej także stanowiska wydanego (w toku sprawy) w formie postanowienia konserwatorskiego, na podstawie którego wojewódzki konserwator zabytków zatwierdzał pod względem konserwatorskim program prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych lub projekt budowlany. Aktualny tryb wydawania pozwoleń konserwatorskich określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1265).

takich dokumentów¹⁵⁷. W kolejnym, 2019 roku wszystkim, którzy złożyli pozytywnie zaopiniowane programy prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych małopolskie służby konserwatorskie wydały w sumie 4 610 pozwoleń konserwatorskich, w tym w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie 2 407 takich dokumentów (które dotyczyły: nieruchomości – 1 480, obiektów ruchomych – 113, zabytków archeologicznych – 575 oraz historycznej zieleni – 239), a w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu – 665 (które dotyczyły: nieruchomości – 518, obiektów ruchomych – 39 oraz historycznej zieleni – 108). Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Targu i Tarnowie sporządziły w tym czasie odpowiednio 220 i 1 318 takich pozwoleń¹⁵⁸. Najwięcej wydawanych przez służby konserwatorskie decyzji akceptowało działania prowadzone przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (czyli dotyczyło głównie robót budowlanych)¹⁵⁹. Widoczny jest znaczny wzrost, w stosunku do lat 2013-2017, wystawianych pozwoleń konserwatorskich, co świadczy o aktywności właścicieli zabytków i chęci remontowania swoich własności i wzmacniania substancji zabytkowych oraz podejmowania działań dotyczących zabytkowej zieleni lub takich, które poprzedzone być muszą badaniami archeologicznymi.

Tabela 24

Liczba wydanych pozwoleń i postanowień konserwatorskich przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2008-2019¹⁶⁰	
Rok	Liczba wydanych pozwoleń i postanowień
2019	4 610
2018	4 665
2017	2 912
2016	2 957
2015	2 554
2014	2 253
2013	3 836
2012	4 681
2011	3 618
2010	3 200
2009	2 808
2008	2 675

Dodatkowo w ciągu dwóch lat pracownicy służb konserwatorskich opracowali 8 126 zaleceń i opinii konserwatorskich, w 2018 roku – 4 106, a w kolejnym roku – 4 020. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie wydał w sumie 2 789 takich dokumentów w 2018 roku i 2 757 w 2019 roku. Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu, Nowym Targu i Tarnowie sporządziły odpowiednio: 482, 480 i 355 opinii i zaleceń w 2018 roku oraz 462, 408 i 393 w 2019 roku¹⁶¹. Tego rodzaju dokumenty sporządzane były na wniosek właścicieli lub posiadaczy zabytków w celu uzyskania wytycznych do planowanych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Wskaźnik I.10

Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor

Małopolska jest regionem wyjątkowym – obok bogactwa krajobrazu naturalnego i materialnych świadków przeszłości może poszczycić się niezwykle różnorodnością i bogactwem przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Grupy etnograficzne Małopolski oraz mniejszości etniczne historycznie zamieszkujący ten obszar – Rusini, Żydzi, Romowie, osadnicy niemieccy – stworzyły niezwykle barwną mozaikę kulturową. Województwo wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. Tradycyjna kultura prezentowana jest w formie autentycznej lub w formie artystycznie opracowanej i

¹⁵⁷ Dane z obu tych Delegatur WUOZ nie wskazały jakiego rodzaju zabytków dotyczyły wydane pozwolenia.

¹⁵⁸ Jw.

¹⁵⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁶⁰ Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁶¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

stylizowanej, m.in. poprzez działalność zespołów regionalnych, kapel i grup kolędniczych. Wyrazem poszukiwań swojej tożsamości, swojego miejsca w przestrzeni kulturowej są licznie działające zespoły regionalne, muzyki ludowe, grupy śpiewacze, zespoły o charakterze obrzędowym. Twórczość regionalna od wielu lat wzbogaca turystykę regionalną atrakcyjnymi ofertami kulturalnymi co gwarantuje popularność Małopolski na mapie turystycznej kraju.

Wyjątkowe bogactwo i różnorodność przejawów kultury niematerialnej i jej rozwój podkreślają liczby. W województwie małopolskim na koniec 2019 roku odnotowano istnienie 304 zespołów regionalnych (w tym ponad połowa dziecięcych), około 220 grup śpiewaczych i obrzędowych, ponad 160 muzyk (kapel) ludowych, około 1000 twórców ludowych, 350 grup kolędniczych (dorosłych i dziecięcych), 240 gawędziarzy, 50 teatrów wiejskich oraz około 700 kół gospodyń wiejskich. Dla porównania, w kraju kilka lat temu odnotowano działalność 859 zespołów regionalnych, w tym 582 zespołów śpiewaczych i obrzędowych, 89 zespołów pieśni i tańca, 185 kapel ludowych oraz 3 zespołów folkowych¹⁶². Grupy z Małopolski opierające swoją działalność na folklorze i tradycjach regionu miały zatem bardzo znaczący udział w statystykach krajowych. **W okresie poddanym sprawozdawczości utworzono 11 nowych zespołów regionalnych** (np. Zespół Regionalny „Brzeźnioki” z Brzeźnej, Zespół Regionalny „Dolina Słomki” ze Stronia, Zespół Regionalny „Starowiejski Hyr” ze Starej Wsi) oraz **10 kapel ludowych** (m.in. „Starowiejski Hyr” ze Starej Wsi (koło Limanowej), „Skrzydłanie” ze Skrzydłnej, „Wilkowicanie” z Wilkowiska), mających siedzibę w regionie i prezentujących małopolskie tradycje śpiewacze i taneczne¹⁶³. Dla porównania w analogicznym okresie dwóch lat – 2014-2015 – takich podmiotów powstało odpowiednio: 37 i 74¹⁶⁴. Aktywność zakładania nowych zespołów i kapel ludowych w ostatnich latach zmalała, ale ważniejsza od wzrostu statystyk była jakość realizowanej przez grupy folklorystyczne działalności artystycznej i edukacyjnej.

Wielu regionalnych twórców i artystów wyróżnia bardzo wysoki poziom merytoryczny i artystyczny. Zespoły z Małopolski zdobywały czołowe miejsca w wielu konkursach folklorystycznych w Polsce i poza jej granicami. Wiele spośród małopolskich zespołów regionalnych ma szczególne osiągnięcia w dziedzinie prezentacji dorobku artystycznego, m.in.: Zespół Regionalny im. Jana Malinowskiego w Szczawnicy, Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Myślenicka”, Regionalny Zespół „Dolina Popradu z Piwnicznej”, Zespół Regionalny „Juzyna” z Zawoi, Zespół Regionalny Pieśni i Tańca "Podegrodzie" z Podegrodzia, Zespół Regionalny „Śwarni Łojce” z Sadku-Kostrzy, Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Górale Łąccy” z Łącka, Zespół „Podhale – grupa spiska z Jurgowa”, Zespół Regionalny „Wyrchowianie” z Bukowiny Tatrzańskiej, Regionalny Zespół Regionalny "Mogilanie" z Mogilan, Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Pieniny” z Krościenka nad Dunajcem, Zespół Regionalny „Lipniczanie” z Lipnicy Wielkiej, Zespół Regionalny „Gorce” z Kamienicy, Zespół Regionalny „Przyszowianie” z Przyszowej, Zespół Regionalny „Śwarni” z Nowego Targu, Zespół Regionalny im. Jana Jędroła "Regle" z Poronina, Zespół Regionalny „Spod Kicek” z Mordarki, Zespół Regionalny im. Bartusia Obrochty z Zakopanego, Zespół Regionalny im. Klimka Bachledy z Zakopanego, Zespół Regionalny „Białcanie” z Białki Tatrzańskiej, Zespół Regionalny „Czardasz” z Niedzicy, Zespół Regionalny „Kowalnia” ze Stróż, Zespół Regionalny „Zbyrcok” z Juszczyzna, Zespół Regionalny „Kasinianie-Zagórzanie” z Kasiny Wielkiej, Zespół Regionalny „Mystkowianie” z Mystkowa, Zespół Regionalny im. L. Łojasa z Łopusznej, Zespół Regionalny „Porąbcoki” z Porąbki Uszewskiej, Zespół Regionalny „Elegia” z Rudnika oraz Zespół Regionalny „Biskupianie” z Biskupic Radłowskich¹⁶⁵.

Zasadnicze znaczenie dla działalności i rozwoju zespołów regionalnych mają imprezy folklorystyczne. Najbardziej znane, znaczące festiwale i przeglądy zespołów regionalnych w Małopolsce – nadal realizowane – to: *Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych Święto Dzieci Gór* w Nowym Sączu, *Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziemi Górskich* w Zakopanem, *Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych* w Rabce Zdroju, *Przegląd Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych Regionu Krakowskiego „Krakowiaczek”*, *Tydzień Kultury Beskidzkiej* (estrady w Oświęcimiu, Sucheju i Makowie Podhalańskim), *Małopolski Przegląd Obrzędów, Obyczajów i Zwyczajów Ludowych „Pogórzańskie Gody”* w Łużnej oraz stosunkowo nowy projekt pn. *Międzynarodowe Małopolskie Spotkania z Folklorem w Myślenicach* (ze scenami w Myślenicach, Tarnowcu, Pcimiu i

¹⁶² Na podstawie ogólnopolskiej bazy danych stworzonej w ramach programu operacyjnego MKiDN przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych w Lublinie [w:] *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 22-23. Brak aktualnych danych w tym zakresie.

¹⁶³ Stan na 31 grudnia 2019 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu.

¹⁶⁴ Dane ze *Sprawozdania z realizacji w latach 2014-2015 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, s. 40.

¹⁶⁵ Stan na 31 grudnia 2019 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu. Informacje o zespołach regionalnych dostępne są na stronie MCK SOKÓŁ: <https://www.etnozagroda.pl/>.

Krakowie)¹⁶⁶. Programy wielu z tych cyklicznie organizowanych imprez wzbogacone były o zajęcia seminaryjne i warsztatowe mające na celu doskonalenie kwalifikacji instruktorów. W Małopolsce nadal podtrzymywana jest tradycja – szczególnie w mniejszych miejscowościach i na wsiach – przekazywania dzieciom i młodzieży umiejętności ludowego muzykowania bezpośrednio przez muzyków starszego pokolenia. Formami prezentacji, a także weryfikacji merytorycznej oraz poziomu artystycznego tej dziedziny twórczości amatorskiej są w Małopolsce m.in. wydarzenia: Ogólnopolski Konkurs Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Pytacy i Mowy Starosty Weselnego „Sabałowe Bajania” w Bukowinie Tatrzańskiej, Konkurs Muzyk, Instrumentalistów, Śpiewaków Ludowych i Druzbów Weselnych „Druzbacka” w Podegrodziu, Przegląd Zespołów, Kapel, Instrumentalistów i Grup Śpiewaczych „Krakowski Wianek” w Szczurowej. Pozytywnym, zauważalnym zjawiskiem w regionie jest angażowanie nauczycieli do pracy w roli animatorów kultury, którzy zakładają przy szkołach zespoły regionalne, organizują grupy kolędnicze, śpiewacze, kapele ludowe, co inspiruje lokalne środowiska i owocuje powstawaniem nowych grup artystycznych, nie tylko dziecięcych czy młodzieżowych, również poza szkołą¹⁶⁷.

Małopolskie Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu – instytucja kultury, której organizatorem jest województwo małopolskie – prowadzi stałą opiekę merytoryczną nad twórcami kultur lokalnych (zespołami regionalnymi, muzykami ludowymi, instrumentalistami, śpiewakami, grupami kolędniczymi, Kołami Gospodyń Wiejskich, teatrami wiejskimi). Cyklicznie realizuje programy edukacyjne (kursy, seminaria, warsztaty) – także realizowane w latach poddanych sprawozdawczości – związane z różnymi dziedzinami kultury i sztuki regionalnej, których celem jest świadome i zgodne z tradycją regionu wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego w tworzeniu współczesnych form przekazu artystycznego. Instytucja przygotowuje i realizuje liczne przeglądy i konkursy folklorystyczne, które stwarzają możliwość prezentacji i konfrontowania umiejętności grup artystycznych i twórców indywidualnych na poziomie wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ta instytucja kultury (w latach od 2017 roku do 2020 roku) realizuje m.in. dwa projekty: *Małopolska szkoła tradycji* – w ramach której w 38 matecznikach tradycji organizowane są warsztaty muzykowania, tańca ludowego oraz tradycyjnych zawodów, rzemiosł i rękodzieła artystycznego – a także przedsięwzięcie pn. *Małopolska źródłem tradycji* – obejmujące zadania badawczo-dokumentacyjne w zakresie ochrony, zachowania i udostępniania dziedzictwa kultury tradycyjnej Małopolski¹⁶⁸.

Wskaźnik I.11

Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych

Małopolska ma nadal dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. Pod względem liczby produktów regionalnych zarejestrowanych przez Komisję Europejską – w *Rejestrze Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych* lub *Rejestrze Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności* – zajmuje pierwsze miejsce w Polsce. **Na koniec 2019 roku** nasz kraj posiadał **41 produktów regionalnych**, na 1 460¹⁶⁹ pochodzących ze wszystkich państw Unii Europejskiej, wśród nich było 9, które miały chronioną nazwę pochodzenia, 22 zarejestrowane zostały jako chronione oznaczenia geograficzne i 10 tradycyjnych specjalności. Z liczby 41 polskich produktów ujętych w unijnym systemie nadal zdecydowana większość – aż **15 – pochodziło z Małopolski** (ponad 36% krajowego ogółu): 6 o chronionej nazwie pochodzenia: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, karp zatorski, nasiona fasoli *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca, miód spadziowy z Beskidu Wyspowego – 8 o chronionym oznaczeniu geograficznym: suska sechłońska, kielbasa lisiecka, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, chleb prądnicki, jagnięcina podhalańska, kielbasa piaszczańska i czosnek galicyjski – oraz 1 tradycyjna specjalność: kielbasa krakowska sucha staropolska¹⁷⁰. Produkcja produktów regionalnych związana jest ściśle z zastrzeżoną prawem technologią oraz warunkami naturalnymi obszaru, na którym powstają.

¹⁶⁶ Wydarzenie realizowane jest od 2014 r., od początku współfinansowane jest z budżetu województwa małopolskiego.

¹⁶⁷ Tamże.

¹⁶⁸ Informacje z Małopolskiego Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu. Dodatkowo: <http://mcksokol.pl/malopolska-szkola-tradycji> i <http://mcksokol.pl/malopolska-zrodlem-tradycji>.

¹⁶⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane ze strony Komisji Europejskiej: https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?locale=pl&recordStart=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filter.Min.milestone__mask=&filter.Min.milestone=&filter.Max.milestone__mask=31/12/2019&filter.Max.milestone=2019-12-31&filter.country=PL&filter.category=&filter.type=&filter.status=REGISTERED.

¹⁷⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci> oraz z <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-regionalne>.

Tabela 25

Produkty regionalne wytwarzane w Małopolsce ¹⁷¹	
Lp.	Nazwa produktu
1	Bryndza podhalańska
2	Oscypek
3	Kiełbasa lisecka
4	Redykołka
5	Suska sechłońska
6	Obwarzanek krakowski
7	Jabłka łąckie
8	Chleb prądnicki
9	Karp zatorski
10	Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca
11	Miód spadziowy z Beskidu Wyspowego
12	Jagnięcina podhalańska
13	Kiełbasa piaszczańska
14	Kiełbasa krakowska sucha staropolska
15	Czosnek galicyjski

W okresie poddanym sprawozdawczości, rozporządzeniem wykonawczym Komisji Unii Europejskiej, rejestr europejskich produktów regionalnych powiększono o 2 produkty wytwarzane w naszym kraju – czosnek galicyjski oraz kiełbasę krakowską suchą staropolską, oba pochodzą z terenu województwa małopolskiego, zatem nasze regionalne przysmaki stanowiły 100% polskich wpisów do unijnego rejestru produktów regionalnych w latach 2018-2019.

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na *Liście Produktów Tradycyjnych* na koniec 2019 roku zarejestrowanych było 220 produktów tradycyjnych z województwa małopolskiego (na 1 942 w skali kraju)¹⁷². Na taką listę mogą zostać wpisane produkty – których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania dawnych, tzn. wykorzystywanych od co najmniej 25 lat metod produkcji – stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. Udział wszystkich produktów z małopolski w krajowej liście produktów tradycyjnych wynosił 11,32%. Najwięcej produktów w spisie pochodziło z województwa podkarpackiego (241), małopolskiego (220), lubelskiego (216) i pomorskiego (179). Najmniej z warmińsko-mazurskiego (43) i dolnośląskiego (52)¹⁷³. W ostatnich dwóch latach (2018-2019) produktami tradycyjnymi z terenu Małopolski uznanych zostało 17 wyrobów: miód ze spadzi iglastej z Harbutowic, chleb swojski bobowski, lubecka zupa z lubczykiem, rzodkiewki ziemniaki, święconka (święcielina) spiska na ciepło, grulownik – twardzielnik spiski oraz 11 produktów mięsnych (m.in.: kiełbasa wiejska z Czernichowa, szynka lipnicka, kiełbasianka z Rajbrotu)¹⁷⁴. Z całego kraju w tym okresie na *Listę Produktów Tradycyjnych* wpisano w sumie 181 polskich produktów, nowe na liście małopolskie wyroby stanowiły wówczas 9,40% ogółu ministerialnych ówczesnych wpisów.

Tabela 26

Nowe produkty tradycyjne z terenu Małopolski – wpisane na <i>Listę Produktów Tradycyjnych</i> w latach 2018-2019 ¹⁷⁵			
Lp.	Nazwa produktu	Rodzaj produktu	Data wpisu
1	Kiełbasa wiejska z Czernichowa	Produkty mięsne	2018-02-27

¹⁷¹ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci> oraz z <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-regionalne>.

¹⁷² Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12>.

¹⁷³ Jw.

¹⁷⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12>.

¹⁷⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12>.

2	Kiełbasa schabowa tradycyjna z Czernichowa	Produkty mięsne	2018-02-27
3	Polędwica tradycyjna z Czernichowa	Produkty mięsne	2018-02-27
4	Szynka tradycyjna z Czernichowa	Produkty mięsne	2018-02-27
5	Boczek tradycyjny z Czernichowa	Produkty mięsne	2018-02-27
6	Kiełbasa tradycyjnie wyrabiana	Produkty mięsne	2018-06-19
7	Soldra (soldrzyna) spiska	Produkty mięsne	2018-06-19
8	Grułownik – twarożnik spiski	Wyroby piekarnicze	2018-06-19
9	Miód ze spadzi iglastej z Harbutowic	Miody	2018-06-19
10	Święconka (święcелina) spiska na ciepło	Gotowe dania i potrawy	2018-06-19
11	Szynka lipnicka	Produkty mięsne	2018-11-16
12	Kiełbasa swoja z Rajbrotu	Produkty mięsne	2018-11-16
13	Szoldra z Rajbrotu	Produkty mięsne	2018-11-16
14	Kiełbasianka z Rajbrotu	Produkty mięsne	2018-11-16
15	Chleb swojski bobowski	Wyroby piekarnicze	2018-11-16
16	Lubecka zupa z lubczykiem	Gotowe dania i potrawy	2019-07-12
17	Rzodkie ziemnioki	Gotowe dania i potrawy	2019-07-12

Wśród małopolskich produktów tradycyjnych było: 78 mięsnych, 42 piekarniczych i cukierniczych, 40 gotowych dań i potraw, 18 napojów alkoholowych i bezalkoholowych, 15 orzechów, nasion, zbóż, warzyw i owoców, 13 wyrobów mlecznych, 8 miódów, 1 masło oraz 5 innych produktów (syrupy owocowe, sól wielicka, jajko zielononózki kuropatwianej, wiśnicki makaron domowy tradycyjny, kiszony rydze z gminy Uście Gorlickie). Poza produktami zarejestrowanymi jako tradycyjne i regionalne, dużym powodzeniem na krajowym rynku cieszyły się wody mineralne z terenów małopolskich uzdrowisk: Muszyna Zdrój (*Muszynianka*), Piwniczna Zdrój (*Piwniczanka*) oraz lecznicze ze Szczawnicy Zdroju (m.in.: *Jan* i *Zuber*).

Tabela 27

Liczba produktów tradycyjnych – w podziale na województwa ¹⁷⁶	
Województwo	Liczba produktów tradycyjnych
Dolnośląskie	52
Kujawsko-Pomorskie	88
Lubelskie	216
Lubuskie	80
Łódzkie	148
Małopolskie	220
Mazowieckie	149
Opolskie	64
Podkarpackie	241
Podlaskie	73
Pomorskie	179
Śląskie	145
Świętokrzyskie	94
Warmińsko-Mazurskie	43
Wielkopolskie	96
Zachodniopomorskie	54
RAZEM	1 942

Z roku na rok w Polsce, także w Małopolsce, systematycznie przybywa producentów, którzy chcą wyróżnić swoje produkty unijnymi symbolami ChNP, ChOG lub GTS¹⁷⁷. Wzrasta liczba wystawianych przez wojewódzkie inspektoraty Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych świadectw jakości i certyfikatów zgodności, czyli dokumentów uprawniających do używania zarejestrowanych nazw

¹⁷⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12>.

¹⁷⁷ ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia, ChOG – Chronione Oznaczenie Geograficzne, GTS – Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

produktów regionalnych, wystawianych przez jednostki certyfikujące upoważnione przez ministra właściwego ds. rynków rolnych.

Wskaźnik I.12

Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego

W 2011 roku Polska ratyfikowała *Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzoną w Paryżu dnia 17 października 2003 roku*. Krajowy program ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego zakłada prowadzenie krajowego inwentarza tego rodzaju dziedzictwa. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w styczniu 2013 roku ogłosił ciągły nabór wniosków o wpis na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Wnioski o umieszczenie zjawisk na liście, składane przez instytucje, organizacje pozarządowe, społeczności lokalne i osoby prywatne, przyjmuje – w imieniu Ministra – Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny, stanowi dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju i realizację wymogu *Konwencji UNESCO*. Zgłoszenie elementu niematerialnego dziedzictwa kulturowego na listę musi zawsze odbywać się przy jak najszerszym zaangażowaniu związanych z danym zjawiskiem społeczności (tzw. depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego) i za ich świadomą i dobrowolną zgodą. Na koniec 2019 roku na *Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego* ogółem ujętych zostało już 37 przejawów usankcjonowanej tradycją działalności człowieka, związaną z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywowaniem pamięci historycznej, przechowywaniem wiedzy tradycyjnej i wierzeń, tradycjami muzycznymi, widowiskowymi i językowymi, w tym **nadal 6 zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski** (to ponad 16% wpisów w skali kraju)¹⁷⁸. W krajowym spisie ujęto żywe regionalne tradycje: krakowskiego szopkarstwa, pochodu Lajkonika (zwanego także Konikiem Zwierzynieckim), umiejętności wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich), krakowskiej koronki klockowej, zabawkarstwa żywiecko-suskiego¹⁷⁹ oraz wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek). Dodatkowo zjawiskiem o charakterze ogólnonarodowym są 2 wpisy dotyczące tańców: polskie tańce narodowe (m.in. mazur, kujawiak, oberek i pochodzący z Małopolski krakowiak) oraz polonez – taniec polski¹⁸⁰.

W okresie poddanym sprawozdawczości (w latach 2018-2019) na krajową listę nie została wpisana żadna tradycja będąca przejawem pielęgnowanych w Małopolsce zwyczajów, wierzeń lub umiejętności. W tym czasie z innych regionów Polski w krajowym spisie ujęto 10 pozycji związanych z żywym kultywowaniem zwyczajów niematerialnego dziedzictwa kulturowego: w 2018 roku – procesję Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu, umiejętność wytwarzania instrumentu gajdy i praktykę gry na nim, Barbórkę górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku, polskie plecionkarstwo oraz tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich, natomiast w 2019 roku – Kaszubską Gwiazdkę, umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego, zwyczaj wodzenia niedźwiedzia na Śląsku Opolskim, polonez – taniec polski oraz kroszonkarstwo opolskie¹⁸¹.

Tabela 28

Zjawiska i polskie tradycje ujęte na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i> ¹⁸²		
Lp.	Rodzaj zjawiska, tradycji	Obszar Małopolski
1	Rusznikarstwo artystyczne i historyczne	
2	Szopkarstwo krakowskie	✓
3	Pochód Lajkonika	✓
4	Flisackie tradycje w Ulanowie	
5	Procesja Bożego Ciała w Łowiczu	

¹⁷⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r.

¹⁷⁹ Ta tradycja kultywowana jest na terenie położonym w granicach dwóch województw: małopolskiego i śląskiego.

¹⁸⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/.

¹⁸¹ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/.

¹⁸² Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Opracowanie własne na podstawie danych z NID, http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/.

6	Język esperanto jako nośnik kultury esperanckiej	
7	Umiejętność wytwarzania instrumentu i gry na kozie	✓
8	Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej	
9	Sokolnictwo – żywa tradycja	
10	Polskie tańce narodowe	
11	Uroczystości ku czci św. Rocha z błogosławieństwem zwierząt	
12	Tradycyjna technika ludwisarska Felczyńskich w Taciszowie	
13	Przywołówki dyngusowe w Szymborzu	
14	Gwara warmińska jako nośnik tradycji ustnych	
15	Zabawkarstwo żywiecko-suskie	✓
16	Bartnictwo	
17	Perebory – nadbużańskie tradycje tkackie	
18	Krakowska koronka klockowa	✓
19	Tradycje kulturowe Biskupizny	
20	Kolędowanie Dziańców Noworocznych na Żywiecczyźnie	
21	"Turki" grodziskie	
22	Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej	
23	Tradycyjny obrzęd weselny z Szamotuł i okolic	
24	Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce	
25	Umiejętność wyplatania kosza "kablęcoka" w Lucimi	
26	Wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek)	✓
27	Umiejętność gry na dudach żywieckich oraz sposób ich wytwarzania	
28	Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu	
29	Gajdy – umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyka gry	
30	Barbórka górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku	
31	Plecionkarstwo w Polsce	
32	Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich	
33	Kaszubska Gwiazdka	
34	Umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego	
35	Zwyczaj wodzenia niedźwiedzia na Śląsku Opolskim	
36	Polonez – taniec polski	
37	Kroszonkarstwo opolskie	

Krajowy inwentarz przejawów dziedzictwa niematerialnego stanowi podstawę do formułowania wniosków o zamieszczenie elementów i przejawów dziedzictwa z terenu naszego kraju na *Liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO*. Jedyną **polską tradycją – wyróżnioną w 2018 roku wpisem na tę prestiżową, światową listę – jest regionalna tradycja rzemieślnicza – krakowskie szopkarstwo**. Decyzja o wpisie zapadła podczas 13 sesji Komitetu Międzyrządowego, która odbyła się w Port Louis w Republice Mauritiusu. W 2018 roku, poza naszym krakowskim przedświątecznym zwyczajem i umiejętnością rzemieślniczą, wpisem na reprezentatywną światową listę wyróżniono wówczas 31 tradycji, m.in. także: muzykę reggae z Jamajki, sportową grę zespołową (Hurling, zwany też Camogie) z Irlandii, wiedzę tradycyjnej medycyny tybetańskiej (Sowa Rigpa) oraz umiejętności perfumiarzy rzemieślników działających na terenie gminy Grasse we Francji. Krakowskie szopkarstwo zaistniało na arenie międzynarodowej powiększając reprezentatywny, paryski spis niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, który na koniec 2019 roku obejmował już 463 zjawiska i tradycje pochodzące z terenów 124 krajów świata¹⁸³.

Wskaźnik I.13

Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach

Małopolska ma dobre wzorce postaw etnologów i badaczy zbierających materiały dokumentujące dziedzictwo kulturowe regionu, np. postać wybitnego etnografa Romana Reinfussa. Obecne technologie teleinformatyczne dają szansę zrewolucjonizowania dostępu do wiedzy i dziedzictwa kulturowego,

¹⁸³ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Komitetu Światowego Dziedzictwa, <https://ich.unesco.org/en/lists?text=&inscription=0&country=0&multinational=3&type=00002&domain=0#tabs>.

zmieniają kanały dotarcia do kultury i uczestnictwa w niej, z pasywnego odbioru na świadomą selekcję i wybór. Zmiana polega m.in. na tym, że nie ma już konieczności odbioru tego, co udostępniali lub uznali za istotne specjaliści bądź tego, co dostępne było lokalnie – w stronę dostępu do nieograniczonych zasobów dziedzictwa, np. w postaci cyfrowej w obiegu globalnym. Internet i digitalizacja na nowo zdefiniowały dostępność do dziedzictwa kulturowego. Globalna sieć daje nowe możliwości dotarcia do danych i zasobów, ale także do odbiorców kultury. Większość przejawów dziedzictwa może zostać poddana digitalizacji, takie jest również zamierzenie narodowej polityki kulturalnej¹⁸⁴.

Digitalizacja dziedzictwa ma ogromne znaczenie dla ochrony, promocji i udostępnienia dziedzictwa kulturowego. Ułatwia podejmowanie działań badawczych i konserwatorskich, chroni obiekty zabytkowe przed nadmiernym użytkowaniem, w sposób nieograniczony umożliwia upowszechnianie, zwiększa wykorzystanie potencjału dziedzictwa w edukacji. Możliwe jest powstawanie nowych modeli biznesowych w oparciu o cyfrowe dziedzictwo kulturowe, użytkowane w ramach nowych mediów i branż kreatywnych. Proces digitalizacji dziedzictwa kulturowego przyczynia się do zwiększenia dostępności wytworów kultury i umożliwia poszczególnym instytucjom przeprowadzenie inwentaryzacji i archiwizacji zasobów, co z kolei zapewni ich zachowanie dla przyszłych pokoleń. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego jest więc przedsięwzięciem wielopłaszczyznowym, które wymusza konieczność podejmowania działań w zakresie strategicznego planowania, zapewnienia odpowiedniej infrastruktury technicznej, wykwalifikowanej kadry, a co za tym idzie również niezbędnych środków finansowych¹⁸⁵.

W obszarze dziedzictwa kulturowego można wyróżnić następujące zasoby podlegające digitalizacji: biblioteczne, archiwalne, audiowizualne i muzealne oraz obiekty zabytkowe. W ramach prac digitalizacyjnych powstają różne typy odwzorowań cyfrowych, np. graficzne obrazy nieruchome 2D (w tym obrazy graficzne materiałów tekstowych oraz odwzorowania planów, map, fotografii itd.); tekstowe i graficzno-tekstowe, graficzne obrazy 3D, cyfrowe zapisy dźwięku, cyfrowe zapisy obrazów ruchomych (z dźwiękiem lub bez). Na dalszym etapie kluczowe jest przygotowanie i zarządzanie odpowiednimi repozytoriami danych (cyfrowe archiwa), jak również działania związane z szerokim udostępnianiem i upowszechnianiem zarchiwizowanych cyfrowo zasobów dziedzictwa.

Tabela 29

Digitalizacja zbiorów w muzeach małopolskich – w latach 2017-2019 ¹⁸⁶				
Lata	Liczba wszystkich zdigitalizowanych muzealiów (w szt.)	W tym muzealia zdigitalizowane w ciągu danego roku (w szt.)	Udostępnione za pośrednictwem katalogu elektronicznego	Wydatki poniesione na digitalizację w ciągu roku (w tys. zł)
2019	987 155	58 373	285 693	2 185
2018	553 343 ¹⁸⁷	55 706	241 688	1 841
2017	878 814	54 949	289 724	11 862

Stan digitalizacji zasobów muzealnych, będących w posiadaniu małopolskich muzeów – pomimo prowadzonym od lat procesom digitalizacji zbiorów – nadal jest niewystarczający w stosunku do liczby i wartości posiadanych muzealiów. Na koniec 2019 roku w województwie małopolskim funkcjonowało już 135 muzeów, łącznie z oddziałami, które stanowiły 14,1% takich placówek w kraju. Łączna liczba zbiorów muzealnych wynosiła wówczas 5,3 mln sztuk. W muzeach Krakowa znajdowało się 89,9% ogólnej liczby zbiorów muzealnych¹⁸⁸. Z danych pozyskanych z Urzędu Statystycznego w Krakowie (informacje niepublikowane w GUS) wynika, iż **w okresie poddanym sprawozdawczości w małopolskich muzeach zdigitalizowano 114 079 sztuk muzealiów**¹⁸⁹. Widoczna jest tendencja rosnącej liczby eksponatów poddanych zapisom cyfrowym. Na koniec 2019 roku w małopolskich oddziałach muzealnych odnotowano w sumie 987 155 zdigitalizowanych jednostek muzealiów. W skali kraju ta

¹⁸⁴ Program digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce 2009-2020 – Raport opracowany na zlecenie MKiDN jako jeden z „Raportów o Stanie Kultury”, Warszawa 2009, <http://www.nac.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Program-digitalizacji-2009-2020-1.pdf>.

¹⁸⁵ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 4.

¹⁸⁶ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

¹⁸⁷ Ta dana wydaje się niewłaściwa, jednak Urząd Statystyczny w Krakowie przekazał informację, że jednostki (muzealne) potwierdziły poprawność danych.

¹⁸⁸ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałowe*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

¹⁸⁹ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

liczba wynosiła wówczas 3 793 884 sztuk¹⁹⁰, zatem udział małopolskich digitalizacji muzealnych w krajowym zasobie cyfrowym stanowił 26% ogółu (czyli ponad 1/4). Porównując liczbę zarchiwizowanych cyfrowo małopolskich zabytków muzealnych do ogólnej liczby muzealiów w regionie – należy odnotować, iż zabezpieczonych przed utratą danych o obiektach – czyli poddanych procesom digitalizacji – zostało niecałe 19% tego zasobu. Pod względem dyscyplin, najliczniej zdigitalizowane były nadal zbiory z zakresu fotografii, techniki oraz sztuki. Należy zaznaczyć, że była to przede wszystkim digitalizacja 2D – zresztą główną formą digitalizacji stosowaną przez przeważającą część polskich muzeów są zdjęcia cyfrowe, które nie mogą być wykorzystane do bardziej zaawansowanych technologicznie prezentacji. Na koniec okresu sprawozdawczego w wirtualnej sieci udostępniono sumie 285 693 jednostki (zabytków) muzealnych będących w opiece tego rodzaju małopolskich instytucji kultury (w Polsce wówczas ogółem było to 683 535 jednostek). Porównując do 2017 roku, zmalały wydatki ponoszone w regionie na digitalizację zbiorów (w 2018 roku – 1 841 tys. zł, w 2019 roku – 2 185 tys. zł, natomiast w 2017 roku – aż 11 862 tys. zł)¹⁹¹. W skali kraju budżet małopolskich muzeów przeznaczany na digitalizację zbiorów wynosił 12,5% wydatków krajowych w tym zakresie. Dla porównania danych dotyczących cyfryzacji zasobów, w 2019 roku 33 polskie archiwa państwowe dysponowały zasobem archiwalnym liczącym łącznie 42,5 mln jednostek archiwalnych (w tym 33 mln jednostek zewidencjonowanych), zajmujących 357 tys. metrów bieżących. W 2019 roku przybyło ok. 840 tys. jednostek zbiorów. Zasób archiwalny w postaci elektronicznej wyniósł 18,250 TB. Archiwa państwowe – w skali kraju – utrwaliły 6,7 mln stron kopii dokumentów tekstowych, 92,9 tys. obiektów ikonograficznych oraz fotografii, a także wykonały kopie cyfrowe 675 filmów i 3,0 tys. nagrań dźwiękowych (w 2018 roku odpowiednio 6,2 mln, 83,6 tys., 716 i 2,1 tys.). W Internecie dostępnych było 51,7 mln kopii cyfrowych dokumentów archiwalnych (wobec 44,6 mln w 2018 roku)¹⁹². W 2019 roku biblioteki i placówki biblioteczno-informacyjne posiadały 27,2 mln zbiorów specjalnych. W większym wymiarze posiadały licencję na dostęp do książek, czasopism czy baz danych zamieszczonych w sieci. W tym okresie biblioteki opłacały dostęp do licencjonowanych zbiorów elektronicznych, z czego znaczną część stanowiły książki elektroniczne (19,4 mln), następnie czasopisma elektroniczne (4 mln) oraz bazy danych (7,5 tys.). Najszerzy dostęp do takich zbiorów posiadały biblioteki naukowe – aż do 91,7% wszystkich licencjonowanych zbiorów elektronicznych¹⁹³.

Analizą procesu digitalizacji małopolskiego dziedzictwa kulturowego w instytucjach kultury zajęło się Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, które w I kwartale 2020 roku przeprowadziło badanie skierowane do placówek muzealnych mających swoje siedziby w regionie, dotyczące zrealizowanych już w tym zakresie działań – zatem podjętych także w okresie poddanym sprawozdawczości. Pozyskano odpowiedzi od 31 jednostek (w tym muzeów z licznymi oddziałami): 26 jednostek, dla których organizatorami były samorządy terytorialne, 3 jednostek o charakterze prywatnym oraz 2, którymi kierowały organizacje pozarządowe. 71% respondentów digitalizowało swoje zasoby, jednak żadne z muzeów prywatnych nie podejmowało takich działań¹⁹⁴. Najczęściej wskazywanym problemem utrudniającym digitalizację zasobów muzealnych były braki: wystarczających środków finansowych, odpowiedniego sprzętu lub oprogramowania oraz wykwalifikowanej kadry. Jako dodatkowe problemy zakwalifikowano także brak odczuwania potrzeby digitalizacji zbiorów przez daną instytucję (np. ze względu na niewielką liczbę unikalnych eksponatów) oraz obawę przed uszkodzeniem eksponatów w trakcie ich kopiowania do zapisu elektronicznego. Ustalono, że w przekonaniu małopolskich muzealników istnieją dwa główne powody budowanie elektronicznych baz danych: na wewnętrzny, własny użytek instytucji oraz z powodu chęci zachowania zbiorów dla przyszłych pokoleń¹⁹⁵. Większość z badanych muzeów przyjęło standardy digitalizacji zbiorów zgodne z zaleceniami (wytycznymi) krajowych bądź międzynarodowych instytucji. Najwięcej placówek przyjęło normy oparte na wytycznych Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, a więc jednego z Centrów Kompetencji. Wprowadzenie dobrych praktyk digitalizacji według standardów tej instytucji zadeklarowało 10 muzeów, w tym 2 okręgowe. Z kolei 4 muzea wykorzystywały standardy wypracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. *Ponadto pojawiały się pojedyncze deklaracje*

¹⁹⁰ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

¹⁹¹ Tamże.

¹⁹² *Kultura w 2019 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2020, s. 43.

¹⁹³ Tamże, s. 50.

¹⁹⁴ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 6. Wśród ankietowanych instytucji znalazły się 3 muzea okręgowe – z Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza, które wypełniły kwestionariusz także w imieniu wszystkich swoich oddziałów, tj. w przypadku Muzeum Krakowa – 19 oddziałów znajdujących się na terenie miasta Krakowa, w przypadku Muzeum Okręgowego w Tarnowie – 9 placówek oraz w przypadku Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu – 7 podległych oddziałów. W analizie każde z muzeów okręgowych zostało potraktowane jako 1 respondent.

¹⁹⁵ Tamże, s. 17-18.

wskazujące na wykorzystanie wytycznych autorstwa Biblioteki Narodowej, Biblioteki Kongresu USA, *Federal Agencies Digitization Guidelines Initiative*, *Metamorfoze*, *Technical Guidelines for Digitizing Cultural Heritage Materials*, *Małopolskiego Instytutu Kultury* czy wytycznych zawartych w publikacji pod redakcją Grzegorza Płoszajskiego, pn. „Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego”¹⁹⁶. Z deklaracji uzyskanych w ankiecie Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego wynika, że niemal 1,3 mln eksponatów będących w posiadaniu małopolskich placówek muzealnych (w tym ponad 133 tys. w muzeach okręgowych) zostało przeznaczonych do digitalizacji, z kolei ponad 240 tys. (z czego ponad 66 tys. w muzeach okręgowych) zostało zdigitalizowanych do formatu kopii wzorcowych, a ponad 110 tys. (w tym ponad 35 tys. w muzeach okręgowych), czyli ok. 46% zdigitalizowanych do kopii wzorcowej eksponatów udostępnionych na zewnątrz w formie cyfrowej¹⁹⁷. Jednym z wyzwań – jak piszą autorzy raportu – z którym muszą mierzyć się instytucje kultury w realizacji procesu digitalizacji zbiorów, jest zapewnienie właściwej przestrzeni sieciowej w celu przechowywania zdigitalizowanych obiektów. Kwestią problematyczną są zarówno zagwarantowanie wystarczającej ilości miejsca, jak i odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa danych¹⁹⁸.

Dla Małopolski nadal są ważne szczególnie dwa działania digitalizacyjne: funkcjonowanie Regionalnej Pracowni Digitalizacji w Małopolskim Instytucie Kultury¹⁹⁹ oraz podjęty projekt digitalizacji zasobów kościelnych pn. *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*²⁰⁰. Zadanie realizowane przez samorządową instytucję kultury województwa małopolskiego (*Wirtualne muzea Małopolski*) jest istotne, ponieważ wyznacza standardy digitalizacji 3D obiektów zabytkowych oraz polega na współpracy kilkudziesięciu muzeów w ramach jednego repozytorium / portalu. Przedsięwzięcie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie dąży do systemowej digitalizacji zbiorów kościelnych w Małopolsce, a jest to jeden z najobszerniejszych zbiorów zabytków wszystkich typów (zabytki ruchome, archiwa, książki itp.) w regionie.

Warto odnotować – iż poza działaniami podejmowanymi przez instytucje kultury – także w okresie poddanym sprawozdawczości wiele innych podmiotów (np. organizacji pozarządowych) realizowało zadania digitalizacyjne wspierające zachowanie i upowszechnienie małopolskich zabytków. W ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Kultura cyfrowa* dofinansowanie z budżetu państwa na cyfryzację zasobów dziedzictwa kulturowego otrzymały m.in. następujące zadania realizowane na terenie Małopolski: *Multisensoryczne UNESCO – Digitalizacja 8 drewnianych cerkwi w polskim regionie Karpat wpisanych na listę UNESCO* (dotacja 261 000 zł dla Fundacji Pełni kultury z Krakowa), *Wawel 3D – wizualizacja i rekonstrukcja 3D wybranych wnętrz i krużganków Zamku Królewskiego na Wawelu z epoki renesansu* (dotacja 280 000 zł dla Fundacji Sztuki Ambitnej z Krakowa), *Zofia Rydet. Dokumentacje 1950-1978” – opracowanie, digitalizacja i udostępnienie archiwum artystki – etap IV, ostatni* (dotacja 199 080 zł dla Fundacji im. Zofii Rydet z Krakowa)²⁰¹ oraz *Digitalizacja Zakopiańskiego i Warszawskiego Archiwum doktora Wacława Kraszewskiego (1872-1931)* – dotacja 90 000 zł dla Fundacji *Zakopiańczycy. W poszukiwaniu tożsamości*²⁰². Z tego też programu w 2019 roku dofinansowanie uzyskał projekt regionalnej placówki – Muzeum Tatrzańskiego im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem pn. *Archiwum Tatr i Podhala* (dotacja 50 000 zł).

Skala potrzeb w obszarze digitalizacji dziedzictwa kulturowego w Małopolsce jest mocno zróżnicowana – i jak mówią autorzy raportu opracowanego przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego – to powinno zostać uwzględnione w projektowaniu polityk publicznych w tej dziedzinie²⁰³. Proces digitalizacji będzie bardzo długotrwały i właściwie nigdy się nie zakończy – w związku z potrzebą aktualizacji zasobów, rozwojem technologii cyfrowych, możliwością coraz lepszego skanowania itp.

¹⁹⁶ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 21.

¹⁹⁷ Tamże, s. 26.

¹⁹⁸ Tamże, s. 25.

¹⁹⁹ Regionalną Pracownię Digitalizacji utworzono w ramach projektu mającego na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego Małopolski w formie cyfrowej i udostępnienie go szerokiemu gronu odbiorców w Internecie. Utworzono również portal, który udostępni już ponad 1000 zdigitalizowanych eksponatów z 42 małopolskich muzeów, co wyróżnia projekt na tle całego kraju. Więcej: <http://muzea.malopolska.pl/>.

²⁰⁰ Projekt zakłada stworzenie portalu prezentującego sakralne dziedzictwo Małopolski. Znajdzie się tam łącznie 3319 w pełni zdigitalizowanych dzieł sztuki ze 168 obiektów sakralnych regionu. Więcej: <http://www.upjp2.edu.pl/pracownia-inwentaryzacji-i-digitalizacji-zabytk%C3%B3w/sakralne-dziedzictwo-ma%C5%82opolski>.

²⁰¹ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2019/kultura-cyfrowa.php>.

²⁰² <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2018/kultura-cyfrowa.php>.

²⁰³ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 25.

Dla przykładu Muzeum Narodowe w Krakowie szacuje, że ogólną digitalizację wszystkich zbiorów ukończy w 2040 roku²⁰⁴.

Realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Realizacja celu operacyjnego II

Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Wskaźnik II.1

Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych

Sektor organizacji pozarządowych jest młodą i ciągle rozwijającą się sferą życia społecznego w Polsce, zarówno pod względem prawnym, instytucjonalnym, jak i infrastrukturalnym. W ciągu ostatnich kilkunastu lat powstawały dokumenty, które regulują i opisują sposób jego funkcjonowania. Prawna definicja organizacji pozarządowej pojawiła się wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wraz z późniejszymi zmianami tej ustawy²⁰⁵. Z powstaniem nowego systemu pojawiła się istotna rola samorządu terytorialnego – wzmocnienie partnerstwa sektora publicznego z sektorem pozarządowym i prywatnym, jako skutecznego narzędzia rozwoju regionalnego i elementu budowania społeczeństwa obywatelskiego. Zwiększenie efektywności środków publicznych możliwe jest między innymi poprzez podniesienie stopnia partycypacji podmiotów NGO's oraz sektora prywatnego w realizacji zadań z zakresu kultury i dziedzictwa kulturowego. Dostępne systemy finansowania zachęcają do powoływania organizacji społecznie użytecznych, dlatego też od lat zauważalny jest stały rozwój tego sektora i wzrost jego aktywności w życiu publicznym.

Do sektora non-profit zaliczamy podmioty, które spełniają następujące warunki: są w odpowiednim stopniu sformalizowane (np. w wyniku zarejestrowania we właściwym urzędzie) lub przynajmniej ich cele, sposób działania i struktura mają charakter trwały, są instytucjonalnie odrębne od administracji publicznej, mają charakter niezarobkowy (działają nie dla zysku i nie rozdzielają ewentualnej nadwyżki między swoich członków, pracowników itp.), są samorządne (władze i kierunki działania określone są wewnątrz organizacji) oraz charakteryzują się dobrowolnością uczestnictwa w działalności organizacji²⁰⁶.

Ważną rolę dla upowszechniania wiedzy o wartości dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego jak i niematerialnego) pełnią organizacje pozarządowe. W województwie małopolskim – w okresie poddanych sprawozdawczości – zarejestrowanych było ogółem 14 139 działających (nie wyrejestrowanych) wszystkich organizacji pozarządowych, jednak działania podejmowane w obszarze tematycznym „kultura, sztuka, tradycja” realizowały 1 573 podmioty, z tego w samym Krakowie – 161, Nowym Sączu – 54, Tarnowie – 63, Oświęcimiu – 24, Zakopanem – 36 (w mniejszych miejscowościach odpowiednio mniej, np. w: Pcimiu – 2, Koniuszy – 2, Muszynie – 3). Taką kwalifikację przedsięwzięć deklarowało w kraju w sumie 15 201 organizacji (małopolski udział w ogólnej liczbie wynosił zatem ponad 10% takich podmiotów w Polsce). Dodatkowo 1 146 podmiotów społecznych w regionie działało w sferze tzw. „rozwoju lokalnego”, w kraju odpowiednio więcej – 13 042 (regionalne organizacje stanowiły 8,8% krajowego ogółu). Dla porównania – w województwie mazowieckim były to odpowiednio wielkości: 3 092 i 1 973 takich NGO's. Dane dotyczące Małopolski plasowały region pod tym względem na 2. miejscu w kraju, tuż za Mazowszem. Najwięcej podmiotów sektora non-profit w regionie deklarowało jednak główną działalność w zakresie kwalifikowanym jako „sport, turystyka, rekreacja, hobby” – 3 609 (to o prawie 130% więcej organizacji niż tych, które działały w obszarze kultury). Warto odnotować także 82 podmioty z Małopolski podejmujące działalność w obszarze „religia”, które niejednokrotnie realizują

²⁰⁴ Informacja pokontrolna – kontrola planowa koordynowana *Digitalizacja dóbr kultury w Polsce*, s. 20, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10408,vp,12737.pdf>.

²⁰⁵ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057.

²⁰⁶ Info z Banku Danych Lokalnych – opis arkuszy generowanych tabel dotyczących NGO's.

projekty służące promocji i zachowaniu sakralnego dziedzictwa kulturowego regionu²⁰⁷. Wiele z ujętych w rejestrach małopolskich podmiotów z trzeciego sektora podejmowało działalność społecznie użyteczną, wspierającą i popularyzującą ochronę zabytków, przejawy i twórców niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz miejscowy folklor.

W okresie poddanym sprawozdawczości powstało w sumie 107 – zarejestrowanych w Małopolsce – nowych organizacji pozarządowych, deklarujących działalność w dwóch obszarach: w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (27 nowych podmiotów) oraz związanych z rozwojem wspólnot i społeczności lokalnych (80 organizacji pożytku publicznego)²⁰⁸. To kolejne organizacje non-profit, które mają szansę wspierać i upowszechniać swoim działaniem regionalne dziedzictwo kulturowe.

Tabela 30

Liczba organizacji pozarządowych działających w kraju ²⁰⁹				
Województwo	Liczba NGO's ogółem	Liczba NGO's działających w obszarze kultura, sztuka, tradycja	Liczba NGO's działających w obszarze rozwój lokalny	Liczba NGO's działających w obszarze religia
Dolnośląskie	13 238	1 316	1 128	49
Kujawsko-Pomorskie	7 766	678	593	38
Lubelskie	8 982	730	770	31
Lubuskie	4 507	413	371	15
Łódzkie	9 497	810	733	28
Małopolskie	14 139	1 573	1 146	82
Mazowieckie	27 192	3 092	1 973	142
Opolskie	3 942	310	454	11
Podkarpackie	8 747	722	884	40
Podlaskie	4 481	400	328	23
Pomorskie	9 679	973	794	43
Śląskie	14 110	1 361	931	79
Świętokrzyskie	4 930	336	577	16
Warmińsko-Mazurskie	6 366	503	676	27
Wielkopolskie	14 840	1 364	1 026	39
Zachodniopomorskie	7 550	620	658	19
RAZEM	159 966	15 201	13 042	682

Duże liczby organizacji nie zawsze jednak świadczą o ich pełnej aktywności. Stowarzyszenie Klon/Jawor – zajmujące się badaniem i aktywizowaniem polskiego sektora organizacji społecznych – przeprowadziło badanie pn. *Kondycja sektora organizacji pozarządowych*, z którego wynikają wnioski, że tylko około 70% będących w rejestrze organizacji rzeczywiście prowadzi swoją działalność. Pozostałe ją zawiesiły bądź zakończyły, jednak nie wyrejestrowały się z rejestrów. Oznacza to, że w Polsce aktywnie działa około 100 000 stowarzyszeń i fundacji (czyli $\frac{2}{3}$ z widniejących w spisach)²¹⁰. Podobna tendencja może także dotyczyć Małopolski.

Wskaźnik II.2

Liczba instytucji kultury w regionie

Pod względem liczby instytucji kultury Małopolska ciągle znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Niezależnie od rodzaju instytucji, stale lokuje się w grupie trzech pierwszych województw, w których funkcjonuje najwięcej tego typu placówek kulturalnych. W 2019 roku w województwie małopolskim

²⁰⁷ Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>

²⁰⁸ Na dzień 30 września 2017 r. było ich odpowiednio: 1 546 i 1 066. Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

²⁰⁹ Stan na koniec 2019 r. Opracowanie własne na podstawie danych z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

²¹⁰ Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl> oraz <https://fakty.ngo.pl/fakt/liczba-ngo-w-polsce>.

funkcjonowało 18,7% wszystkich galerii i salonów sztuki działających w Polsce, 14,1% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych, 10,8% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, 11,7% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 8,6% kin stałych oraz 9,7% bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (łącznie z filiami). Oprócz wymienionych instytucji, w zakresie kultury działalność prowadziły także organizacje należące do sektora non-profit²¹¹.

W latach 2018-2019 – porównując z 2017 rokiem i pomijając biblioteki oraz placówki informacyjno-biblioteczne, w regionie **wzrosła liczba instytucji kultury o 14 takich podmiotów** (muzeów – o 3 placówki, galerii i salonów sztuki – o 1 przestrzeń wystawienniczą, teatrów – o 2 stałe zespoły, domów kultury – o 7 takich instytucji, stałych kin – o 1 placówkę)²¹². Niestety w tym samym okresie utrzymana została tendencja ostatnich lat – sukcesywnego pomniejszania liczby bibliotek oraz placówek informacyjno-bibliotecznych. Z mapy województwa w ciągu dwóch lat zniknęło 10 takich instytucji, w okresie ostatnich 5 lat przestały funkcjonować w sumie aż 44 biblioteki (to prawie 5% tego zasobu z 2014 roku). Na koniec okresu sprawozdawczego w Małopolsce działalność prowadziło 135 muzeów i oddziałów muzealnych, w tym 65 (czyli 48% ogółu) lokowanych w Krakowie. Najwięcej muzeów i oddziałów muzealnych specjalizowało się w profilu historycznym – 29,6%. Muzea o tematyce regionalnej, podobnie jak muzea artystyczne, stanowiły 14,8% ogólnej liczby tego typu placówek. W ramach sektora publicznego, do którego należało 105 (77,8%) muzeów, dla 77 (73,3%) organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. W sektorze prywatnym, zarówno stowarzyszenia, jak i Kościoły i związki wyznaniowe były organizatorem dla 7 (po 23,3%) placówek muzealnych. W tym także okresie działalność wystawienniczą prowadziło 61 galerii i salonów sztuki, z których 68,9% zlokalizowanych było w stolicy regionu. W województwie małopolskim działało wówczas także 8 galerii państwowych i 22 galerie samorządowe. W sektorze prywatnym działalność prowadziło 31 salonów wystawienniczych i salonów sztuki, organizatorem dla 18 z nich były osoby fizyczne. W regionie funkcjonowały 22 teatry i instytucje muzyczne posiadające własny zespół artystyczny: 12 teatrów dramatycznych, 3 teatry lalkowe, 3 teatry muzyczne, 3 orkiestry oraz 1 filharmonia. Działały także 904 biblioteki oraz placówki biblioteczno-informacyjne, z których większość – 714 (to 79,% ogółu) stanowiły biblioteki publiczne, w tym 517 filii bibliotecznych²¹³.

Na terenie województwa małopolskiego – na koniec okresu sprawozdawczego – działalność prowadziło także 459 centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic (o 0,4% więcej w porównaniu z 2018 rokiem), z których ponad połowa (58,6% ogółu) miała status filii. Organizatorem dla 96,7% takich podmiotów był samorząd terytorialny. Większość takich placówek (69,3%) zlokalizowana była na wsi. Dotyczyło to przede wszystkim świetlic (96,4% ogólnej liczby świetlic), domów kultury (74,3%) i ośrodków kultury (72,6%), a także centrów kultury (52,1%). W miastach działalność prowadziło 82,5% ogólnej liczby klubów. W ramach centrów, domów kultury i ośrodków, klubów i świetlic funkcjonowało 2,9 tys. różnego rodzaju kół, klubów, sekcji, które skupiały 61,5 tys. członków. Większość to były sekcje o profilu plastycznym lub technicznym oraz koła gospodyń wiejskich. W regionie działało także 45 kin stałych, które stanowiły 8,6% ogólnej liczby kin stałych w kraju. Właścicielami 60% kin stałych były jednostki samorządu terytorialnego. Kina te posiadały 132 sale projekcyjne i 25 tys. miejsc na widowni. W ciągu roku wyświetlono 199 tys. seansów filmowych (o 3,1% więcej w porównaniu z 2018 rokiem), które obejrzało 5,4 mln widzów (o 8,1% więcej w odniesieniu do roku poprzedzającego.). W projekcjach filmów produkcji pozaeuropejskiej wzięło udział 62,7% ogólnej liczby widzów, a filmy produkcji polskiej obejrzało co 4 widz²¹⁴.

Tabela 31

Liczba instytucji kultury w regionie w latach 2014-2019 ²¹⁵						
Rodzaj instytucji kultury	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Muzea	116	134	128	132	135	135
Galerie i salony sztuki	64	65	61	60	60	61
Teatry i instytucje muzyczne	17	18	18	20	24	22

²¹¹ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałowe*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 1.

²¹² Tamże, s. 1.

²¹³ Tamże, s. 2-3.

²¹⁴ Tamże, s. 4-5.

²¹⁵ Opracowanie własne na podstawie danych z informacji sygnałowych US w Krakowie na dany rok.

Biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne	948	943	929	917	914	904
Domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	425	444	449	452	457	459
Kina stałe	47	45	45	44	44	45

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2019 roku – nadal były 23 regionalne instytucje kultury (porównując do listopada 2017 roku), w tym 11 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. Tuż przed okresem sprawozdawczym (w dniu 15 grudnia 2017 roku) powołana została nowa regionalna instytucja – Małopolskie Centrum Nauki, które wkrótce zmieniło nazwę na Małopolskie Centrum Nauki Cogiteon i rozpoczęło aktywną działalność w 2018 roku, głównie związaną z organizacją programową i przygotowaniem do budowy swojej siedziby. Natomiast od 1 stycznia 2019 roku Krakowski Teatr Scena STU (dla którego województwo małopolskie było wcześniej współorganizatorem) przeszło pod wyłączną opiekę Gminy Miejskiej Kraków, która do tego czasu była drugim współorganizatorem tej instytucji kultury.

Wskaźnik II.3

Liczba osób zwiedzających muzea

W regionie działają najpopularniejsze w Polsce muzea: Zamek Królewski na Wawelu, zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce oraz Muzeum Auschwitz-Birkenau. Pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów Małopolska jest jednym z liderów wśród województw. Na koniec okresu sprawozdawczego w regionie działało już 135 muzeów, łącznie z oddziałami (w roku 2017 poprzedzającym okres sprawozdawczy było ich 132, a w 2014 roku – 116), z których niemal połowa zlokalizowana była w Krakowie²¹⁶. **W latach 2018-2019 muzea w województwie małopolskim zwiedziło w sumie 21,6 mln osób.** W porównywalnym okresie lat 2016-2017 było takich osób mniej – 20,5 mln. Nastąpił kolejny wzrost zainteresowania widzów ofertą małopolskich muzeów. Region pod tym względem zajmował 2. miejsce w kraju, największa oglądalność udostępnianych zbiorów muzealnych i wystaw była w placówkach położonych w województwie mazowieckim (w tym okresie mazowieckie muzea zwiedziło ponad 24 mln osób). Oglądalność na poziomie powyżej 10 mln zwiedzających rocznie odnotowały tylko te dwa regiony: Mazowsze i Małopolska. Kolejny w rankingu region – województwo pomorskie – może się pochwalić dużo gorszymi statystykami w tym względzie, odpowiednio w 2018 roku – 3,6 mln oglądających, w 2019 roku – 3,7 mln (w tym czasie to dokładnie trzy razy mniej oglądających niż było w województwie małopolskim)²¹⁷.

W 2018 roku muzea w regionie zwiedziło 10,5 mln osób (o 1,5% mniej w porównaniu z 2017 rokiem) – czyli 27,5% ogólnej liczby zwiedzających muzea w Polsce. W tym okresie najbardziej popularne były placówki o charakterze artystycznym (27,1% widzów). 2,1 mln osób weszło do muzeów nieodpłatnie (20,4% ogólnej liczby zwiedzających), a grupy szkolne stanowiły 12,5% zwiedzających²¹⁸. W kolejnym, 2019 roku muzea i oddziały muzealne w województwie małopolskim zwiedziło 11,1 mln osób (o 5,9% więcej w porównaniu z rokiem poprzedzającym), co stanowiło 27,7% ogólnej liczby zwiedzających tego typu placówki w Polsce. Najwięcej osób także w tym okresie odwiedziło muzea artystyczne (27,4%). Z nieodpłatnych wizyt w muzeach skorzystało 2 mln osób, a w „Nocy Muzeów” uczestniczyło 81,3 tys. osób. Młodzież szkolna stanowiła 14,6% ogólnej liczby zwiedzających²¹⁹.

Największym zainteresowaniem wśród zwiedzających w drugim roku poddanym sprawozdawczości (2019) cieszyły się muzea wraz z oddziałami w Krakowie, które odwiedziło 5 230 263 osoby (47% wszystkich odwiedzających muzea w regionie) oraz placówki w powiecie oświęcimskim, które odwiedziło 2 376 936 osób (ponad 21% regionalnych zwiedzających), a także w powiecie wielickim – 2 103 583 osoby (prawie 19%), najmniej zwiedzających było w instytucjach lokowanych na obszarach powiatów: proszowickiego (534 widzów), miechowskiego (4 500), limanowskiego (7 596) i olkuskiego (9 088)²²⁰. Najwięcej zwiedzających odnotowały znane – w skali kraju i świata – muzea lokowane na obszarach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau – były niemiecki, nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady w Oświęcimiu (2 320 600 zwiedzających), Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce (2 078 544 gości) oraz Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (1 587 999 zwiedzających).

²¹⁶ Danych z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

²¹⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹⁸ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2018 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 1-2.

²¹⁹ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

²²⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

W pierwszej dziesiątce instytucji muzealnych w kraju o najwyższej rocznej frekwencji – w 2019 roku – było aż 5 małopolskich muzeów, poza wyżej wymienionymi także: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa oraz Muzeum Narodowe w Krakowie²²¹. Z instytucji kultury, dla których samorząd województwa był organizatorem – największą frekwencję odnotowało Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach²²².

Tabela 32

Liczba osób zwiedzających muzea i ich oddziały w Małopolsce w latach 2017-2019 – w ujęciu powiatowym ²²³			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	89 641	60 206	65 649
Brzeski	14 813	27 061	40 726
Chrzanowski	87 523	85 548	78 679
Dąbrowski	19 025	0	27 713
Gorlicki	58 423	62 383	67 335
Krakowski	151 770	142 999	116 019
Miasto Kraków	5 162 925	5 035 181	5 230 263
Miasto Nowy Sącz	113 519	99 821	174 351
Miasto Tarnów	181 083	30 041	41 718
Limanowski	8 504	9 399	7 596
Miechowski	6 000	5 000	4 500
Myślenicki	34 070	28 419	40 671
Nowosądecki	29 112	30 810	28 028
Nowotarski	296 556	294 573	268 973
Olkuski	9 375	8 498	9 088
Oświęcimski	2 146 593	2 202 189	2 376 936
Proszowicki	1 422	1 706	534
Suski	18 539	16 957	21 979
Tarnowski	31 770	21 468	15 364
Tatrzański	223 871	152 502	176 958
Wadowicki	236 762	249 353	230 128
Wielicki	1 737 969	1 938 919	2 103 583
RAZEM	10 659 265	10 503 033	11 126 791

Tabela 33

Liczba zwiedzających muzea w latach 2016-2019 – zestawienie krajowe ²²⁴				
Województwo	2016	2017	2018	2019
Dolnośląskie	2 007 667	1 978 088	2 035 654	1 988 856
Kujawsko-Pomorskie	1 222 815	1 189 942	1 153 867	1 269 621
Lubelskie	1 284 950	1 371 707	1 405 584	1 217 923
Lubuskie	258 042	253 151	266 739	249 886
Łódzkie	996 860	988 873	939 997	1 014 787

²²¹ *Kultura w 2019 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020, s.133.

²²² W 2019 r. – 1 408 752 osoby zwiedzające wystawy, w tym 1 058 139 widzów wystaw zorganizowanych poza siedzibą muzeum (np. ekspozycje plenerowe zorganizowane poza krajem). Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²²³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²²⁴ Tamże.

Małopolskie	9 913 960	10 659 265	10 503 033	11 126 791
Mazowieckie	10 518 290	10 936 353	11 370 077	13 118 794
Opolskie	239 892	355 010	401 260	342 511
Podkarpackie	1 407 676	1 297 123	1 260 947	1 029 583
Podlaskie	538 298	418 986	441 467	477 998
Pomorskie	2 907 370	3 307 830	3 639 140	3 760 304
Śląskie	1 444 276	1 619 301	1 513 300	1 514 362
Świętokrzyskie	716 668	647 057	643 538	641 715
Warmińsko-Mazurskie	725 060	669 160	632 478	720 617
Wielkopolskie	1 406 139	1 191 454	1 290 319	1 209 575
Zachodniopomorskie	743 397	619 788	626 993	533 976
RAZEM	36 331 360	37 503 088	38 124 393	40 217 299

Tabela 34

Muzea w kraju o najwyższej frekwencji w 2019 roku²²⁵		
Lp.	Nazwa muzeum	Liczba zwiedzających²²⁶
1	Muzeum Łazienki Królewskie – Zespół Pałacowo-Ogrodowy w Warszawie	4 966 858
2	Muzeum Pałac w Wilanowie w Warszawie	3 115 797
3	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	2 320 600
4	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	2 078 544
5	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	1 587 999
6	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa	1 320 897
7	Muzeum Narodowe w Krakowie	1 171 728
8	Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej	1 033 098
9	Muzeum Zamkowe w Malborku	843 380
10	Muzeum Narodowe w Warszawie	633 668

Zauważalny jest stały wzrost liczby osób zwiedzających małopolskie muzea. To bardzo pozytywna i korzystna dla regionu tendencja. Na wzrost liczby osób zwiedzających placówki muzealne w województwie wpłynęły ukończone inwestycje prowadzone przez instytucje kultury, a także dokonane, znaczące zmiany w jakości i atrakcyjności oferowanych propozycji muzealnych (wystaw, warsztatów, pokazów). Muzea w świecie przechodzą zasadniczą zmianę wymagającą nowej definicji tych instytucji. Stają się miejscem budowania relacji społecznych, alternatywnym (wobec centrów handlowych) miejscem spędzania czasu. Stają się też poligonami w wykorzystaniu nowych technologii. Wystawy muzealne są przestrzenią prezentacji sztuki, ale również sztuk audiowizualnych o poziomie technologicznym daleko bardziej skomplikowanym i atrakcyjnym niż kino. Wystawy muzealne, aby przyciągnąć odbiorców, stają się nowym medium XXI wieku i niezwykle trafionym obszarem inwestowania środków.

Wskaźnik II.4 Liczba zorganizowanych wystaw czasowych

W 2019 roku w samych placówkach muzealnych (wraz z oddziałami) w regionie zorganizowano 626 wystaw czasowych oraz 387 wystaw stałych. W ramach wystaw czasowych, wystawy własne stanowiły 66,5%, a pozostałą część stanowiły wystawy obce, czyli przygotowane przez inne muzea krajowe lub zagraniczne. Muzea i oddziały muzealne z województwa małopolskiego zorganizowały również 45

²²⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r., *Kultura w 2019 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020, s.133.

²²⁶ Muzea łącznie z oddziałami.

wystaw za granicą, które zwiedziło 660,7 tys. osób²²⁷. W skali kraju w tym czasie zorganizowano w sumie 4 996 wystaw czasowych ogółem²²⁸ (małopolskie ekspozycje stanowiły zatem ponad 12,5% tego typu realizacji w Polsce). W tym także okresie galerie i salony sztuki w regionie zorganizowały w Polsce i za granicą łącznie 596 wystaw. Zobaczyły je 1,3 mln zwiedzających, w tym 862,2 tys. osób odnotowano na wystawach plenerowych. Galerie państwowe i samorządowe zorganizowały 374 wystawy, z których blisko połowę (43%) stanowiły ekspozycje zorganizowane przez galerie działające w Krakowie. Zwiedzający wystawy w publicznych galeriach i salonach sztuki stanowili 92,1% ogólnej liczby zwiedzających wystawy w województwie małopolskim²²⁹.

W roku poprzedzającym (2018) muzea zorganizowały podobną ilość projektów ekspozycyjnych: 640 wystaw czasowych i 359 stałych. Wystawy własne stanowiły 67,7% wystaw czasowych, a pozostałą część stanowiły wystawy obce, przygotowane przez inne placówki. Muzea z województwa małopolskiego zorganizowały również 39 pokazów za granicą, które zwiedziło 341,7 tys. osób. W tym samym okresie galerie i salony sztuki zorganizowały 614 wystaw (o 5,5% mniej w porównaniu z 2017 rokiem), na których zaprezentowano 632 ekspozycje. Z oferty galerii i salonów sztuki skorzystało 1,4 mln zwiedzających, w tym 1,3 mln w Krakowie. Najwięcej zwiedzających (1 mln) zgromadziły wystawy plenerowe, stanowiące 3,9% ogólnej liczby wystaw. W 2018 roku przeciętnie 1 galerię i salon sztuki zwiedziło 23,3 tys. osób, a 1 wystawę obejrzało 2,3 tys. zwiedzających. Państwowe i samorządowe galerie i salony sztuki zorganizowały 63,8% ogólnej liczby wystaw, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Na koniec 2018 roku publiczne galerie i salony sztuki posiadały 59 tys. eksponatów, wśród których najliczniejsze były tzw. „nowe media” (55,9%)²³⁰.

Zatem – sumując dane z lat 2018 i 2019 – w okresie poddanym sprawozdawczości (w ciągu dwóch lat) placówki muzealne w regionie zorganizowały 1 266 wystaw czasowych oraz 746 wystaw stałych. Natomiast galerie i salony sztuki zaoferowały publiczności 1 210 projektów ekspozycyjnych²³¹. Dla porównania – w roku poprzedzającym (2017) małopolskie muzea zorganizowały 659 wystaw czasowych i 295 stałych, a galerie i salony – 650 wystaw (rocznie). W 2016 roku były to odpowiednio następujące liczby: 625 wystaw muzealnych czasowych i 351 stałych oraz 654 prezentacji w galeriach²³². W 2019 roku wzrosła (i była najwyższa od 2016 roku) liczba udostępnionych widzom muzealnych wystaw stałych, natomiast w latach 2018-2019 w niewielkim stopniu zmalała liczba zrealizowanych przez muzea w regionie wystaw czasowych, zmalała także (jednak bardziej odczuwalnie w statystykach) liczba wystaw przygotowanych w galeriach i salonach sztuki (w 2019 roku – 596 projektów, w 2016 roku – 654, spadek o 9%). Najwięcej wystaw czasowych zorganizowały placówki muzealne wraz z oddziałami lokowane w Krakowie (rocznie to ponad 230 projektów), następnie instytucje położone na terenie powiatu gorlickiego (w 2019 roku – to 112 czasowych ekspozycji), w ostatnim roku poddanym sprawozdawczości żadnej wystawy czasowej nie zorganizowano w powiecie dąbrowskim, a na terenie powiatów limanowskiego i tarnowskiego (bez Miasta Tarnów) publiczności zaoferowano tylko po 2 takie wydarzenia.

Tabela 35

Liczba zorganizowanych wystaw czasowych w małopolskich muzeach w latach 2017-2019 – w ujęciu powiatowym ²³³			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	10	9	12
Brzeski	0	0	9
Chrzanowski	15	20	23
Dąbrowski	0	0	0
Gorlicki	120	107	112

²²⁷ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

²²⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²²⁹ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

²³⁰ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2018 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2019, s. 2.

²³¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²³² Tamże.

²³³ Tamże.

Krakowski	7	9	8
Miasto Kraków	250	246	235
Miasto Nowy Sącz	29	30	37
Miasto Tarnów	32	28	22
Limanowski	6	7	2
Miechowski	4	14	3
Myślenicki	22	4	9
Nowosądecki	3	4	3
Nowotarski	18	17	18
Olkuski	22	25	21
Oświęcimski	21	22	27
Proszowicki	5	7	5
Suski	6	8	12
Tarnowski	14	0	2
Tatrzański	25	34	23
Wadowicki	29	18	20
Wielicki	21	31	23
RAZEM	659	640	626

Same muzea regionalne, dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie, tylko w 2019 roku zorganizowały 217 wystaw czasowych (to prawie 35% wszystkich takich ekspozycji w tym okresie w Małopolsce), w tym: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie – 21 wystaw, Muzeum Archeologiczne w Krakowie – 12, Muzeum Okręgowe w Tarnowie – 27, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie – 8, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu – 41, Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem – 28, Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – 8, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec – 8, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach – 50, Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie – 8, Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – 6²³⁴. W 2018 roku te instytucje zaprezentowały publiczności łącznie 224 wystawy czasowe (więcej o 3,2% niż w 2019 roku).

Tabela 36

Liczba wystaw czasowych zorganizowanych przez regionalne muzea w 2018 i 2019 roku ²³⁵		
Nazwa muzeum	2018	2019
Muzeum Archeologiczne w Krakowie	15	12
Muzeum Etnograficzne w Krakowie	20	21
Muzeum Okręgowe w Tarnowie	26	27
Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	36	41
Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	33	28
Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	12	8
Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	7	8
Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec	7	8
Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach	6	6

²³⁴ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²³⁵ Tamże.

Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach	45	50
Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie	17	8
RAZEM	224	217

Ekspozycje czasowe, zorganizowane w latach poddanych sprawozdawczości, w obiektach działalności wystawienniczej w regionie dotyczyły różnej tematyki, prezentowały wiele gatunków sztuki i dzieła pochodzące z różnych epok. Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie przygotowało w tym czasie ekspozycję pn. *Piękna Niepodległa*, poświęconą udziałowi kobiet w walce o niepodległość Polski, prezentującą bohaterkie, lecz nieznanne uczestniczki konspiracji niepodległościowej z lat 1914-1918²³⁶. Muzeum Archeologiczne w Krakowie zaprezentowało projekt wystawienniczy pn. *Badania i odkrycia Muzeum Archeologicznego w Krakowie 2017-2018* – będący kontynuacją cyklu poświęconego najnowszym badaniom terenowym, laboratoryjnym, opracowaniom i pracom konserwatorskim, w których ta placówka muzealna uczestniczyła. Przedstawiono efekty wykopalisk – nowo wydobyte artefakty z jaskini Ciemnej, Książnic Wielkich, Smardzowic, Morawianek i Łąpszowa, dodatkowo zaprezentowano wyniki (z kolejnego sezonu) badań w Egipcie (Marea)²³⁷. Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie – zaproponowało publiczności plenerową wystawę pn. *Kto to wie(ś) – gra z tradycją, gra z wyobraźnią* aranżującą na nowo przestrzeń parku przy Szpitalu im. dra Babińskiego. W zielony krajobraz wkomponowano instalacje nawiązujące do działalności Stowarzyszenia Warsztatów Krakowskich (1913–1926), którego członkowie, artyści i projektanci łączyli fascynację kulturą tradycyjną z szacunkiem dla rzemiosła i z wiarą, że każdy człowiek nosi w sobie poczucie piękna. Nie próbowali kopiować folkloru, lecz przetwarzali dla pożytku wspólnego wywiedzione z niego motywy, formy i pomysły technicznych rozwiązań²³⁸. Wśród innych wystaw czasowych, zorganizowanych przez regionalne instytucje poza stolicą Małopolski warto wymienić ekspozycje: pn. *Tatry Andrzeja Wróblewskiego* (zorganizowaną przez Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem) – prezentującą tatrzańskie pejzaże z dwóch tek artysty „Tatry I” i „Tatry II”, które powstały w latach 1952-1953 oraz obraz z 1957 roku – *Góry czerwone*²³⁹, dodatkowo projekt pn. *Skrzynie wianne w orawskim domu* (przygotowany przez Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej) – wykorzystujący muzealne zbiory, piękne przykłady sztuki ludowej i rzemiosła artystycznego, przypominający dawne zwyczaje góralskich rodzin zamieszkujących Orawę i świadczący o wyjątkowości popularnych niegdyś, a współcześnie już często zapomnianych elementów wyposażenia chałup²⁴⁰.

Wskaźnik II.5

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

- **Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez Województwo Małopolskie na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków**

Zapisy kolejnych edycji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami realizowane są w bieżącej polityce samorządu województwa dotyczącej zarówno ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, w szczególności w zakresie bezpośredniego wspierania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych i współfinansowania podejmowanych przez nich działań służących zachowaniu dziedzictwa oraz utrzymywania własnego, zabytkowego mienia województwa małopolskiego.

Samorząd województwa małopolskiego od początku istnienia, od 1999 roku, udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na obszarze województwa. Wysokość środków przeznaczanych na ten cel systematycznie wzrastała do 2009 roku, osiągając w tym jednym roku wartość prawie 11 mln zł. Następnie między 2011 rokiem a 2015 rokiem ustabilizowała się na poziomie ok. 3,5 mln zł, ale już rok później spadła do 1,8 mln zł. W 2017 roku kwota wydatków znowu wzrosła i wyniosła 2,6 mln zł, w

²³⁶ <https://muzeum-ak.pl/wystawy/piekna-niepodlegla/>.

²³⁷ <http://ma.krakow.pl/tour/badania-i-odkrycia-muzeum-archeologicznego-w-krakowie-2017-2018-3/>.

²³⁸ <https://etnomuzeum.eu/wystawy-czasowe/kto-to-wie-s-gra-z-tradycja-gra-z-wyobraznia>.

²³⁹ <http://muzeumtatrzańskie.pl/wernisaz-wystawy-tatry-andrzeja-wroblewskiego/>.

²⁴⁰ <https://www.orawa.eu/oferta/wystawy-czasowe/159-wystawa-czasowa-skrzynie-wianne-w-orawskim-domu-wystawa-czasowa-orawskie-wesele>.

kolejnym, 2018 roku w budżecie województwa małopolskiego zabezpieczono na ten cel również taką kwotę (2,6 mln zł). W 2019 roku wydatki w tym zakresie zdecydowanie wzrosły (o 140% porównując do roku wcześniejszego) – do kwoty 6 253 276 zł (najwyższej od 2010 roku). **W okresie poddanym sprawozdawczości wsparcie finansowe z budżetu samorządu województwa działań podejmowanych przez właścicieli małopolskich zabytków, wpisanych do rejestru zabytków, osiągnęło ponad 8,85 mln zł, dodatkowo w konkursach dla regionalnych jednostek samorządu terytorialnego przyznano prawie 1,8 mln zł na remonty zabytkowych kapliczek przydrożnych i miejsc pamięci narodowej.**

W 2018 roku z budżetu Województwa Małopolskiego wydatkowano na ochronę zabytków i opiekę na zabytkami w konkursie pn. *Ochrona zabytków Małopolski* łącznie 2 600 000 zł w podziale na 120 zadań (uchwała nr XLVI/720/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 lutego 2018 roku). Natomiast w 2019 roku przeznaczono na ten cel w sumie: 6 253 276 zł. Dzięki zmianom regulaminu konkursu, udzielono dotacji w dwóch naborach wniosków: w ramach pierwszego z nich udzielono dotacji w podziale na 83 zadania (uchwała nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 roku), w ramach drugiego naboru wniosków – w podziale na 28 zadań (uchwała nr XIV/178/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 30 października 2019 roku). Dodatkowo w tym okresie sprawozdawczym – uchwałą nr XI/128/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 1 lipca 2019 roku – przyznano dotację, w trybie prac interwencyjnych wynikających z zagrożenia zabytku, w wysokości 100 000 zł dla Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela – Domu Zakonnego w Tuchowie na remont dachu Bazyliki pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Tuchowie, zniszczonego przez wichurę. W sumie w tym okresie przyznano 112 dotacji. W drugim roku poddanym sprawozdawczości zmniejszyła się liczba dotowanych przedsięwzięć o 6,7%, ale za to zdecydowanie wzrosła średnia kwota przyznanych środków. Średnia kwota dotacji w 2018 roku wynosiła 21 667 zł, natomiast w roku następnym wzrosła do wartości 55 832 zł (to przyrost o 157%). W 2018 roku w konkursie złożono 166 wniosków, z ogólną kwotą oczekiwaną z budżetu – ponad 15,4 mln zł, w 2019 roku – w sumie 218 wniosków, z ogólną kwotą oczekiwaną – ponad 20 mln zł. W stosunku do oczekiwań dofinansowanie z budżetu Województwa stanowiło: w 2018 roku – 16,84%, w 2019 roku – 30,64%. Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: zabezpieczenie konstrukcyjne ściany wschodniej synagogi w Grybowie (ogólne dofinansowanie w kwocie 25 000 zł), kontynuacja prac przy konserwacji nawarstwień malarskich ścian i stropu drewnianego kościoła pw. św. Antoniego Opata w Męcinie (30 000 zł), prace remontowo-konserwatorskie przy północnej elewacji kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Jangrocie (40 000 zł), remont drewnianej willi Lubomirskich w Kochanowie (130 000 zł), remont dachu gontowego kapelani w Zespole Klasztornym Sióstr Norbertanek w Imbramowicach (130 000 zł). Zdecydowanie największe wsparcie – dzięki aktywności właścicieli zabytków – w 2019 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu krakowskiego (ponad 18% budżetu), w następnej kolejności powiatu limanowskiego i tarnowskiego²⁴¹.

Tabela 37

Statystyka konkursu pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w latach 2010-2019 ²⁴²						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota dotacji z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					Procent kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	Procent wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2010	265	117	29 757 882,27	5 000 000	16,80%	44,15%
2011	152	108	15 972 709,52	3 550 000	22,22%	71,05%
2012	178	140	18 588 573,09	3 530 000	18,99%	78,65%
2013	169	123	15 371 852,01	3 500 000	22,76%	72,78%
2014	171	131	14 010 615,99	3 500 000	24,98%	76,61%
2015	186	129	15 641 132,36	3 500 000	22,38%	69,35%
2016	171	88	15 049 475,77	1 800 000	11,96%	51,46%

²⁴¹ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁴² Jw.

2017	168	120	15 758 434,30	2 600 000	16,50%	71,43%
2018	166	120	15 443 218,83	2 600 000	16,84%	72,29%
2019	218	112	20 410 476,45	6 253 276	30,64%	51,38%

Tabela 38

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2017-2019 (w zł) ²⁴³			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	280 000	210 000	421 726
Brzeski	180 000	130 000	335 322
Chrzanowski	20 000	40 000	80 000
Dąbrowski	55 000	65 000	56 800
Gorlicki	493 000	472 000	354 235
Krakowski	130 000	280 000	1 135 140
Miasto Kraków	20 000	20 000	280 000
Miasto Nowy Sącz	35 000	-	80 000
Miasto Tarnów	33 000	40 000	84 500
Limanowski	255 000	210 000	557 983
Miechowski	98 000	45 000	316 800
Myślenicki	125 000	80 000	134 950
Nowosądecki	412 000	385 000	396 600
Nowotarski	58 000	50 000	165 652
Olkuski	95 000	120 000	310 000
Oświęcimski	20 000	40 000	461 800
Proszowicki	6 000	65 000	14 043
Suski	-	65 000	172 000
Tarnowski	145 000	148 000	533 175
Tatrzański	-	-	-
Wadowicki	80 000	70 000	271 000
Wielicki	60 000	65 000	91 550
RAZEM	2 600 000	2 600 000	6 253 276

Poza konkursem pn. *Ochrona zabytków Małopolski* z budżetu województwa małopolskiego udzielono również dotacji w ramach konkursu – przeznaczonego dla jednostek samorządu terytorialnego – pn. *Kapliczki Małopolski*. Projekt ten cieszy się dużym zainteresowaniem w regionie, prawdopodobnie w skali kraju nadal jest jedynym systemem udzielania dotacji na obiekty małej architektury – przede wszystkim kapliczki architektoniczne i słupowe oraz krzyże przydrożne – które nie musiały być ujęte w wojewódzkim rejestrze zabytków i ewidencji gminnej (wymagana była tylko wartość artystyczna lub historyczna obiektu). W 2018 roku przyznano dotacje w ogólnej kwocie 550 000 zł na realizację 75 zadań (uchwała nr XLVIII/756/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 kwietnia 2018 roku). Średnia kwota przyznanej dotacji wyniosła 7 333 zł. W 2019 roku samorząd województwa małopolskiego wsparł 77 zadań ogólną kwotą 750 000 zł (uchwała nr VIII/86/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 kwietnia 2019 roku). Średnia wysokość przyznanych dotacji wzrosła do wartości 9 740 zł. Warto zauważyć systematyczny wzrost ogólnej kwoty zarezerwowanej w budżecie województwa małopolskiego na realizację tego konkursu (z 208 000 zł w 2014 roku do 750 000 zł w 2019 roku). Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: kompleksowy remont kapliczki

²⁴³ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

przydrożnej kapliczki pw. św. Floriana w Rożnowej (dotacja 8 000 zł), wykonanie prac konserwatorskich i robót budowlanych przy kapliczce domkowej z 1913 roku z Chrystusem przy słupie położonej w Rzepienniku Biskupim (12 000 zł), renowacja kapliczki z terakotową figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1887 r. w Ryglicach – II etap prac (15 000 zł). Największe wsparcie – dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie – w 2019 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu tarnowskiego i powiatu wadowickiego, w 2018 roku – powiatu krakowskiego i tarnowskiego²⁴⁴.

Tabela 39

Statystyka konkursu pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w latach 2014-2019 ²⁴⁵						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stożenie realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2014	82	56	1 305 054,11	208 000	15,94%	68,29%
2015	106	40	1 634 205,74	250 000	15,30%	37,74%
2016	157	50	2 497 531,82	300 000	12,01%	31,85%
2017	137	64	2 127 004,22	340 000	15,98%	46,72%
2018	112	75	1 618 706,28	550 000	33,98%	66,96%
2019	149	77	2 389 560,76	750 000	31,39%	51,68%

Tabela 40

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2017-2019 (w zł) ²⁴⁶			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	22 000	48 000	48 600
Brzeski	12 000	43 000	49 000
Chrzanowski	-	8 000	-
Dąbrowski	15 000	7 000	26 000
Gorlicki	9 000	26 000	29 700
Krakowski	37 000	58 000	42 800
Miasto Kraków	-	-	-
Miasto Nowy Sącz	-	-	-
Miasto Tarnów	-	-	7 000
Limanowski	47 000	29 000	22 500
Miechowski	23 000	15 000	-
Myślenicki	20 000	45 000	45 500
Nowosądecki	18 000	46 000	49 800
Nowotarski	20 000	13 000	37 000
Olkuski	16 000	26 000	30 000
Oświęcimski	9 000	12 000	13 000
Proszowicki	18 000	24 000	33 800
Suski	8 000	28 000	42 500
Tarnowski	24 000	53 000	175 000

²⁴⁴ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁴⁵ Jw.

²⁴⁶ Jw.

Tatrzański	6 000	-	-
Wadowicki	15 000	32 000	97 800
Wielicki	21 000	37 000	-
RAZEM	340 000	550 000	750 000

Nową inicjatywą podjętą w okresie sprawozdawczym – w 2019 roku – było udzielenie pomocy finansowej z budżetu województwa małopolskiego jednostkom samorządu terytorialnego (gminom i powiatom) podejmującym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytkowych obiektów małej architektury stanowiących miejsca pamięci narodowej, będących dziedzictwem narodowym – w ramach konkursu pn. *Małopolska Pamięta – zachowanie zabytkowych miejsc pamięci narodowej i martyrologii*. Uchwałą nr XII/143/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 sierpnia 2019 roku udzielono 53 dotacji w ogólnej kwocie dofinansowania 489 300 zł. Średnia wartość dotacji wyniosła 9 200 zł. Wśród dofinansowanych projektów były zadania dotyczące m.in.: prac konserwatorskich pomnika poległych żołnierzy austriackich w walkach o Kasinę Wielką w 1914 r. (wsparcie w kwocie 7 500 zł), renowacji pomnika pamięci ofiar hitlerowców w Brniku (8 500 zł) oraz remontu pomnika upamiętniającego wydarzenia II wojny światowej w miejscowości Łyszkowice (12 500 zł). Największe wsparcie – dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie – otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu tarnowskiego i powiatu limanowskiego²⁴⁷.

Tabela 41

Statystyka konkursu pn. <i>Małopolska Pamięta</i> w 2019 roku ²⁴⁸						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2019	54	53	838 412,19	489 300	58,36%	98,15%

Tabela 42

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Małopolska pamięta</i> w podziale na powiaty, w 2019 roku (w zł) ²⁴⁹	
Nazwa powiatu	2019
Bocheński	21 500
Brzeski	12 000
Chrzanowski	-
Dąbrowski	29 000
Gorlicki	23 000
Krakowski	38 000
Miasto Kraków	-
Miasto Nowy Sącz	11 000
Miasto Tarnów	-
Limanowski	50 000
Miechowski	26 500
Myślenicki	36 500
Nowosądecki	-

²⁴⁷ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁴⁸ Jw.

²⁴⁹ Jw.

Nowotarski	42 500
Olkuski	32 000
Oświęcimski	9 000
Proszowicki	12 500
Suski	6 000
Tarnowski	55 500
Tatrzański	12 000
Wadowicki	23 000
Wielicki	49 300
RAZEM	489 300

Poza systemem dotacji udzielanych dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach, z budżetu samorządu województwa wydatkowane były środki na remonty zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych (np. instytucji kultury). Łączne wydatki z budżetu departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w dziale 921, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* zamknęły się w kwotach: w 2018 roku – 3 067 721,40 zł, w 2019 – 7 209 313,72 zł (wykonanie budżetu). W drugim roku poddanym sprawozdawczości nastąpiło znaczne, ponad dwukrotne, zwiększenie wydatków w tym zakresie (o 135%)²⁵⁰.

- **Powiaty z wyłączeniem miast na prawach powiatów**

Wysokość środków finansowych przeznaczanych przez powiaty województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2014-2016 utrzymywała się na poziomie średnio ok 9,1 mln zł. W 2014 roku powiaty przeznaczyły na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego 8 601 779,57 zł, w 2015 roku – 9 283 045,70 zł, a w 2016 roku – 9 338 981,00 zł. Natomiast w latach poddanych sprawozdawczości odpowiednio: w 2018 roku – 13 617 693,04 zł, a w 2019 roku – aż 22 876 514,47 zł. **W okresie dwóch lat 19 powiatów w regionie, w ramach wydatków w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, zagwarantowało łącznie prawie 36,5 mln zł.** Wydatki powiatów, bez miast na prawach powiatów od roku 2017 stopniowo wzrastały. W porównaniu z okresem obejmującym lata 2014-2016 jest to kwota większa o 1,6 mln zł w 2017 roku. W 2018 roku wartość wydatków zwiększyła się o kolejne niemal 3 mln zł, a w 2019 roku o ponad 9 mln zł. Najwięcej środków w dziale 921 w okresie poddanym sprawozdawczości – wydatkował powiat nowotarski (2 698 819 zł i 12 620 503 zł²⁵¹), następnie powiat gorlicki (1 729 963 zł i 1 892 906 zł) i powiat dąbrowski (2 275 451 zł i 1 291 371 zł), najmniej środków w tym dziale zabezpieczył powiat proszowicki (po 77 500 zł na każdy rok)²⁵².

Tabela 43

Wydatki powiatów w dziale 921 (bez miast na prawach powiatu) – w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2017-2019 ²⁵³			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	252 013,58	261 902,36	267 721,55
Brzeski	193 373,78	172 249,99	187 236,91
Chrzanowski	225 482,15	243 691,24	230 624,12
Dąbrowski	624 801,38	2 275 451,09	1 291 371,18
Gorlicki	1 576 960,75	1 729 962,85	1 892 905,58
Krakowski	222 336,41	835 971,05	1 032 326,55

²⁵⁰ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵¹ Wydatki powiatu nowotarskiego bardzo wzrosły w 2019 r. z powodu budowy nowej siedziby Teatru Lalek „Rabcio” w Rabce-Zdrój.

²⁵² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁵³ Tamże.

Limanowski	296 459,99	334 211,42	359 927,91
Miechowski	470 088,87	484 064,91	492 131,86
Myślenicki	269 104,60	295 533,34	337 379,19
Nowosądecki	745 584,72	761 478,81	761 991,00
Nowotarski	2 405 000,00	2 698 819,42	12 620 503,00
Olkuski	217 173,85	223 527,77	229 992,44
Oświęcimski	344 657,92	435 027,28	395 615,92
Proszowicki	93 498,98	77 500,00	77 500,00
Suski	334 129,34	398 379,79	204 702,79
Tarnowski	1 806 233,77	1 313 541,46	1 647 219,50
Tatrzński	163 945,63	422 489,16	221 652,15
Wadowicki	101 753,26	110 000,00	118 700,00
Wielicki	382 623,98	543 891,10	507 012,82
RAZEM	10 725 222,96	13 617 693,04	22 876 514,47

- **Gminy i miasta na prawach powiatu**

W 2018 roku 78% gmin wraz z miastami na prawach powiatu (na 182 gminy ogółem) w województwie małopolskim zagwarantowało środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*). Łącznie w tym roku 142 gminy przeznaczyły na ten cel 61 939 696,90 zł, przy czym środki samej Gminy Miejskiej Kraków wyniosły ponad 16,4 mln zł. Wartość nakładów finansowych na ochronę zabytków plasowała gminy województwa małopolskiego na 2. miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały na ten cel aż 83 575 110,78 zł. W 2019 roku nie zwiększyła się liczba gmin w województwie małopolskim, które zagwarantowały środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120), zmniejszyły się jednak wydatki na ten cel. Łącznie 142 gminy wraz z miastami na prawach powiatu, zagwarantowały w budżetach niższą niż w roku poprzedzającym kwotę o wartości ogółem 57 021 499,56 zł (7,9% mniej środków), co ulokowało Małopolskę na 3. miejscu (spadek o jeden) w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały na ten cel aż 110 034 018,85 zł i tych najmniejszych jednostkach samorządu terytorialnego lokowanych w województwie mazowieckim (70 543 742,47 zł)²⁵⁴.

Tabela 44

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, w podziale na województwa, w latach 2017-2019 (w zł)²⁵⁵			
Województwo	2017	2018	2019
Dolnośląskie	53 582 120,33	83 575 110,78	110 034 018,85
Kujawsko-Pomorskie	12 482 585,18	44 024 775,43	20 164 227,14
Lubelskie	41 258 633,02	43 984 401,83	32 593 765,32
Lubuskie	5 989 101,64	8 049 533,18	14 567 784,84
Łódzkie	10 441 198,63	13 345 901,68	12 509 904,70
Małopolskie	28 181 368,69	61 939 696,90	57 021 499,56
Mazowieckie	53 608 454,06	60 954 913,30	70 543 742,47
Opolskie	9 733 352,77	24 804 840,24	8 399 075,25
Podkarpackie	10 420 217,40	35 242 251,10	15 391 058,03
Podlaskie	4 334 803,26	10 923 067,80	16 525 016,83

²⁵⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁵⁵ Tamże.

Pomorskie	14 900 744,96	39 518 792,03	17 307 849,07
Śląskie	12 553 020,65	16 771 358,47	25 829 045,02
Świętokrzyskie	1 829 529,53	6 069 422,45	10 261 820,31
Warmińsko-Mazurskie	8 006 683,62	14 971 771,92	22 876 915,26
Wielkopolskie	36 531 024,88	29 592 002,90	34 585 554,96
Zachodniopomorskie	8 620 642,96	28 051 865,95	23 354 480,60
RAZEM	312 473 481,58	521 819 705,96	491 965 758,21

W Małopolsce, sumując wydatki z dwóch lat (2018-2019), najwyższe środki finansowe zostały przeznaczone na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w gminach położonych na obszarach powiatów: Miasto Kraków (36 041 935,94 zł), olkuskiego (24 378 566,55 zł), Miasto Tarnów (11 588 840,17 zł) i krakowskiego (10 979 240,86 zł). Należy zwrócić uwagę na przeważającą, nad innymi gminami w regionie, wysokość środków finansowych Gminy Miejskiej Kraków, która na opiekę nad zabytkami w 2018 roku zagwarantowała w budżecie ponad 16 mln zł, a w kolejnym roku prawie 19,7 mln zł.

W skali Polski od 2015 roku do 2018 roku następował stopniowy wzrost ogólnych wydatków wszystkich polskich gmin wraz z miastami na prawach powiatów na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – z poziomu 215,8 mln zł do wartości 521,8 mln zł. W 2019 roku nastąpił spadek tego rodzaju wydatków w kraju ogółem o prawie 30 mln zł (5,7%). Taką tendencję potwierdziły też małopolskie statystyki – budżety gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 w drugim roku poddanym sprawozdawczości zmalały o 7,9%²⁵⁶.

Wskaźnik II.6

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa, w latach poddanych sprawozdawczości pozyskiwali także znaczące środki z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. **W latach 2018-2019 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 28,3 mln zł, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – 12,3 mln zł, Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa – 60,2 mln zł.**

- **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Ochrona zabytków***

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu państwa w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków* na prace przy obiektach zabytkowych, w latach poddanych sprawozdawczości, wyniosła ogółem w skali kraju: w 2018 roku – 141 273 663 zł, w 2019 roku – 148 024 528 zł. Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego wyniosło odpowiednio: 14 957 577,37 zł (ponad 10% ogółu środków) – w podziale na 70 zadań – oraz 13 343 150,03 zł (ponad 9% ogółu środków) – rozdzielonych pomiędzy 64 beneficjentów. W drugim roku poddanym sprawozdawczości wsparcie z budżetu państwa dla Małopolski spadło o prawie 11%. W 2018 roku udzielono dotacji na prace konserwatorskie prowadzone na obszarze 19 małopolskich powiatów, w kolejnym roku – realizowanych na terenie 15 takich jednostek. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: krakowskiego (ogólna kwota dofinansowania w okresie dwóch lat – 6 482 020,72 zł), gorlickiego (3 362 917,64 zł), miechowskiego (2 413 778,88 zł) oraz nowosądeckiego (2 332 859,82 zł). Żadnych dotacji z tego rodzaju budżetu państwa nie pozyskali właściciele zabytków lokowanych na obszarze powiatów: proszowickiego, suskiego i Miasta Nowy Sącz. Liczba dofinansowanych projektów pomiędzy 2018 rokiem i 2019 rokiem nieznacznie spadła (o 6 zadań), natomiast średnie kwoty dotacji kształtowały się na poziomie kolejno: ponad 213,5 tys. zł oraz 208 tys. zł. Dla porównania, w latach 2016-2017 z budżetu państwa – z puli środków przeznaczonych na konkurs *Ochrona zabytków* – na obiekty z terenu województwa małopolskiego przeznaczono w sumie niemal 19 mln zł, w 2016 roku – 9 297 778,36 zł na realizację

²⁵⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

53 zadań, w 2017 roku – udzielono 47 dotacji na łączną kwotę 9 489 332,50 zł. Zatem w okresie poddanym sprawozdawczości te wartości były w sumie o ponad 9 mln zł większe²⁵⁷.

Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w latach poddanych sprawozdawczości, realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych i poważnych remontów budowlanych zabytków. Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach otrzymało wsparcie w wysokości 979 976,17 zł na kontynuację prac remontowo-konserwatorskich przy wieźbie i dachach skrzydła wschodniego klasztoru wraz z częścią jego elewacji (etap II), kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa i św. Wawrzyńca w Sułoszowej otrzymał dotację na usunięcie stanu awaryjnego (zagrożenia katastrofą budowlaną) konstrukcji świątyni – 800 000 zł, Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau realizowała natomiast projekt – wsparty dofinansowaniem o wartości 600 000 zł – związany z dawnym budynkiem SS. Küche przy ul. Kolbego 2: remont konserwatorski, demontaż i zabezpieczenie części sali głównej wraz ze sceną i piwnicą pod sceną²⁵⁸ (obiekt w strefie UNESCO). Dotacje pochodzące z budżetu Ministra wyróżniała wysoka ich wartość, zatem pozyskane dofinansowania były znacznym wsparciem ważnych zabytków w regionie, przy których przeprowadzono obszerne i poważne zakresy prac.

Tabela 45

Wysokość dofinansowania prac przy małopolskich zabytkach w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Ochrona zabytków</i> , w podziale na powiaty, w latach 2018-2019 (w zł) ²⁵⁹		
Nazwa powiatu	2018	2019
Bocheński	510 000,00	860 000,00
Brzeski	202 000,00	1 092 158,00
Chrzanowski	250 000,00	390 000,00
Dąbrowski	116 074,83	140 000,00
Gorlicki	1 291 000,00	2 071 917,64
Krakowski	3 459 336,02	3 022 684,70
Miasto Kraków	470 000,00	840 000,00
Miasto Nowy Sącz	-	-
Miasto Tarnów	120 000,00	-
Limanowski	1 215 000,00	-
Miechowski	1 663 778,88	750 000,00
Myślenicki	580 000,00	-
Nowosądecki	1 282 859,82	1 050 000,00
Nowotarski	300 000,00	450 000,00
Olkuski	485 000,00	90 000,00
Oświęcimski	1 109 958,14	190 000,00
Proszowicki	-	-
Suski	-	-
Tarnowski	263 503,47	1 432 691,43
Tatrzański	292 704,97	63 812,69
Wadowicki	106 400,00	-
Wielicki	1 239 961,24	899 885,57
RAZEM	14 957 577,37	13 343 150,03

- **Dotacje z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

²⁵⁷ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Opracowanie własne.

²⁵⁸ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

²⁵⁹ Tamże. Opracowanie własne.

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa małopolskiego w latach poddanych sprawozdawczości utrzymywała się na poziomie pomiędzy 5,8 mln a 6,5 mln zł. W 2018 roku udzielono dotacji o łącznej wartości 6 555 348,78 zł, a w 2019 roku – 5 799 818,98 zł, natomiast liczba dofinansowanych projektów wyniosła odpowiednio: 99 i 94 zadania. Średnia kwota dotacji wyniosła 66 tys. zł i w kolejnym roku prawie 62 tys. zł. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: w 2018 roku – Miasto Kraków (831 048,78 zł), proszowicki (661 690 zł), krakowski (535 488,99 zł), natomiast w 2019 roku – bocheńskiego (760 685,71 zł), krakowskiego (755 117,28 zł), proszowickiego (626 380 zł). Warto odnotować spore dofinansowanie opiekunów zabytków lokowanych na terenie powiatu proszowickiego, którzy w okresie sprawozdawczości nie pozyskali żadnych dotacji z budżetu Ministra – oraz wyjątkowe 3 dotacje (dla Krakowa) w historii konkursu organizowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przekazane Archikatedrze Wawelskiej w 2018 roku na: konserwację metalowego baldachimu nad wejściem do krypt pod Wieżą Srebrnych Dzwonów, prace konserwatorskie części krypty Piłsudskiego z grobem Pary Prezydenckiej wraz z korytarzem i wejściem do Grobów Królewskich (elementy kamieniarskie, murarskie i metalowe) oraz prace konserwatorskie nagrobka króla Kazimierza Wielkiego²⁶⁰.

W latach poddanych sprawozdawczości z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych, poważnych remontów budowlanych zabytków i większych zakresów konserwacji (jednak nie tak dużych, jak u inwestorów, którzy pozyskali znaczące środki z programu Ministra). Dla przykładu kościół pw. Matki Boskiej Gromniczej w Siemiechowie realizował kolejny etap prac dotyczący drewnianej elewacji ściany południowej prezbiterium (wparcie w wysokości 120 000 zł), właściciel Pałacu Stadnickich w Nawojowej prowadził remont dachu skrzydła wschodniego budynku (dotacja 100 000 zł), a gmina Jordanów zleciła wykonanie prac konserwatorskich dekoracji malarskich oraz rekonstrukcji niezachowanych fragmentów w pomieszczeniach budynku dawnego Ratusza i Sądu Grodzkiego (siedziby własnej urzędu, dotacja 529 653,38 zł). W tym czasie także wykonano remont zabytkowej bramy wjazdowej dawnej rezydencji Lubomirskich w Dąbrowie Tarnowskiej (dotacja 324 300 zł). Przeprowadzono też wiele konserwacji sakralnego wyposażenia, np. I etap prac konserwacji barokowego chóru muzycznego w kościele pw. św. św. Pustelników Andrzeja Świerada i Benedykta w Tropiu (6 047 zł) oraz II etap konserwacji chrzcielnicy i ambony oraz pełnej konserwacji ołtarza Matki Bożej z kaplicy pod chórem w świątyni pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Choczni (64 925 zł)²⁶¹.

Zgodnie z zapisami regulaminu Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków nie przekazywał wsparcia na zadania finansowane z innych publicznych środków (czyli np. z budżetu Województwa Małopolskiego i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz na zadania podejmowane przy zabytkach położonych na terenie administracyjnego obszaru miasta Krakowa, z powodu możliwości finansowania opieki nad tymi zabytkami głównie z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

Tabela 46

Wysokość dofinansowania z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w podziale na powiaty, w latach 2018-2019 (w zł)²⁶²		
Nazwa powiatu	2018	2019
Bocheński	482 353,59	760 685,71
Brzeski	443 608,00	150 024,63
Chrzanowski	155 000,00	100 000,00
Dąbrowski	324 300,00	100 000,00
Gorlicki	334 268,00	253 395,00
Krakowski	535 488,99	755 117,28
Miasto Kraków	831 048,78	-
Miasto Nowy Sącz	75 000,00	80 000,00

²⁶⁰ Z zasady Wojewódzki Konserwator Zabytków nie udzielał dotacji na prace przy zabytkach lokowanych na terenie Krakowa.

²⁶¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁶² Jw.

Miasto Tarnów	55 000,00	-
Limanowski	445 495,81	249 398,40
Miechowski	-	208 350,92
Myślenicki	100 000,00	19 805,00
Nowosądecki	301 694,65	593 547,00
Nowotarski	375 000,00	303 050,83
Olkuski	303 449,74	175 000,00
Oświęcimski	300 000,00	479 004,79
Proszowicki	661 690,00	626 380,00
Suski	149 562,60	554 653,38
Tarnowski	264 753,36	107 657,00
Tatrzański	20 000,00	20 000,00
Wadowicki	272 635,26	108 752,64
Wielicki	125 000,00	154 996,40
RAZEM	6 555 348,78	5 799 818,98

- **Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa – w dyspozycji Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa**

Stolica Małopolski, nadal jako jedyne miasto w kraju, uhonorowana była specjalnym finansowym wsparciem przeznaczonym bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (powołanego w drodze ustawy w 1985 roku). W pierwszej dekadzie XXI wieku ilość środków, jakie państwo przeznaczało na odnowę zabytków Krakowa wynosiła rocznie ponad 40 mln zł. W tym okresie fundusze przeznaczone na odnowę krakowskiego dziedzictwa stanowiły około 1/4 ogółu wydatków Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Od 2014 roku to dofinansowanie zmalało – wynosząc rocznie około 30 mln zł. Takie też było **w okresie poddanym sprawozdawczości. W latach 2018-2019 z tego funduszu wsparto remont krakowskich zabytków w kwocie ogółem ponad 60,2 mln zł.** Kwoty przekazywane z budżetu państwa pozwalają każdego roku prowadzić intensywne prace rewaloryzacyjne w około 100 obiektach zabytkowych na terenie stolicy Małopolski. Należy podkreślić, że każdego roku ogół dysponentów odnawianych przy udziale środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa obiektów zapewnia współfinansowanie prowadzonych prac w wysokości zbliżonej do sumy nakładów z budżetu państwa (zasada „złotówka do złotówki”)²⁶³.

W 2018 roku środki jakimi dysponował Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wyniosły 30 328 987,61 zł, na którą to sumę złożyły się: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych w wysokości 61 022,43 zł, niewykorzystane z poprzedzającego roku środki wykazane na koncie obsługującym Narodowy Fundusz w wysokości 224 167,58 zł, odsetki od środków zgromadzonych na koncie w wysokości 14 908,87 zł oraz środki pozyskane z innych źródeł – 28 888,73 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa kwotę 30 046 455,80 zł przeznaczono ostatecznie (po skreśleniu kilku projektów) na realizację 119 zadań. Uśredniona wartość dotacji na jedno przedsięwzięcie wyniosła ponad 252 tys. zł²⁶⁴.

W 2019 roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa dysponował porównywalnymi środkami w wysokości 30 428 630,97 zł. Złożyły się na nie: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, zbiórka publiczna "Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa" w wysokości 110 124,17 zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych, w tym także fundacji i stowarzyszeń, w wysokości 4 075,89 zł, niewykorzystane z poprzedniego roku środki wykazane na koncie w wysokości 282 531,81 zł, odsetki od środków

²⁶³ <https://skozk.pl/zrodla-finansowania-budzet-panstwa/>.

²⁶⁴ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów za lata 2018-2019, <https://bip.skozak.pl/sprawozdania-z-wykonania-rocznych-planow-odnowy-zabytkow-krakowa-ze-srodkow-nfrzk/>.

zgrupowanych – 17 050,40 zł oraz środki pozyskane z innych źródeł – 14 848,70 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym ogólną kwotę 30 229 418,53 zł przeznaczono na realizację 96 zadań (po skreśleniu kilku projektów). Uśredniona wartość dotacji na jedno zadanie wyniosła prawie 315 tys. zł. W stosunku do 2018 roku średnia wartość udzielonego wsparcia wzrosła o 25%²⁶⁵.

Spółeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa od lat udziela wsparcia w podziale na 5 priorytetów: 1. projekty kluczowe, 2. obiekty użyteczności publicznej, 3. sakralne, 4. mieszkalne i usługowe, 5. kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej. Wśród zadań realizowanych w latach poddanych sprawozdawczości były m.in.: konserwacja sarkofagów królów polskich i członków ich rodzin oraz wieszczów i bohaterów narodowych wraz z remontem konserwatorskim wnętrza krypt w Archikatedrze na Wawelu (III etap realizacji, dotacja 1 066 304,70 zł), kontynuacja kompleksowych prac badawczych i konserwatorskich Ołtarza Wita Stwosza (także III etap realizacji, dotacja 1 932 186,25 zł), rewitalizacja fortu nr 52 "Borek" (599 764,72 zł), wymiana pokrycia dachu kopuły, prezbiterium oraz nawy głównej i naw bocznych kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła (450 000 zł) oraz remont konserwatorski elewacji wraz z robotami budowlanymi w piwnicy dworku *Kossakówka* (28 236,31 zł). Poza remontami i konserwacjami znanych krakowskich obiektów, dzięki środkom z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, wykonano także wiele remontów zabytkowych krakowskich kamienic oraz starych nagrobków lokowanych na historycznych miejskich nekropoliach²⁶⁶.

Wskaźnik II.7

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Poza środkami pochodzącymi z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych, w okresie poddanych sprawozdawczości na obszarze województwa małopolskiego realizowane były projekty finansowane w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020, z następujących programów: *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020*, *Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020* oraz *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014-2020*. Dotacje unijne umożliwiają realizację poważnych i kosztownych inwestycji oraz modernizacje i remonty dużych obiektów i cennych zespołów zabytkowych.

Z *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020* można było ubiegać się o dotacje w ramach 6 Osi priorytetowej *Dziedzictwo regionalne, Działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami* – na projekty większej oraz mniejszej skali. Dofinansowanie przeznaczone zostało na przedsięwzięcia związane z przeprowadzeniem niezbędnych prac konserwatorskich i robót budowlanych zabezpieczających zabytki przed zniszczeniem – także obejmujących prace związane z pielęgnacją, konserwacją oraz restauracją zabytkowych parków i ogrodów oraz działania prowadzone w otoczeniu obiektów zabytkowych – prezentacją zabytkowych kolekcji i zbiorów (w szczególności wystaw wykorzystujących nowe technologie) oraz rozwojem i udostępnieniem szlaków kulturowych. Dla projektów większej skali minimalna wartość kosztów kwalifikowalnych wynosiła 3 mln zł, a maksymalna kwota dofinansowania nie mogła przekroczyć 8 mln zł. Dla projektów mniejszej skali minimalna wartość kosztów kwalifikowalnych wynosiła 0,5 mln zł, a maksymalna nie mogła przekroczyć 3 mln zł. Wsparcie finansowe otrzymały w sumie – do końca 2019 roku – 43 projekty, w ogólnej kwocie dofinansowania ze środków Unii Europejskiej ponad 156,5 mln zł. Instytucją Zarządzającą programem regionalnym jest Zarząd Województwa Małopolskiego. **W okresie poddanych sprawozdawczości zawarto 9 nowych umów o finansowanie przedsięwzięć w ramach 6 Osi priorytetowej *Dziedzictwo regionalne – Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami***, w ogólnej kwocie dofinansowania z Unii Europejskiej **40 197 176,23 zł**, m.in. wsparcie otrzymała Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki na realizację prac restauratorskich zabytkowego pałacu królewskiego w Łobzowie (dofinansowanie 1 965 244,26 zł) oraz Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach na zadanie pn. *Wirydarze dziedzictwa benedyktyńskiego – rewaloryzacja i adaptacja zabytkowych obiektów w Opactwie* (dofinansowanie 7 242 470,21 zł).

²⁶⁵ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów za lata 2018-2019, <https://bip.skozk.pl/sprawozdania-z-wykonania-rocznych-planow-odnowy-zabytkow-krakowa-ze-srodkow-nfrzk/>.

²⁶⁶ Tamże.

W okresie poddanym sprawozdawczości trwało także wiele prac remontowych i konserwatorskich, które zakontraktowane były w tym zakresie 34 umowami podpisanymi w 2017 roku (np. projekty instytucji kultury, dla których województwo było organizatorem: dotyczący zachowania, restauracji i prezentacji autentyczności Zamku Lipowiec i rozwoju Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego w Wygielzowie, udostępniania zasobów dziedzictwa poprzez utworzenie Ośrodka Dziedzictwa Kultury Niematerialnej w Zespole parkowo-dworskim w Dąbrowej (etap I), modernizacji i rewitalizacji budynku baletu Opery Krakowskiej przy ul. św. Tomasza 37 w Krakowie, rewaloryzacji, konserwacji i rozszerzenia publicznych funkcji zabytkowych obiektów Muzeum Okręgowego w Tarnowie oraz modernizacji zabytkowych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala)²⁶⁷.

Tabela 47

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach 6 Osi priorytetowej RPOWM Dziedzictwo regionalne, Działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami – umowy o dofinansowane podpisane w latach 2018-2019²⁶⁸					
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w zł)	Dofinansowanie UE (w zł)	Data podpisania umowy
1.	Rewaloryzacja parku pałacowego w Kościelcu – etap I	Gmina Chrzanów	2 608 611,98	1 696 984,52	2018-01-25
2.	Zabezpieczenie przed dewastacją, renowacja i zagospodarowanie zamku w Zatorze pod funkcję gastronomiczną z mini-browarem oraz wystawę muzealną o historii zamku książęcego i jego mieszkańców	Fundacja Zamek w Zatorze	16 924 780,51	7 567 991,27	2018-02-19
3.	Rewitalizacja zespołu dworsko-parkowego w Sieciechowicach, jego przystosowanie do nowej funkcji jako Międzynarodowego Ośrodka Wymiany Artystycznej (MOWA), zespołu galerii wraz z zapleczem pobytowym oraz siedzibą Fundacji Arte Novum	Fundacja Arte Novum	3 568 215,02	2 000 060,99	2018-02-12
4.	Realizacja prac restauratorskich zabytkowego pałacu królewskiego w Łobzowie wraz z adaptacją do nowych funkcji poddasza wraz z przygotowaniem wystawy multimedialnej	Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	2 929 240,33	1 965 244,26	2018-06-15
5.	Wirtdarze dziedzictwa benedyktyńskiego – rewaloryzacja i adaptacja zabytkowych obiektów w Opactwie Św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach	Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach	10 605 105,10	7 242 470,21	2018-06-27
6.	Rewaloryzacja fortu 52 1/2 S „SKOTNIKI” (Sidzina) poprzez remont i przebudowę dawnego bloku koszarowo-	Fundacja Hipoterapia – Na Rzecz Rehabilitacji	6 285 396,23	4 322 339,20	2018-11-05

²⁶⁷ Opracowano na podstawie danych z Departamentu Funduszy Europejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁶⁸ Jw.

	bokowego wraz z otoczeniem i zielenią	Dzieci Niepełnosprawnych			
7.	Restauracja wraz z adaptacją obiektu fortecznego na siedzibę podmiotów kultury na bazie nieruchomości zabudowanej Fortem Nr 52 Borek	Gmina Miejska Kraków	19 258 827,88	6 084 737,06	2019-02-20
8.	Z architekturą przez wieki - renowacja 4 zabytkowych kościołów diecezji tarnowskiej	Parafia Rzymskokatolicka pw. Michała Archanioła w Ropie	11 754 152,60	7 465 952,15	2019-12-18
9.	Remont i adaptacja zabytkowej willi prof. Fryderyka Pautscha zlokalizowanej w Krakowie przy ul. Kazimierza Wielkiego 105	Maxus sp. z o.o. sp. k.	4 975 660,04	1 851 396,57	2019-11-29
RAZEM			78 909 989,69	40 197 176,23	

W ramach VIII osi priorytetowej *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 realizowane były duże projekty, przede wszystkim z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego: renowacji zabytków wraz z ich otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych, zabytkowych parków i ogrodów. Dofinansowanie uzyskały także przedsięwzięcia mające na celu przebudowę lub rozbudowę instytucji kultury oraz szkół i uczelni artystycznych z przeznaczeniem ich na cele kulturalne. Instytucją Pośredniczącą Programu było Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Rozstrzygnięcie konkursu nastąpiło przed okresem poddanym sprawozdawczości (w 2017 roku), w latach 2018-2019 trwały realizacje dofinansowanych projektów. Dodatkowo w tym okresie – z VIII osi priorytetowej PO IiŚ – przyznano dofinansowanie na realizację projektu realizowanego w Małopolsce pn. *Zwiększenie dostępu do zasobów kultury poprzez rozbudowę trasy zwiedzania Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau o przestrzeń poobozową budynków Schlachthaus i Molkerei oraz przebudowę sali kinowej* (data decyzji ministra – 3 lipca 2018 roku, kwota dofinansowania 17 959 485,01 zł). W ramach podobnego wsparcia dofinansowanie uzyskał także projekt pozakonkursowy, dotyczący remontów zabytków położonych na terenach dwóch województw: Górnego Śląska i Małopolski. Beneficjentem środków została Diecezja Bielsko-Żywiecka odpowiedzialna za przedsięwzięcie pn. *Beskidzkie Muzeum Sakralnej Architektury Drewnianej Diecezji Bielsko-Żywieckiej – udostępnienie dziedzictwa kulturowego Podbeskidzia poprzez nadanie nowych funkcji kulturalnych drewnianym obiektom zabytkowym* (data decyzji ministra 13 września 2019 roku, kwota dofinansowania 16 812 003,73 zł) – dotyczące 7 drewnianych świątyń, w tym 4 małopolskich (w Grojcu, Nidku, Osieku, Polance Wielkiej)²⁶⁹. Doliczając 2 projekty, które uzyskały dofinansowanie w okresie sprawozdawczości – beneficjenci z terenu Małopolski pozyskali w sumie ponad 340 mln zł unijnego dofinansowania na realizację 23 zadań (dwa projekty dotyczyły kilku regionów, w tym Małopolski²⁷⁰). Największe kwoty dotacji otrzymały placówki muzealne: Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie – na remonty i modernizacje swoich siedzib lub oddziałów. Ogółem w ramach VIII osi priorytetowej PO IiŚ 2014-2020 w skali kraju wspartych zostało 137 projektów, których łączny koszt całkowity wynosił 2 905 779 250,02 zł, z tego 1 885 644 263,25 zł stanowiło dofinansowanie ze środków UE. Zadania realizowane na terenie Małopolski stanowiły prawie 17% dofinansowanych projektów w skali kraju ogółem, natomiast pozyskane dla regionu środki wynosiły ponad 11,5% budżetu UE zaplanowanego na ten cel²⁷¹. W okresie poddanym sprawozdawczości nie były przeprowadzane konkursy w ramach środków Europejskiego Obszaru Gospodarczego, zatem nie przyznano żadnych dofinansowań w tym obszarze.

²⁶⁹ <https://mapadotacji.gov.pl/projekty/816763/>.

²⁷⁰ Poza zadaniem Diecezji Bielsko-Żywieckiej realizowany był projekt Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej pn. *Wschodniosłowiańskie dziedzictwo kulturowe – konserwacja, renowacja i digitalizacja drewnianych cerkwi i ich wyposażenia w Małopolsce, na Podkarpaciu, Lubelszczyźnie i Podlasiu*.

²⁷¹ <https://mapadotacji.gov.pl/>.

Dzięki środkom Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014-2020*²⁷², oś priorytetowa 1. *Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza*, na terenie województwa małopolskiego, we współpracy z partnerami ze Słowacji możliwa była realizacja wielu przedsięwzięć z zakresu ochrony i rozwoju zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Instytucją Zarządzającą Programu było Ministerstwo Rozwoju. W ramach dwóch naborów wniosków – do końca 2019 roku – wsparcie uzyskało 55 transgranicznych projektów (w obszarze ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa) w łącznej kwocie dofinansowania wynoszącego prawie 35 mln euro. Wśród wszystkich polskich beneficjentów było 30 pochodzących z terenu Małopolski (55% wszystkich partycypantów), którzy pozyskali w sumie prawie 20 mln euro (ponad 57% całego budżetu)²⁷³. Wśród podmiotów realizujących przedsięwzięcia z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego było 5 instytucji dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie, tj.: Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej²⁷⁴, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu²⁷⁵, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów²⁷⁶, Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem²⁷⁷, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec²⁷⁸.

Wskaźnik II.8

Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

Polityka miejska znajduje się w centrum zainteresowania polityki przestrzennej kraju, która została określona w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*²⁷⁹ z 2011 roku, oraz polityki regionalnej, która zdefiniowana została zarówno w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*²⁸⁰ z 2011 roku, jak i w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*²⁸¹. Od 2010 roku do jednych z najważniejszych zagadnień należało wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych. W ramach II celu *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020 – Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, uwzględniono działanie: *Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze*. Rewitalizacja jest istotnym czynnikiem rozwoju na poziomie lokalnym, w tym w szczególności miast, i oddziałuje na atrakcyjność społeczno-gospodarczą regionów. Ponieważ działania rewitalizacyjne stanowią połączenie oddziaływań społecznych oraz przestrzennych, gospodarczych i środowiskowych, pozytywne efekty przynosi m.in. wprowadzanie do odnowionych przestrzeni funkcji kulturalnych oraz powstawanie i działalność firm z sektora kreatywnego.

Od 18 listopada 2015 roku obowiązuje ustawa o rewitalizacji²⁸², która tworzy ramy formalno-prawne dla działań naprawczych na terenach zdegradowanych. Rewitalizacja stała się zadaniem własnym gmin, choć nieobowiązkowym. Zgodnie z artykułem 2 ust. 1 ustawy, *rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki*,

²⁷² W latach 2014-2020 aż połowa kwoty na współpracę transgraniczną pomiędzy Polską a Słowacją była przeznaczona na ochronę i rozwój zasobów środowiska i dziedzictwa kulturowego. Taki podział środków wynika z charakterystyki pogranicza polsko-słowackiego, obfitującego w cenne tereny naturalne i obiekty kulturowe stanowiące bogactwo całego regionu. Ze środków unijnych finansowane były przede wszystkim projekty, które przyczyniają się do rozwoju nowych i atrakcyjnych form promocji, użytkowania i ochrony dziedzictwa. Fundusze mogły uzyskać również wspólne projekty w zakresie prac konserwatorskich i restauratorskich.

²⁷³ Dane z Departamentu Zrównoważonego Rozwoju Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁷⁴ Dwa zadania pn.: *Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych*, dofinansowanie 354 006,46 euro oraz *Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego*, dofinansowanie 51 685,2 euro.

²⁷⁵ Dwa zadania pn.: *Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych*, dofinansowanie 403 141,23 euro oraz *Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego*, dofinansowanie 363 927,21 euro.

²⁷⁶ Zadanie pn. *Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego*, dofinansowanie 374 080,77 euro.

²⁷⁷ Jw., dofinansowanie 105 443,85 euro.

²⁷⁸ Jw., dofinansowanie 105 374,1 euro.

²⁷⁹ Dokument uchylony ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw.

²⁸⁰ Dokument uchylony uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. w sprawie przyjęcia *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*.

²⁸¹ Uchwała nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*.

²⁸² Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 802 ze zm.)

skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji. Rewitalizacja nie oznacza zatem wyłącznie poprawy estetyki przestrzeni i nie sprowadza się do pojedynczych interwencji podejmowanych w wybranych obiektach (w tym działań konserwatorskich w obiektach zabytkowych), ale łączy cele społeczne, przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe. Jest to długofalowy proces „przywracania do życia” obszaru, który z powodu utrwalonych, nawarstwiających się problemów (przede wszystkim społecznych) znajduje się w kryzysie, z którego nie jest w stanie samodzielnie się wydobyć. Aby wyjść z tego zamkniętego kręgu potrzebuje pomocy, impulsu, który uruchomi procesy rozwojowe. Warunkiem sukcesu jest współpraca ze społecznością lokalną i jej zaangażowanie na każdym etapie procesu rewitalizacji: poczynając od diagnozy problemów i potencjałów obszaru znajdującego się w kryzysie, poprzez formułowanie wizji, celów i kierunków działania, identyfikację projektów rewitalizacyjnych i ich wdrażanie, aż po ocenę efektów działań rewitalizacyjnych. W tym kontekście wartością jest już sam proces przygotowania programu rewitalizacji, przy założeniu, iż odbywa się on w rzeczywistym dialogu z mieszkańcami, nie ograniczającym się jedynie do informowania czy konsultowania działań władz lokalnych, ale dążącym do aktywnego angażowania mieszkańców w przygotowanie programu rewitalizacji i umożliwiającym im realne współdecydowanie o tym procesie.

Mimo, że ustawa nie reguluje wprost kwestii odnoszących się do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w oczywisty sposób oddziałuje ona także na tę problematykę, zarówno w sposób bezpośredni, poprzez ujmowanie w programach rewitalizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarach i/lub w obiektach zabytkowych, jak i pośrednio – poprzez promowanie podejścia partycypacyjnego w przygotowaniu, a następnie wdrażaniu i monitorowaniu programu rewitalizacji, co wzmacnia poczucie własności i odpowiedzialności za podejmowane interwencje i ich trwałość oraz buduje poczucie sprawczości, tak ważne dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Ramy dla prowadzenia procesów rewitalizacji stanowi nie tylko ustawa o rewitalizacji, ale także *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*²⁸³, istotne dla dofinansowywania projektów rewitalizacyjnych w aktualnej perspektywie Unii Europejskiej. Zgodnie z zapisami *Wytycznych*, zarządy poszczególnych województw (jako instytucje zarządzające regionalnymi programami operacyjnymi) prowadzą *wykaz programów rewitalizacji (...), dla których przeprowadzono z wynikiem pozytywnym weryfikację spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów programów*. Innymi słowy – wpis programu do wykazu potwierdza, iż spełnia on standardy jakości określone zapisami *Wytycznych* (w znacznej mierze pokrywające się z wymogami ustawowymi).

Województwo małopolskie rozwijało instrumenty motywujące samorządy lokalne do nowego myślenia o procesach rewitalizacji oraz wspierało gminy w opracowywaniu programów rewitalizacji. Od 7 marca 2016 roku do 31 sierpnia 2018 roku samorząd województwa uczestniczył w projekcie pn. *Wsparcie gmin w przygotowaniu programów rewitalizacji – Działanie 3.1 PO PT 2014-2020*. Zadanie realizowane było na podstawie umowy zawartej z Ministrem Rozwoju, w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020. Wartość projektu wyniosła 5 482 208,40 zł, w tym kwota dofinansowania stanowiła 4 846 710,20 zł. Głównym celem tego projektu było wsparcie gmin w uruchomieniu procesów zmierzających do rewitalizacji obszarów zdegradowanych – m.in. w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – poprzez pomoc w przygotowaniu programów rewitalizacji jako dokumentów podstawowych dla prowadzenia tych procesów i służących rozwiązywaniu problemów rewitalizacyjnych na obszarach wymagających szczególnej interwencji, z uwzględnieniem specyfiki i uwarunkowań poszczególnych gmin. Na dzień zakończenia projektu (stan aktualny także na moment sporządzania tego sprawozdania) **do Wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego** (w którym odnotowywane są programy spełniające kryteria określone w ministerialnych wytycznych w zakresie rewitalizacji) **wpisane były 142 gminne programy rewitalizacji** (78% wszystkich małopolskich gmin), w tym 96 z nich zostało opracowanych lub zaktualizowanych w ramach projektu. Jednocześnie można stwierdzić, iż ze wsparcia merytorycznego (finansowanego w ramach projektu) skorzystały wszystkie gminy, których programy znajdują się w regionalnym wykazie. Z liczby 142 programów, aż 138 to gminne programy rewitalizacji opracowane w oparciu o ustawę o rewitalizacji. To zdecydowanie najlepszy wynik ze wszystkich regionów w Polsce. Realizowane przedsięwzięcie doprowadziło także do upowszechnienia rozumienia rewitalizacji jako procesu kompleksowych, interdyscyplinarnych przemian ukierunkowanych na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z kryzysu. Podczas spotkań informacyjno-edukacyjnych dla gmin zainteresowanych procesami rewitalizacji (11 spotkań, w których łącznie uczestniczyło 510 osób), a także podczas licznych konsultacji i spotkań indywidualnych, akcentowano całościowe podejście do

²⁸³ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-rewitalizacji-w-programach-operacyjnych-na-lata-2014-2020/>.

procesu rewitalizacji, zgodnie z Krajową Polityką Miejską 2023, ustawą o rewitalizacji oraz wytycznymi w zakresie rewitalizacji. Można stwierdzić, że w wyniku tych działań nastąpiła ewolucja sposobu myślenia – transformacja pojęć, lepsze zrozumienie procesu rewitalizacji i zasad jego finansowania. W obszarze tym konieczne są jednak dalsze działania edukacyjno-upowszechnieniowe, nadal bowiem, zarówno w programach rewitalizacji, jak i w doniesieniach medialnych pojawiają się sformułowania utożsamiające rewitalizację z remontem infrastruktury czy estetyzacją przestrzeni²⁸⁴.

Małopolskie samorządy mogły korzystać z różnych form wsparcia realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Opracowanie programów rewitalizacji (które zostały pozytywnie zweryfikowane i wpisane do wykazu programów rewitalizacji) było wymogiem warunkującym uzyskanie dofinansowania z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – głównie dedykowanej tym zagadnieniom 11. osi priorytetowej pn. *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej*. W ramach tego kierunku wsparcia wyodrębniono działania: 11.1 – rewitalizacja miast (odrębnie głównych ośrodków miejskich oraz małych i średnich miast), 11.2 – odnowa obszarów wiejskich, 11.3 – fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski oraz 11.4 – rewitalizacja terenów przemysłowych. Na wydatki i wsparcie w ramach tej osi przeznaczono 196 137 962 Euro pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego²⁸⁵.

W okresie poddanym sprawozdawczości rozstrzygnięto ważne konkursy dotyczące działań rewitalizacyjnych. I tak: w ramach zadania 11.1.1 do dofinansowania zostało wybranych łącznie 35 projektów (dotyczących głównych ośrodków miejskich) na łączną kwotę wsparcia 178 596 421,67 zł (np. zdania dotyczące: odnowy Parku Strzeleckiego w Nowym Sączu, Parku *Czarna Góra* w Olkuszu oraz wnętrz kwartałów zabudowy na terenie Nowej Huty w Krakowie), w ramach poddziałania 11.1.2 wybrano 42 zadania z ogólnym dofinansowaniem 235 665 037,69 zł (przeznaczonym np. na odnowę Parku Miejskiego w Miechowie, kontynuację rewitalizacji przestrzeni publicznej miasta Libiąża wzdłuż ulic: Piłsudskiego, 1 Maja i Górniczej oraz kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni rekreacyjnej i parkowej Pańska Góra w Andrychowie), w działaniu 11.2 – wybrano 99 projektów na łączną kwotę dofinansowania wynoszącą 297 325 409,57 zł (m.in. na rewitalizację we wsi Dobranowice), w kolejnym naborze było to 18 przedsięwzięć i ogólna kwota dotacji 42 203 755,51, natomiast w zadaniu 11.4 wsparto 15 projektów z zakresu rewitalizacji obszarów przemysłowych dofinansowaniem w wysokości 66 048 187,41 zł (przeznaczonym np. rewitalizację zdegradowanych terenów pokolejowych w Bobowej oraz zagospodarowanie otoczenia zbiorników wodnych powyroboiskowych w Kłaju). **W ramach rozstrzygniętych naborów w konkursach dedykowanych projektom rewitalizacyjnym (RPO WM 2014-2020) dofinansowanie w łącznej wysokości blisko 820 mln zł otrzymało 209 wniosków.**

Tabela 48

RPO WM 2014-2020, Oś priorytetowa 11. <i>Rewitalizacja przestrzeni regionalnej</i> – wyniki konkursów ²⁸⁶		
Nr i nazwa konkursu	Liczba dofinansowanych projektów	Ogółem kwota dofinansowania projektów (w zł)
Poddziałanie 11.1.1. Rewitalizacja głównych ośrodków miejskich w regionie	35	178 596 421,67 ²⁸⁷
Poddziałanie 11.1.2. Rewitalizacja miast średnich i małych	42	235 665 037,69 ²⁸⁸
Działanie 11.2 Odnowa obszarów wiejskich – I nabór	99	297 325 409,57 ²⁸⁹
Działanie 11.2	18	42 203 755,51 ²⁹⁰

²⁸⁴ Informacje z Departamentu Zrównoważonego Rozwoju Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁸⁵ *Szczegółowy opis osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020*, t.j. załącznika do uchwały nr 757/15 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 18 czerwca 2015 r., poddanej wielokrotnym zmianom, s. 328-352.

²⁸⁶ Rozstrzygnięcie naboru w ramach Działania 11.4 *Rewitalizacja terenów przemysłowych* planowane jest na sierpień 2018 r. (<http://www.rpo.malopolska.pl/skorzystaj/nabory/dzialanie-11-4--rewitalizacja-terenow-poprzemyslowych---rpmp-11-04-00-iz-00-12-115-17#wyniki-473>).

²⁸⁷ <http://www.rpo.malopolska.pl/skorzystaj/nabory/poddzialanie-11-1-1--rewitalizacja-glownych-osrodkow-miejskich-w-regionie---rpmp-11-01-01-iz-00-12-032-17#wyniki-445>.

²⁸⁸ https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/ogloszenia-o-naborach/RPMP-11-01-02-IZ-00-12-033-17/zalacznik_nr_1_do_uchwaly_1483_20.pdf.

²⁸⁹ https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/ogloszenia-o-naborach/RPMP-11-02-00-IZ-00-12-034-17/zalacznik_nr_1_do_uchwaly_1576_20.pdf.

²⁹⁰ https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/ogloszenia-o-naborach/RPMP-11-02-00-IZ-00-12-050-18/zalacznik_nr_1_do_uchwaly_390_20.pdf.

Odnowa obszarów wiejskich – II nabór		
Działanie 11.4 Rewitalizacja terenów przemysłowych	15	66 048 187,41 ²⁹¹
RAZEM	209	819 838 811,85

Oprócz wsparcia dotacyjnego w okresie poddanym sprawozdawczości działał również instrument finansowy pn. *Pożyczka na rewitalizację*. Pożyczki, na preferencyjnych warunkach, udzielane były na podstawie umowy z Małopolską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. przez Bank Gospodarstwa Krajowego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 (Działanie 11.3 *Fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski*)²⁹².

O skali przeprowadzonych rewitalizacji mówią nie tylko środki finansowe, ale także dane odnoszące do powierzchni obszarów poddanych rewitalizacji. Na koniec 2018 roku – w ramach zadań realizowanych z RPO WM 2014-2020 – powierzchnia objęta rewitalizacją wynosiła 227,04 ha, z czego 38% stanowiły tereny miejskie (86,98 ha) oraz 33% obszary wiejskie (75,06 ha). Pozostałe 29% zrewitalizowanej powierzchni (65,0 ha) stanowiły obszary zrewitalizowane w ramach instrumentów finansowych (działanie 11.3) wspierających projekty, zarówno z zakresu rewitalizacji miast, jak i odnowy obszarów wiejskich. Na koniec 2019 roku miejskie powierzchnie objęte rewitalizacją wzrosły w stosunku do 2018 roku o prawie 40 ha i stanowiły blisko 45% całej **powierzchni poddanej rewitalizacji, która na koniec okresu sprawozdawczego w regionie wynosiła w sumie 283,28 ha**. Zrewitalizowany obszar terenów wiejskich utrzymał się na tym samym poziomie, tj. 75,06 ha. W tym też roku dodatkowo wsparte zostały projekty obejmujące działania na terenach przemysłowych, których powierzchnia wynosiła wówczas 16,35 ha, czyli 6% całkowitej powierzchni poddanej rewitalizacji. Powierzchnia obszaru zrewitalizowanego w ramach instrumentów finansowych w 2019 roku nie zmieniła się, wynosząc nadal 65 ha. Dla porównania – w 2014 roku powierzchnia poddana rewitalizacji w Małopolsce wynosiła 187,96 ha, zatem w 2019 roku nastąpił wzrost powierzchni terenów objętych odnową społeczno-gospodarczą o ponad 50%²⁹³.

Wskaźnik II.9

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego

W 2018 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego (w dziale 921) z budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) wyniosły 847,94 mln zł. W następnym, **2019 roku**, wzrosły o prawie 6,9 % i **osiągnęły poziom 906,43 mln zł**. Od lat wydatki w tym zakresie w regionie stopniowo wzrastały, dla porównania: w 2015 roku – ogólny budżet kosztów poniesionych na kulturę i ochronę regionalnego dziedzictwa zamknął się w kwocie 556,97 mln zł, w 2016 roku – 594,16 mln zł, w 2017 roku – 666,63 mln zł. W latach kolejnych nastąpił stopniowy wzrost wydatków: o 181,31 mln w 2018 roku (wzrost o 27,5 % w stosunku do roku wcześniejszego) i o 58,5 mln zł w 2019 roku (wzrost o 6,9% w stosunku do 2018 roku)²⁹⁴.

Pomijając Gminę Miejską Kraków, której wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego wyniosły najwięcej, odpowiednio: 235,43 mln zł w 2017 roku, 277,02 mln zł w 2018 roku i 298,57 mln zł w 2019 roku, najbardziej aktywne w tej dziedzinie – na poziomie samorządów gminnych w regionie (poza innymi miastami na prawach powiatu) – były te najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego z terenu powiatów: krakowskiego, nowosądeckiego, olkuskiego i oświęcimskiego. Wydatki roczne gmin lokowanych na tych obszarach w okresie poddanym sprawozdawczości oscylowały w granicach pomiędzy 23,5 a 39,7 mln zł. Najmniejsze budżety na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego przeznaczyły w tym czasie gminy z powiatu dąbrowskiego, proszowickiego i miechowskiego (odpowiednio: 4,8 mln zł, prawie 5 mln zł i 7,4 mln zł)²⁹⁵. Miasta na prawach powiatu przeznaczyły na ten cel następujące budżety: Gmina Tarnów – 27 mln zł, Miasto Nowy Sącz – 6,4 mln zł w 2019 roku.

²⁹¹ https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/nabory/dzialanie-11-4--rewitalizacja-terenow-przemyslowych---rmp-11-04-00-iz-00-12-115-17/wybor-projektow-do-dofinansowania/Zalacznik_nr_1_do_uchwaly_721_20.pdf.

²⁹² <http://www.marr.pl/pozyczki-z-marr/pozyczka-na-rewitalizacje/>.

²⁹³ Dane z Departamentu Zarządzania Programami Operacyjnymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁹⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁹⁵ Tamże.

Tabela 49

Wydatki gmin (bez miast na prawach powiatu) – w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2017-2019 – w ujęciu powiatowym ²⁹⁶			
Nazwa powiatu	2017	2018	2019
Bocheński	12 360 218,69	14 009 893,51	17 667 157,54
Brzeski	8 731 667,20	12 631 780,50	12 068 002,34
Chrzanowski	19 472 137,87	23 093 816,05	20 943 583,12
Dąbrowski	3 928 204,05	4 799 562,19	4 780 649,04
Gorlicki	11 693 776,60	17 007 676,66	13 367 049,93
Krakowski	26 256 078,44	32 574 365,17	39 651 632,90
Limanowski	9 494 303,81	19 409 467,18	23 552 925,66
Miechowski	4 983 479,90	5 669 153,02	7 408 761,43
Myślenicki	12 622 869,08	23 348 465,87	13 434 738,37
Nowosądecki	22 750 989,29	27 185 924,47	32 295 405,78
Nowotarski	15 648 767,19	18 321 454,98	20 338 950,21
Olkuski	14 102 304,28	23 484 950,42	32 194 037,10
Oświęcimski	26 619 702,31	31 719 667,70	28 524 687,01
Proszowicki	3 046 270,94	3 789 972,28	4 985 646,57
Suski	12 569 251,69	17 000 619,29	21 044 146,99
Tarnowski	18 036 376,98	22 039 145,92	22 335 167,52
Tatrzański	20 747 072,32	11 290 582,03	11 417 766,96
Wadowicki	15 941 764,83	17 354 370,07	19 912 472,72
Wielicki	13 144 318,85	30 821 990,40	20 598 704,61
RAZEM	272 149 554,32	355 552 857,71	366 521 485,80

Tabela 50

Wydatki miast na prawach powiatu – w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2017-2019 ²⁹⁷			
Nazwa miasta	2017	2018	2019
Miasto Kraków	235 425 304,95	277 015 106,00	298 574 231,14
Miasto Nowy Sącz	6 681 583,00	6 550 600,06	6 441 176,99
Miasto Tarnów	13 257 130,62	26 466 064,41	26 983 371,02
RAZEM	255 364 018,57	310 031 770,47	331 998 779,15

Na szczeblu samorządu powiatowego w 2018 roku – poza miastami na prawach powiatu – najwyższymi wydatkami w tym zakresie wykazał się powiat nowotarski – z budżetem 2,7 mln zł. Kolejne w wysokości środków finansowych przeznaczanych na kulturę i ochronę dziedzictwa były powiaty: dąbrowski (2,28 mln zł), gorlicki (1,73 mln zł) i tarnowski (1,31 mln zł), przekraczając poziom 1 mln zł rocznie takich wydatków. Łącznie środki przeznaczone na ten cel ze wszystkich budżetów powiatów w Małopolsce w 2018 roku wyniosły 13,62 mln zł. W następnym, 2019 roku, odnotowano wzrost ogólnej sumy wydatków powiatów w tym zakresie o niemal 68% – do kwoty ogólnej 22,88 mln zł²⁹⁸. Nadal największe środki na

²⁹⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁹⁷ Tamże.

²⁹⁸ Największy wzrost odnotowano w wydatkach powiatu nowotarskiego (w 2018 roku – 2,7 mln, w 2019 – aż 12,62 mln zł).

ten cel przekazywały powiaty: nowotarski (12,62 mln zł), gorlicki (1,89 mln zł), tarnowski (1,65 mln zł) i dąbrowski (1,29 mln zł)²⁹⁹.

Wydatki samorządu województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2018 roku wyniosły 168 740 tys. zł. W kolejnym, 2019 roku, kwota ta uległa zwiększeniu o prawie 10%, do wartości 185 030,5 tys. zł. Suma wydatków w tym zakresie w okresie poddanym sprawozdawczości wyniosła zatem 353 770,5 tys. zł. Te wartości były na najwyższym poziomie w porównaniu z wydatkami województwa małopolskiego w latach wcześniejszych. Od wielu lat, z roku na rok, wydatki samorządu wojewódzkiego w Małopolsce w tym obszarze stopniowo wzrastały. W skali kraju – w latach poddanych sprawozdawczości – wartości wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego plasowały województwo małopolskie na 2. (w 2018 roku) i 3. (w 2019 roku) pozycji w Polsce, za województwem mazowieckim (283 mln zł w 2018 roku i 316 mln zł w 2019 roku) oraz województwem śląskim (185,8 mln zł w 2019 roku). W skali kraju ogólne wydatki w tym zakresie były na poziomie 1,6 mld zł i 1,8 mld zł³⁰⁰.

Tabela 51

Wydatki samorządów województw w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w latach 2017-2019 – zestawienie krajowe³⁰¹			
Województwo	2017	2018	2019
Dolnośląskie	93 527 159,29	105 386 779,20	100 304 495,97
Kujawsko-Pomorskie	103 554 707,11	117 532 431,07	130 385 368,07
Lubelskie	61 866 221,79	64 563 084,85	69 605 401,45
Lubuskie	32 121 058,67	32 391 037,47	43 448 532,41
Łódzkie	80 072 966,78	99 425 191,62	106 152 406,41
Małopolskie	128 393 776,92	168 740 068,44	185 030 509,30
Mazowieckie	213 585 707,10	283 380 793,17	316 106 369,16
Opolskie	30 774 641,49	32 817 727,82	34 305 833,53
Podkarpackie	57 660 802,70	70 794 660,44	80 931 756,30
Podlaskie	64 943 421,17	64 133 860,07	81 049 151,80
Pomorskie	96 553 966,79	112 614 010,38	131 872 342,84
Śląskie	169 233 794,26	163 405 382,44	185 830 030,16
Świętokrzyskie	34 860 524,63	39 180 789,13	45 514 739,60
Warmińsko-Mazurskie	46 087 907,17	54 394 853,84	66 457 310,84
Wielkopolskie	121 379 320,68	138 684 845,01	150 684 341,15
Zachodniopomorskie	56 066 965,71	68 067 310,74	73 611 522,25
RAZEM	1 390 682 942,26	1 615 512 825,69	1 801 290 111,24

Wskaźnik II.10

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea

- Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea**

W Małopolsce sukcesywnie przybywa placówek muzealnych wraz z jednostkami będącymi oddziałami muzealnymi. W 2014 roku było ich 116, w 2017 roku – 132, a na koniec okresu sprawozdawczego w regionie działało już 135 takich instytucji kultury, z których niemal połowa zlokalizowana była w Krakowie³⁰². Do sektora publicznego należało 105 (77,8%) muzeów – w tym dla 77 z nich (73,3% muzeów publicznych – organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. W sektorze prywatnym,

²⁹⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰⁰ Tamże.

³⁰¹ Tamże.

³⁰² Dane z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

zarówno stowarzyszenia, jak i kościoły i związki wyznaniowe były organizatorem, każde z nich, dla 7 muzeów³⁰³. System finansowania kultury w Polsce daje samorządom – mającym pod opieką prawie 4/5 istniejących w regionie placówek muzealnych – dużo swobody w zakresie wyboru instytucji, do których kierowane jest wsparcie. Selekcja może dotyczyć zarówno przedsięwzięć realizowanych przez nie (na poziomie dotacji celowych), jak również możliwości regulowania wysokości wsparcia przyznanego poszczególnym jednostkom. To, że samorzady dysponują wiedzą o regionalnym rynku kultury i mogą skuteczniej dopasować wsparcie do potrzeb mieszkańców, pozwala częściowo zniwelować problemy wynikające z niskich nakładów ogółem.

W budżetach jednostek samorządu terytorialnego, w ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego, zawierają się kwoty przeznaczane na utrzymanie muzeów, dla których funkcję organizatora sprawują samorzady. W 2017 roku gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim na same tylko muzea – w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, rozdział 92118 – przeznaczyły 66 961 676,78 zł. W 2018 roku nastąpił wzrost tych kosztów o prawie 16%, tj. prawie 10,67 mln zł. Gminy wraz z miastami na prawach powiatu wydatkowały na ten cel 77 632 982,95 zł, w tym samo Miasto Kraków wydatkowało – jako środki bieżące i inwestycyjne – 55 434 878,03 zł (czyli ponad 70% budżetu gmin i miast na prawach powiatu przeznaczonych na rozdział 92118). W 2019 roku budżet regionalnych gmin wraz z miastami na prawach powiatu przeznaczany na utrzymanie muzeów także wzrósł, o 3,43% – w stosunku do roku poprzedzającego – do ogólnej wartości 80 291 821,35 zł, w tym wydatki Gminy Miejskiej Kraków stanowiły 70 067 023,42 zł. W latach wcześniejszych wydatki gmin w tym zakresie kształtowały się następująco: w 2016 roku – 50 819 655,50 zł, a w 2015 roku – 43 117 568,85 zł³⁰⁴. **W 2019 roku odnotowano zatem największe roczne wydatki w rozdziale 92118 Muzea, ogólny budżet wydatków małopolskich gmin i miast na prawach powiatu przekroczył symboliczną granicę 80 mln zł.** Najbardziej zwiększyły się wówczas wydatki z budżetu Miasta Krakowa przeznaczane na: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa i Muzeum Inżynierii Miejskiej – wzrost budżetów odpowiednio o: 4,69 mln zł i 1,69 mln zł. W tym okresie zmniejszone zostały środki przekazywane przez gminę Muzeum PRL-u (o ponad 0,4 mln zł).³⁰⁵

- **Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea**

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2019 roku – były 23 regionalne instytucje kultury, w tym 11 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. 5 instytucji kultury współprowadzonych było z innymi podmiotami: Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminą Miejską Kraków, Gminą Wadowice, Archidiecezją Krakowską, Fundacją Centrum Jana Pawła II *Nie lekajcie się* oraz Stowarzyszeniem Akademia Imienia Krzysztofa Pendereckiego Międzynarodowe Centrum Muzyki³⁰⁶.

W budżecie samorządu województwa małopolskiego zabezpieczane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, a w tym zakresie część środków przeznaczana jest na utrzymanie regionalnych muzeów, dla których województwo jest organizatorem lub współorganizatorem.

W 2019 roku budżet ogółem województwa małopolskiego zamknął się kwotą 1 331 945 718,58 zł, w tym na kulturę w sumie 183 910 777,57 zł (czyli 13,8% ogólnego budżetu). W roku wcześniejszym – 2018 – wartości te kształtowały się następująco: budżet ogółem – 1 312 987 243,78 zł, w tym na kulturę 168 740 068,44 zł (12,9% całości). Natomiast w 2017 roku budżet ogółem województwa zamknął się kwotą 1 294 780 085,69 zł, w tym na kulturę w sumie 128 393 776,92 zł (czyli 9,9% ogólnego budżetu)³⁰⁷. W ostatnich latach wydatki na kulturę wzrosły, zarówno w wymiarze kwotowym, jak i procentowym (udział wydatków na kulturę w stosunku do całego budżetu województwa). Systematycznie powiększana była także wysokość środków finansowych przeznaczanych na utrzymanie regionalnych muzeów. W kolejnych latach odpowiednio wynosiła: w 2015 roku – 26 001 754 zł (22,71% wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa), w 2016 roku – 26 674 020 zł (22,61%), w 2017 roku – 29 857 792 zł (23,25%), w 2018 roku – 33 936 784 zł (20,11%), natomiast w 2019 roku – 37 569 848 zł (20,43 %). Największy wzrost dotacji podmiotowej – porównując budżety z 2017 roku i 2019 roku – odnotowały: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum Okręgowe w Tarnowie oraz Muzeum Etnograficzne w Krakowie, odpowiednio ich roczne budżety wzrosły o: 1,88 mln zł, 1,12 mln zł oraz 1,1 mln zł.

³⁰³ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

³⁰⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰⁵ Sprawozdania z wykonania budżetu Miasta Krakowa za 2017 r., 2018 r. i 2019 r.

³⁰⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2019 r.

³⁰⁷ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów oraz Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Tabela 52

**Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu województwa małopolskiego dla muzeów, dla których organizatorem lub współorganizatorem było województwo małopolskie
- w latach 2015-2019 (w zł)³⁰⁸**

Lp.	Nazwa instytucji	2015	2016	2017	2018	2019
1	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	3 442 930	3 630 300	4 017 934	4 209 012	4 637 517
2	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	3 491 320	3 522 920	3 884 120	4 703 223	4 986 334
3	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	4 151 780	4 406 040	4 799 922	5 640 380	5 923 601
4	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	5 200 940	5 339 430	5 848 590	6 782 787	7 729 341
5	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	2 136 520	2 367 290	2 727 120	3 021 275	3 512 484
6	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	2 276 320	2 431 930	2 639 410	2 860 271	3 496 422
7	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej	922 260	995 860	1 077 019	1 320 533	1 425 150
8	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec	1 176 500	1 284 080	1 387 930	1 656 017	1 660 195
9	Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa "Nila" w Krakowie ³⁰⁹	1 945 404	1 269 600	1 786 630	1 932 414	2 231 867
10	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach ³¹⁰	769 050	856 840	1 037 373	1 101 549	1 210 564
11	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³¹¹	488 730	569 730	651 744	709 323	756 373
RAZEM		26 001 754	26 674 020	29 857 792	33 936 784	37 569 848

• **Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedzibę w Małopolsce**

Z budżetu państwa utrzymywanych było 8 muzeów działających na terenie województwa małopolskiego. 5 placówek muzealnych: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, podległych było Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 3 jednostki były współprowadzone: Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, województwo małopolskie, Archidiecezję Krakowską i gminę Wadowice, Muzeum PRL-u – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego a także gminę Miejską Kraków – oraz Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i powiat oświęcimski.

Ogólne wydatki z budżetu państwa, w rozdziale 92118 *Muzea*, przeznaczone na utrzymanie państwowych muzeów, które mają siedziby na terenie Małopolski w ostatnich latach wyniosły: w 2015 roku – 77 570 000 zł, w 2016 roku – 83 035 000 zł, 2017 roku – 86 264 000 zł, w 2018 roku – 87 876 000 zł, natomiast w 2019 roku – 97 590 000 zł. Największe dofinansowanie otrzymywało Muzeum Narodowe w Krakowie, w 2019 roku było to 43,4% środków przekazanych dla państwowych i współprowadzonych przez państwo placówek muzealnych działających na terenie województwa małopolskiego. W porównaniu do budżetu w 2017 roku, w 2019 roku najbardziej wzrosły wydatki na

³⁰⁸ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu województwa małopolskiego, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³⁰⁹ Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Gminy Miejskiej Kraków

³¹⁰ Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Powiatu Gorlickiego

³¹¹ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymuje dotację podmiotową z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

utrzymanie i funkcjonowanie następujących państwowych muzeów, które miały swoje siedziby w regionie: Muzeum Narodowe w Krakowie – zwiększenie budżetu aż o 5,48 mln zł, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie – zwiększenie o 2,93 mln zł, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu – zwiększenie o 2,4 mln zł. Ogólne wydatki z budżetu państwa w skali kraju w rozdziale 92118 *Muzea* w 2019 roku wyniosły 692,05 mln, w tym przekazane jako dotacje podmiotowe dla muzeów podległych ministerstwu – 436,95 mln³¹². Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w tym okresie prowadził lub współprowadził 45 muzeów. Środki przeznaczone z budżetu państwa na muzea podległe ministerstwu w regionie – w ramach dotacji podmiotowych – stanowiły 22,33% wydatków krajowych w tym zakresie. Małopolskie instytucje pozyskały zatem niemal ¼ państwowego budżetu.

Tabela 53

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu państwa dla państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce – w latach 2015-2019 (w zł) ³¹³						
Lp.	Nazwa instytucji	2015	2016	2017	2018	2019
1	Muzeum Narodowe w Krakowie	33 799 000	36 035 000	36 886 000	37 473 000	42 365 000
2	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	16 872 000	18 261 000	18 559 000	18 980 000	21 484 000
3	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	16 694 000	17 087 000	17 664 000	18 033 000	20 059 000
4	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	4 623 000	5 356 000	6 464 000	6 418 000	6 865 000
5	Muzeum Sztuk i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	4 039 000	4 629 000	5 016 000	5 017 000	5 249 000
6	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³¹⁴	540 000	628 000	634 000	617 000	737 000
7	Muzeum PRL-u ³¹⁵	1 003 000	1 039 000	1 041 000	1 042 000	0
8	Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej	-	-	-	296 000	831 000
RAZEM		77 570 000	83 035 000	86 264 000	87 876 000	97 590 000

Wskaźnik II.11

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki

Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w 2018 roku wydatkowały ze swoich budżetów w dziale 630 – Turystyka środki w łącznej wysokości 110 737 233,91 zł. W 2019 roku nakłady finansowe w tym dziale zostały podwyższone w stosunku do roku poprzedzającego, o 6,3% i wyniosły 117 740 615,36 zł. W latach wcześniejszych wydatki na ten cel były dużo niższe, dla przykładu: w 2014 roku – 20,3 mln zł, w 2015 roku – 29,4 mln zł, w 2016 roku – tylko 7,7 mln zł, w 2017 roku – 17,6 mln zł. W pierwszym roku poddanym sprawozdawczości największe kwoty na rozwój turystyki wydatkowały gminy z powiatu nowosądeckiego, nowotarskiego, wielickiego i chrzanowskiego, natomiast w 2019 roku najwięcej na ten cel wydały gminy z powiatu

³¹² Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2015 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2016 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2017 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2018 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2019 r.*

³¹³ Tamże. Ministerstwo finansuje lub współfinansuje działalność 45 muzeów w skali kraju.

³¹⁴ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³¹⁵ Jw.

nowotarskiego, krakowskiego, nowosądeckiego oraz bocheńskiego. Gminy z powiatu miechowskiego oraz Miasto Kraków w okresie sprawozdawczości nie wydatkowały na ten cel żadnych środków³¹⁶.

Tabela 54

Wydatki gmin z miastami na prawach powiatów w dziale 630 – <i>Turystyka</i> – w ujęciu powiatowym, w latach 2018-2019 (w zł) ³¹⁷		
Nazwa powiatu	2018	2019
Bocheński	7 525 847,37	7 790 989,23
Brzeski	1 077 029,19	151 403,69
Chrzanowski	12 134 637,14	15 180,61
Dąbrowski	60 889,49	64 398,22
Gorlicki	2 912 090,49	6 938 658,33
Krakowski	1 855 232,96	11 540 026,48
Limanowski	2 265 626,98	2 293 196,44
Miasto Kraków	0	0
Miasto Nowy Sącz	61 301,32	5 334 714,86
Miasto Tarnów	1 016 784,81	1 067 046,14
Miechowski	0	0
Myślenicki	3 016 555,46	7 693 801,52
Nowosądecki	30 469 330,82	11 143 322,08
Nowotarski	15 813 193,09	54 284 519,13
Olkuski	560 891,20	1 947 819,65
Oświęcimski	4 178 686,96	1 890 789,00
Proszowicki	2 000,00	2 000,00
Suski	7 120 966,80	1 723 273,81
Tarnowski	3 993 881,27	729 264,13
Tatrzański	981 589,89	802 425,83
Wadowicki	124 437,73	566 672,19
Wielicki	15 566 260,94	1 761 114,02
RAZEM	110 737 233,91	117 740 615,36

Stymulowanie rozwoju turystyki poprzez wybór i wsparcie najlepszych projektów turystycznych, budujących markę Małopolski – jako regionu o najlepszej ofercie turystycznej w kraju – oraz wspieranie aktywności mieszkańców Małopolski w realizacji własnych, nowatorskich pomysłów jest celem ogłaszanego przez województwo małopolskie konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnna*. W ramach tego konkursu w 2018 roku z budżetu samorządu województwa udzielono wsparcia na realizację 52 zadań publicznych w łącznej kwocie dofinansowania 2 094 000 zł. Zrealizowano projekty mające na celu rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem m.in.: szlaków dziedzictwa kulturowego i turystyki religijnej (*Małopolskie Szlaki Turystyki Kolejowej – IV edycja*, *Szlak Renesansu w Małopolsce 2018*), oferty turystyki aktywnej, turystyki na terenach wiejskich oraz działań z zakresu integracji środowisk turystycznych (*Odkryj Beskid Wyspowy 2018 – Główny Szlak Beskidu Wyspowego „Beskidzkie Wyspy”*, *Turystyka rowerowa przy Ołtarzu Papieskim w Starym Sączu*), rozwoju i popularyzacji oferty turystycznej regionu. W 2019 roku środki finansowe przeznaczone na ten cel zostały podwyższone o 4,6%. W drugim roku poddanym sprawozdawczości na realizację 55 zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert Zarząd Województwa Małopolskiego przeznaczył wsparcie w ogólnej kwocie wsparcia 2 190 900 zł. Dotacje otrzymały wyróżniające się projekty z zakresu rozwoju, utrzymania, aktywizacji i promocji kluczowych

³¹⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³¹⁷ Tamże.

produktów turystycznych w regionie w ramach takich przedsięwzięć jak: rozwój i promocja zimowej oferty turystycznej regionu, ze szczególnym uwzględnieniem oferty turystyki aktywnej (*Góry bezpieczne zimą – szkolenia z bezpiecznej, aktywnej turystyki zimowej w górach, Zimowa Małopolska: to musisz zobaczyć!, Odnowienie i podniesienie standardu szlaków i tras turystyki narciarskiej w Beskidzie Niskim – Etap II*), tworzenie, rozwój i promocja produktów turystycznych i oferty turystycznej w zakresie turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem szlaków dziedzictwa kulturowego i turystyki religijnej (Małopolskie Szlaki Turystyki Kolejowej – V edycja) oraz rozwój turystyczny rzeki Wisły (*Dwa brzegi – rozwój oferty turystycznej rzeki Wisły*).³¹⁸

Ogólne wydatki z budżetu samorządu województwa w latach 2018-2019, w dziale 630 – *Turystyka*, wynosiły odpowiednio 12 085 074,99 zł i 13 780 791,61 zł³¹⁹. Poza konkursem ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnna* województwo małopolskie wydatkowało także środki m.in. na: utrzymanie trwałości i rozwój Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej, zarządzenie oznakowaniem turystycznym regionu, wpłatę składki członkowskiej do Małopolskiej Organizacji Turystycznej, współpracę i organizację wydarzeń branżowych oraz utrzymanie trwałości projektu pn. *Szlak Kultury Wołoskiej*.

Wskaźnik II.12

Liczba turystów odwiedzających region

Potencjał turystyczny województwa tworzą jego walory przyrodnicze i kulturowe oraz także infrastruktura turystyczna oraz dostępność komunikacyjna. Najczęściej jest on określany i potwierdzany poprzez liczby: turystów z kraju i zagranicy wizytujących region, turystycznych obiektów noclegowych czy miejsc noclegowych oferowanych przyjeżdżającym, korzystających z obiektów noclegowych, udzielonych noclegów, średnią długość pobytu turystów w obiektach.

Ruch turystyczny na obszarze Małopolski od lat wciąż utrzymuje stałą tendencję wzrostową. W 2010 roku Małopolskę odwiedziło prawie 8,7 mln turystów (czyli osób, które skorzystały przynajmniej z jednego noclegu), w tym 2,3 mln turystów zagranicznych. W 2014 roku dane te wzrosły do wartości odpowiednio: prawie 9,8 mln osób, z czego prawie 2,6 mln przyjechało do regionu spoza naszego kraju. **W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie odwiedziło każdego roku ponad 13 mln turystów, w 2018 roku – było to prawie 13,2 mln osób³²⁰ (w tym niemal 3,3 mln przyjeżdżających z zagranicy), w 2019 roku – prawie 13,9 mln turystów³²¹ (z czego niemalże 3,5 mln obcojęzycznych)³²².** Odwiedzających Małopolskę (czyli turystów i tych, którzy nie skorzystali z noclegu) było odpowiednio więcej: w 2018 roku – prawie 16,8 mln osób, w 2019 roku – prawie 17,9 mln przyjeżdżających. Niemal 78% ogółu odwiedzających Małopolskę w 2019 roku stanowili turyści (korzystający z noclegów), rok wcześniej było to prawie 79% ogółu gości. Większy odsetek w tym względzie charakteryzował ruch przyjazdowy z zagranicy (92%, podczas gdy w roku poprzedzającym było niecałe 94%). Natomiast spośród ogółu krajowych odwiedzających Małopolskę, analogicznie jak rok wcześniej (2018), blisko 74% było turystami, co oznacza, że prawie 10,4 mln Polaków w 2019 roku nocowało w Małopolsce³²³.

Tabela 55

Liczba turystów przyjeżdżających do Małopolski w latach 2012-2019 ³²⁴								
Rodzaj turystów	Liczba turystów – w tys.							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Turyści krajowi	6 710	6 850	7 210	7 980	8 520	9 108	9 910	10 380
Turyści zagraniczni	2 400	2 540	2 580	2 720	2 980	3 162	3 280	3 480
RAZEM	9 110	9 390	9 790	10 700	11 500	12 270	13 190	13 860

³¹⁸ Dane z Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³¹⁹ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³²⁰ Dla całej Polski była to wielkość prawie 34 mln turystów.

³²¹ Dla całej Polski była to wielkość ponad 35,5 mln turystów.

³²² *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2019 r.*, t. 1A ogółem, Kraków 2019/2020, s. 8.

³²³ Tamże, s. 8.

³²⁴ Tamże, s. 8. Turysta korzysta przynajmniej z jednego noclegu.

Tabela 56

Liczba gości odwiedzających Małopolskę w latach 2012-2019 ³²⁵								
Rodzaj turystów	Liczba turystów – w tys.							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Odwiedzający krajowi	9 510	9 910	10 300	11 050	11 740	12 610	13 280	14 080
Odwiedzający zagraniczni	2 620	2 720	2 820	2 890	3 160	3 350	3 500	3 780
RAZEM	12 130	12 630	13 120	13 940	14 900	15 960	16 780	17 860

Najwięcej gości zagranicznych przybyło do Małopolski z Wielkiej Brytanii (w 2019 roku – to ponad 15% ogółu wizytujących region, którzy przybyli spoza kraju), następnie z Niemiec (ponad 12% ogółu), Włoch (ponad 8%), Francji i Hiszpanii (po ponad 7%)³²⁶. 40% rodaków, którzy odwiedzili Małopolskę – było mieszkańcami tego regionu, w następnej kolejności województwo małopolskie i jego atrakcje były przyciągające dla przyjeżdżających z województw ościennych (śląskie – prawie 13% ogółu krajowych przyjezdnych, podkarpackie – prawie 11%), dodatkowo wielu gości przybyło do Małopolski z Mazowsza (głównie ze stolicy kraju – też prawie 11%)³²⁷. Celem przyjazdu do regionu dla wielu rodaków był wypoczynek, jednak w wielu deklaracjach na drugim miejscu pojawił się powód – zwiedzania małopolskich zabytków (18,5% ogółu polskich wizytujących). Zagraniczni turyści w większym stopniu zdecydowali się na przyjazd do Małopolski właśnie ze względu na chęć zobaczenia zabytków (ponad 32% ogółu zagranicznych wizytujących)³²⁸. Głównym elementem wzbudzającym zainteresowanie podróżnych zawsze jest oferta miejsca odwiedzanego. W okresie poddanym sprawozdawczości – nadal główną atrakcją dla gości była stolica regionu – Kraków z jego dziedzictwem i rozrywkami (prawie 24% wszystkich wskazań). Zdecydowaną popularnością – jako regionalne atrakcje – cieszyły się dziedzictwo kulturowe i zabytki, najbardziej te, które zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO (Kopalnia Soli w Wieliczce, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady Auschwitz-Birkenau, drewniane obiekty położone na Szlaku Architektury Drewnianej, Kopalnia Soli w Bochni), poza tymi znanymi ze światowej listy: zamki w Niedzicy i Czorsztynie (i inne takie regionalne warownie), zabudowa małomiasteczkowa Starego Sącza oraz Biecz. Drugą grupą atrakcji stanowiło dziedzictwo naturalne, głównie małopolskie góry: Zakopane (jako stolica górskiego kurortu), Tatry, Pieniny z atrakcyjnym spływem Dunajca, Babiogórski Park Narodowy, Ojcowski Park Narodowy oraz Beskid Sądecki (Jaworzyna Krynicka). Do Małopolski przyjechali także goście, zapewne z pobudek religijnych, którzy wizytowali Wadowice (ze względu na postać Świętego Jana Pawła II), Kalwaria Zebrzydowska (z zespołem architektoniczno-krajobrazowym oraz parkiem pielgrzymkowym – drózkami pątniczymi). Pozostałymi atrakcjami dla przyjeżdżających były miejscowości sanatoryjne (Krynica-Zdrój, Muszyna, Wysowa-Zdrój) oraz miejsca popularnej, regionalnej rozrywki (Zator i małopolskie termy)³²⁹.

Tabela 57

Atrakcje turystyczne w Małopolsce w 2019 roku ³³⁰		
Lp.	Atrakcja	Wskazanie %
1	Kraków / UNESCO	24%
2	Kopalnia Soli w Wieliczce / UNESCO	8%
3	Zakopane	6%
4	Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady / UNESCO	5%
5	SAD zabytkowe cerkwie i kościołki / UNESCO	4%
6	Spływ przełomem Dunajca	3%
7	Tatry	2%

³²⁵ Tamże, s. 8. Odwiedzający to goście jednodniowi plus turyści.

³²⁶ Tamże, s. 11.

³²⁷ Tamże, s. 16.

³²⁸ Tamże, s. 21.

³²⁹ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2019 r.*, t. 1A ogółem, Kraków 2019/2020, s. 39. Opracowano na podstawie 6211 wskazań.

³³⁰ Tamże, s. 39. Opracowano na podstawie 6211 wskazań.

8	Zator	2%
9	Niedzica	2%
10	Góry bez wskazania pasma górskiego	2%
11	Krynica-Zdrój	2%
12	Babiogórski Park Narodowy – szlaki Babiej Góry	2%
13	Pieniny (bez spływu Dunajcem)	2%
14	Stary Sącz	2%
15	Ojcowski Park Narodowy	1%
16	Termy małopolskie	1%
17	Wadowice	1%
18	Zamki małopolskie	1%
19	Jaworzyna Krynicka	1%
20	Muszyna	1%
21	Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy / UNESCO	1%
22	Biecz	1%
23	Szlaki turystyczne	1%
24	Czorsztyn	1%
25	Kopalnia Soli w Bochni / UNESCO	1%
26	Wysowa-Zdrój	1%
27	Pozostałe atrakcje Małopolski (każda poniżej 1%)	22%
	RAZEM	100%

Jak wynika z raportu Głównego Urzędu Statystycznego – w 2019 roku Małopolska z wynikiem 10,2 turystycznych obiektów noclegowych (posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych) na 100 km² plasowała się na 1. miejscu w kraju, wskaźniki przekraczające średnią krajową (3,6) odnotowano także w województwach: pomorskim – 9,0, zachodniopomorskim – 7,0, śląskim – 5,7, dolnośląskim – 5,2 oraz podkarpackim – 3,7. W pozostałych województwach liczba obiektów noclegowych przypadająca na 100 km² powierzchni nie przekraczała 3³³¹.

Wskaźnik II.13

Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej

Tereny wiejskie naszego regionu posiadają duży potencjał turystyczny dzięki m.in. bogatej i różnorodnej kulturze lokalnej, wytwarzanym na miejscu produktom tradycyjnym (rękodziełu, kulinariom) oraz walorom przyrodniczym i krajobrazowym bezpośredniego otoczenia. W 2019 roku w Małopolsce odnotowano funkcjonowanie 80 **turystycznych obiektów noclegowych ujętych w kategorii „kwatery agroturystyczne”**. W latach poddanych sprawozdawczości ubyłoby 8 takich miejsc (na koniec 2017 roku było ich 88). Zauważalna jest tendencja spadkowa w liczbie działających kwater agroturystycznych w regionie, na koniec 2015 roku było 96 takich obiektów, a w 2014 roku – 100³³². Zatem w krótkim okresie przestało działać 20 takich kwater albo te noclegownie zmieniły kategorię oferowanych usług. W latach 2018-2019 spadły także statystyki krajowe – z 748 kwater na koniec 2017 roku – do liczby 742 na koniec 2019 roku (jednak spadki danych na poziomie kraju są mniejsze niż w regionie).

W zestawieniu krajowym województwo małopolskie w 2019 roku nadal jednak (mimo pomniejszenia liczby kwater na terenach wiejskich) było niekwestionowanym liderem w liczbie oferowanych tego typu miejsc noclegowych i połączonej z tym oferty spędzenia czasu wolnego poza miastem. Dane dotyczące regionu w tym zakresie przewyższały o prawie 74% średnią krajową (46 kwater agroturystycznych na województwo). Poza Małopolską największą liczbę tego typu gospodarstw przyjmujących na nocleg

³³¹ Turystyka w 2019 r., Główny Urząd Statystyczny, Rzeszów 2020, s. 46.

³³² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

gości miały także regiony: dolnośląskie (74), warmińsko-mazurskie (73) i wielkopolskie (72), najmniej opolskie (11) i łódzkie (22). Wiele gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce posiadało wyspecjalizowaną ofertę i było połączonych w sieci w tematycznych grupach pn.: *Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami* (19 gospodarstw), *Małopolska wieś dla dzieci* (14), *Małopolska Wieś w Siodle* (15), *Małopolska miodowa kraina* (20) oraz *Małopolska wieś dla seniorów* (15)³³³.

W okresie poddanym sprawozdawczości wzrosła liczba turystów korzystających z oferty agroturystycznej w regionie (mimo mniejszej liczby gospodarstw agroturystycznych). Statystyki GUS odnotowały takich turystów odpowiednio: w 2019 roku – 15 360, w 2018 roku – 15 284 osób, a w 2017 roku – 14 864, w tym osób z zagranicy odpowiednio: 143, 193 i 103. Zatem w przeciągu dwóch lat o 496 osób więcej niż w 2017 roku skorzystało z noclegu poza miastem. W ujęciu krajowym statystyka ta nie wypada już tak korzystnie dla Małopolski, plasując region na 3. pozycji pod względem ilości turystów korzystających z kwater agroturystycznych. Najwięcej turystów w tego typu ośrodkach noclegowych odnotowano w Wielkopolsce (20 607 osób), następnie na Dolnym Śląsku (16 691)³³⁴. Zauważyć należy, że te regiony ściągnęły do siebie większą liczbę korzystających z noclegu niż Małopolska, posiadając mniejszą liczbę kwater w ofercie (na terenie województwa wielkopolskiego istniało wówczas tylko 72 takich miejsc noclegowych, a w dolnośląskim 74). Barię rozwoju agroturystyki w regionie jest stosunkowo słabo rozwinięty system dystrybucji ofert oraz niedostatecznie wypromowana forma wypoczynku na wsi. Ten rodzaj turystyki rozwija się głównie w subregionie podhalańskim (w powiecie nowotarskim – 24 gospodarstwa, w tatrzańskim – 21) – tu zlokalizowana była zdecydowana większość funkcjonujących kwater agroturystycznych w 2019 roku³³⁵ (to ponad 56% regionalnego zasobu).

Jednym ze sposobów promocji najlepszych obiektów agroturystycznych działających na terenach wiejskich oraz małopolskiej wsi jako ciekawego miejsca wypoczynku jest organizowanie konkursów na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne w regionie. Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach we współpracy z Małopolskim Stowarzyszeniem Doradztwa Rolniczego w Krakowie w latach poddanych sprawozdawczości przeprowadzili – w celu motywowania kwaterodawców do ciągłego podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych oraz zachęty do tworzenia nowych miejsc pracy – procedurę wyboru najciekawszych ośrodków agroturystycznych. W 2019 roku w tym konkursie wyróżniono gospodarstwa: „Pawlikówka” – prowadzona przez Elżbietę i Tadeusza Knapików w miejscowości Pagorzyna w powiecie gorlickim (I Miejsce), „Kozinówka” – będąca własnością Elżbiety Koziny z miejscowości Zawoja-Podryżowana w powiecie suskim (II Miejsce), „Amigówka” – będąca w opiece Piotra Kiszki z miejscowości Mietniów w powiecie wielickim (III Miejsce)³³⁶.

Tabela 58

Turystyczne obiekty noclegowe – kategoria <i>kwatery agroturystyczne</i> ogółem w latach 2017-2019 – ujęcie krajowe ³³⁷			
Województwo	Liczba kwater w 2017	Liczba kwater w 2018	Liczba kwater w 2019
Dolnośląskie	66	75	74
Kujawsko-Pomorskie	25	26	26
Lubelskie	32	35	30
Lubuskie	26	26	27
Łódzkie	22	21	22
Małopolskie	88	83	80
Mazowieckie	42	42	42
Opolskie	13	13	11
Podkarpackie	60	63	60
Podlaskie	48	48	48
Pomorskie	78	74	74
Śląskie	43	44	39
Świętokrzyskie	28	29	27

³³³ <http://www.sot.org.pl>.

³³⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³³⁵ Tamże.

³³⁶ Dane z Małopolskiego ośrodka Doradztwa Rolniczego, <https://modr.pl/>.

³³⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS podaje stan na lipiec danego roku.

Warmińsko-Mazurskie	74	75	73
Wielkopolskie	67	66	72
Zachodniopomorskie	34	39	37
RAZEM	746	759	742

Tabela 59

Turyści korzystający z kwater agroturystycznych – w latach 2017-2019 – w ujęciu krajowym³³⁸			
Województwo	Liczba turystów w 2017	Liczba turystów w 2018	Liczba turystów w 2019
Dolnośląskie	12 444	17 565	16 691
Kujawsko-Pomorskie	6 579	7 446	7 370
Lubelskie	4 155	4 217	4 189
Lubuskie	7 046	5 943	7 599
Łódzkie	2 483	3 089	2 909
Małopolskie	14 864	15 284	15 360
Mazowieckie	10 726	10 516	9 796
Opolskie	2 223	1 514	1 882
Podkarpackie	14 205	14 500	13 473
Podlaskie	7 878	7 596	7 593
Pomorskie	9 713	9 651	11 304
Śląskie	9 927	13 987	10 945
Świętokrzyskie	4 206	5 324	7 115
Warmińsko-Mazurskie	10 750	8 960	10 131
Wielkopolskie	13 572	19 236	20 607
Zachodniopomorskie	6 749	8 243	9 641
RAZEM	137 520	153 071	156 605

Wskaźnik II.14

Liczba szlaków kulturowych i turystycznych

Małopolska to jeden z najatrakcyjniejszych turystycznie regionów w Polsce i zarazem najchętniej odwiedzany – zarówno przez turystów krajowych, jak i zagranicznych. Potwierdzają to prowadzone cyklicznie przez samorząd województwa badania ruchu turystycznego, które niezmiennie, z roku na rok, wykazują tendencję wzrostową³³⁹. O potencjale turystycznym regionu decydują jego walory kulturowe i przyrodnicze, stosunkowo dobrze przygotowana infrastruktura turystyczna, dostępność komunikacyjna oraz rosnące zainteresowanie ofertą turystyczną ze strony odbiorców rynku krajowego i zagranicznego.

W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie wśród innych regionów w Polsce nadal **wyróżniała największa sieć (długość) wytyczonych szlaków turystycznych – w sumie ponad 8,7 tys. km.** W związku z dobrze rozwiniętą bazą turystyczną, atrakcyjnymi dla pieszych wędrówkami górami, licznymi parkami narodowymi, krajobrazowymi i obiektami dziedzictwa kulturowego w granicach województwa w 2019 roku wyznaczonych było: 3,4 tys. szlaków pieszych górskich, prawie 2,5 tys. km szlaków konnych³⁴⁰, 1,2 tys. km szlaków rowerowych³⁴¹ i prawie tyleż tras pieszych nizinnych oraz 218 km szlaków narciarskich i 217 km tras pieszych spacerowych. Drugim w kolejności

³³⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³³⁹ <https://www.malopolska.pl/dla-mieszkanca/turystyka>.

³⁴⁰ Np. szlaki: Transjurajski i Transbeskidzki, <http://szlaki.pttk.pl/konne/jura01.html>, <https://gtj.pttk.pl/index.php/szlaki-konne/szlaki-konne-glowne/transbeskidzki-szlak-konny-pttk/>.

³⁴¹ W grupie szlaków rowerowych najbardziej spójną strukturę tworzy sieć VeloMałopolska (docelowo ma być to około 1000 km ścieżek o standardzie odpowiadającym EuroVelo).

województwem pod względem ogólnej długości szlaków w kraju było województwo zachodniopomorskie (prawie 7,9 tys. km, to niemal 0,9 tys. km mniej niż w Małopolsce), gdzie turyści mogli skorzystać głównie ze szlaków pieszych nizinnych – 3,8 tys. km oraz rowerowych – 3,6 tys. km. W skali kraju w 2019 roku łączna długość szlaków turystycznych oznaczonych przez PTTK wynosiła 77,7 tys. km – o 1,5 tys. km mniej niż rok wcześniej (ubyło tras). Do najdłuższych w Polsce należały szlaki piesze nizinne – 38,9 tys. km, rowerowe – 19,2 tys. km oraz piesze górskie – 11,4 tys. km. Szlaki konne wytyczone były na długości 3,9 tys. km, szlaki narciarskie miały długość 1,2 tys. km, a szlaki kajakowe – niemal 1 tys. km. Najkrótsze były szlaki piesze dydaktyczne – 175 km oraz spacerowe – 875 km. Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły prawie 11,12% ogółu krajowego wszystkich dostępnych turystom oznaczonych tras, w tym stanowiły prawie 64% szlaków konnych w Polsce. Pod względem przeliczenia sieci szlaków na 100 km² powierzchni województwo małopolskie plasowało się także na 1. miejscu w kraju, wyróżniając się najgęstszą siecią szlaków turystycznych – 57,5 km/100 km², śląskie – 52,3 km oraz lubuskie – 45,4 km, a najmniejszą województwo warmińsko-mazurskie – 11,7 km³⁴². W okresie pomiędzy 2015 rokiem a końcem okresu sprawozdawczości (w ciągu 4 lat) ubyło w Małopolsce 0,4 tys. km tras turystycznych, to także krajowa tendencja spadkowa.

Tabela 60

Długość szlaków turystycznych w 2019 roku – ujęcie krajowe (w km) ³⁴³									
Województwo	Ogółem	Piesze			Narciarskie	Rowerowe	Konne	Kajakowe	Inne
		Górskie	Nizinne	Dydaktyczne i spacerowe					
Dolnośląskie	6 880,6	4 717,7	1 832,4	91	14,5	168	0,0	0	57,0
Kujawsko-pomorskie	5 874,3	0,0	3 402,7	55,8	0,0	1612,8	0,0	362	441,0
Lubelskie	4 232,0	0,0	3 153,9	54,6	0,0	952,5	59,0	0	12,0
Lubuskie	6 350,6	0,0	2 908,5	63,8	0,0	2 686,4	565,0	73,3	53,6
Łódzkie	2 564,5	0,0	1 368,5	23,5	0,0	1 108,5	64,0	0	0,0
Małopolskie	8 736,1	3 439,6	1 161,9	224,8	218,0	1 201,8	2 479,0	0	11,0
Mazowieckie	6 469,8	0,0	3 891,6	157,2	850,0	1 551,8	17,0	0	2,2
Opolskie	1 529,8	157,6	969,5	30,2	28,3	228	0,0	0	116,2
Podkarpackie	2 316,8	1 635,5	552	25,3	0,0	104	0,0	0	0,0
Podlaskie	4 358,3	0,0	3 284,4	8	0,0	1 065,9	0,0	0	0,0
Pomorskie	3 288,2	0,0	2 840,8	53,1	0,0	377,3	0,0	0	17,0
Śląskie	6 447,3	1 144,0	3 316,8	186,5	128,5	1 280,7	308,8	0	82,0
Świętokrzyskie	2 913,8	305,0	1 261,4	50	0,0	1 097,4	0,0	0	200,0
Warmińsko-mazurskie	2 824,8	0,0	2 026,1	0	0,0	225,7	17,0	556	0,0
Wielkopolskie	5 034,4	0,0	3 085,9	11,5	0,0	1 868,2	0,0	0	68,8
Zachodniopomorskie	7 863,3	0,0	3 826,3	15,9	0,0	3 645,3	375,8	0	0,0
RAZEM	77 684,6	11 399,4	38 882,7	1 051,2	1 239,3	19 174,3	3 885,6	991,3	1 060,8

³⁴² Turystyka w 2019 r., GUS, Warszawa, Rzeszów 2020, s. 116.

³⁴³ Tamże, s. 115. Dane dotyczą szlaków turystycznych wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów PTTK, łącznie z będącymi poza ewidencją Komisji ZG PTTK.

Tabela 61

Turystyka kwalifikowana w PTTK – liczba wycieczek i imprez – województwo małopolskie ³⁴⁴						
Rodzaj szlaków / tras	Liczba wycieczek i imprez			Liczba uczestników		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Pieszne górskie	1 005	961	746	33 317	34 376	27 722
Jeździeckie nizinne	-	5	1	-	754	11
Jeździeckie górskie	5	6	8	47	80	233
Kajakowe	14	36	30	316	578	340
Kolarskie	68	59	53	1 560	1 016	812
Motorowe	8	7	5	184	111	154
Narciarskie	112	96	104	958	793	786
Pieszne nizinne	199	224	145	7 767	7 546	5 941
Żeglarskie	24	23	41	292	280	400
Płetwonurków	-	-	-	-	-	-
Na orientację	25	24	29	1 627	2 072	1 814
Speleologiczne	38	46	67	150	265	279
Inne	357	364	111	9 975	10 457	3 964
RAZEM	1 855	1 875	1 340	56 193	58 328	42 456

Przez region przebiegało ponad 100 szlaków turystyczno-kulturowych, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim), w tym: szlaki międzynarodowe (np. Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego, Szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń), ponadregionalne (np. Południowo-zachodni Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej), szlaki regionalne, trasy turystyczne oraz kilka szlaków religijnych i pielgrzymkowych (najstarszy z nich to Droga św. Jakuba, który historią sięga średniowiecza). Aktywnie zarządzanych było około 30% z nich. Pozostałe 70% to trasy istniejące tylko jako mniej lub bardziej estetyczne znaki w przestrzeni oraz aplikacje bądź strony internetowe przygotowane w ramach jednorazowych projektów³⁴⁵.

W regionie podejmowane były także działania mające na celu utworzenie i promocję nowych produktów turystycznych, opartych na walorach i tradycji miejsca, przez to autentycznych i jedynek w swoim rodzaju. W okresie poddanych sprawozdawczości prowadzona była aktualizacja³⁴⁶ kilku istniejących szlaków oraz podjęto działania mające na celu utworzenia nowych, w tym tras rowerowych, biegowych i narciarskich, które mogą przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki kulturowej w regionie.

W ramach otwartego konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska Gościnną* w latach poddanych sprawozdawczości województwo małopolskie dofinansowało realizację przedsięwzięć z zakresu tworzenia, rozwoju i promocji produktów turystycznych w obszarze turystyki kulturowej, w szczególności tematycznych szlaków dziedzictwa, opartych na dziedzictwie kultury materialnej i niematerialnej regionu. Dofinansowanie otrzymały m.in. projekty mające na celu rozwój i aktywizację: *Małopolskich Szlaków Turystyki Kolejowej*, *Małopolskiego Szlaku Winnego* czy stworzenie nowej oferty produktowej na obszarach wiejskich pn. *Małopolska wieś z tradycją* (ogólna wartość udzielonych dotacji w latach 2018-2019 w ramach priorytetu związanego z tworzeniem, aktywizacją i rozwojem szlaków kulturowych oraz zadań dotyczących szlaków – w ramach innych priorytetów – wyniosła ponad 1 260 tys. zł).

W 2018 roku – ze środków Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 – utworzono *Szlak Kultury Wołoskiej – transgraniczny szlak kulturowy pogranicza polsko-słowackiego*, prezentujący w równowadze z wartościami naturalnymi – dziedzictwo kulturowe osadników wołoskich, których wędrówki miały duże znaczenie dla kształtowania krajobrazu oraz kultury Karpat (nakłady poniesione przez województwo małopolskie wyniosły 1 001 811 zł). Ponadto, w ramach

³⁴⁴ *Turystyka w 2019 r.*, GUS, Warszawa, Rzeszów 2020, tab. V/8.

³⁴⁵ <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/szlaki/#filter=.malopolska> (strona nie jest aktualizowana od 2017 r.)

³⁴⁶ Zalecane były – np. przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – drobne korekty istniejących szlaków, głównie rozszerzenia związane z ujęciem nowych obiektów na szlaku.

współpracy międzyregionalnej pomiędzy Małopolską a Górnym Śląskiem, rozpoczęto działania mające na celu wykreowanie *Szlaku Orlich Gniazd* jako flagowego produktu turystycznego Polski Południowej. Wspólnie z zarządcami obiektów jurajskich oraz gminami, przez które przebiega ten szlak, przeprowadzono 2 edycje *Juromanii – Święta Szlaku Orlich Gniazd* (ok. 20 000 odbiorców /rok) oraz wykonano oznakowanie małopolskiego odcinka *Rowerowego Szlaku Orlich Gniazd* (wartość przekazanego wsparcia na te projekty w sumie wyniósł 721 900 zł).

W 2019 roku samorząd województwa zainicjował również realizację projektu pn. *Małopolska Ekoturystyka – zrównoważony rozwój turystyczny regionu*, zakładającego opracowanie w oparciu o przyrodę, krajobraz i dziedzictwo kulturowe Małopolski propozycji specjalistycznych ekowycieczek po regionie oraz zintegrowaną promocję oferty ekoturystycznej. Powstały wówczas po 3 propozycje ekowycieczek dla każdego subregionu Małopolski (łącznie 15 tras ekowycieczek). Każda z tras to gotowa propozycja podróżowania po Małopolsce w rytmie slow, zwiedzania mniej oczywistych, ale równie atrakcyjnych obiektów i atrakcji, smakowania lokalnych specjałów, uczestnictwa w autentycznej kulturze społeczności lokalnych. Wartość środków przeznaczonych na ten cel wyniosła 125 tys. zł³⁴⁷.

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Instytut Kultury (instytucja kultury, dla której województwo małopolskie pełniło funkcję organizatora) nadal utrzymywał – lecz już nie aktualizował – platformę informacyjno-promocyjną dotyczącą turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych, kierowaną zarówno do turystów, jak i do operatorów szlaków kulturowych (serwis *Szlaki Małopolski* – <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/>). Informacje zamieszczone w serwisie opracowywane były na podstawie materiałów udostępnionych przez operatorów poszczególnych szlaków, Małopolski Instytut Kultury nie koordynował żadnego z nich.

Dodatkowo, w okresie poddanym sprawozdawczości, funkcjonował wirtualny przewodnik po szlakach turystycznych Małopolski – opracowany przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego³⁴⁸ – dostępny na stronie <http://malopolska.szlaki.pttk.pl>, składający się z dwóch narzędzi: *Geoportalu* oraz *Portalu Krajoznawczego*, które pozwalały na szczegółowe planowanie wycieczek pieszych, rowerowych, narciarskich i innych oraz zapewniały rzetelną informację krajoznawczą o regionie, a zwłaszcza o atrakcjach znajdujących się na szlakach turystycznych. *Geoportal* – to zaawansowane narzędzie, dzięki któremu można było uzyskać przestrzenną informację o szlakach turystycznych w regionie, zwizualizowanych na szczegółowych mapach i zdjęciach satelitarnych. Dawał możliwość planowania tras, określania długości, wysokości, przewyższeń, podawał informacje o rodzaju i kolorze szlaków. Pozwalał na wiele sposobów analizować informacje – jest wielofunkcyjną, wirtualną mapą Małopolski. *Portal Krajoznawczy* – uzupełnieniem informacji przestrzennej, którą oferował Geoportal, wiedzą krajoznawczą. Pozwalał turystom zapoznać się z informacjami na temat atrakcji przyrodniczych, historycznych i innych, które wyróżniają Małopolskę³⁴⁹.

Wskaźnik II.15

Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

Na konferencji UNESCO w Montrealu w 1982 roku zaproponowana została definicja przemysłów kreatywnych – *jest to działalność w zakresie produkcji, reprodukcji, magazynowania i dystrybucji na dużą skalę dóbr i usług kultury*. Obejmuje one aktywności, które mają swoje źródło w indywidualnej kreacji, zdolnościach i talencie, mające potencjał tworzenia dobrobytu i miejsc pracy przez produkcję i eksploatację własności intelektualnej. Specjalizacja dotyczy technologii z 4 dziedzin: przemysły kreatywne, projektowanie graficzne i wzornictwo przemysłowe (design), gry komputerowe i oprogramowanie (Interactive Leisure Software) oraz przemysły czasu wolnego.

Istotny dla ekonomicznego zorientowania kultury i regionalnego dziedzictwa kulturowego jest właśnie rozwój przemysłów kultury i czasu wolnego oraz działalność podmiotów zaliczanych do sektora kreatywnego. Według szacunków statystycznych w 2019 roku rzeczywisty **udział sektora kreatywnego wśród wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych** w Małopolsce był na poziomie 7,28%. **W okresie poddanym sprawozdawczości wartość ta dla regionu zmalała** – porównując do danych z 2017 roku – jednak **w niewielkim stopniu, o 0,05 punktu procentowego**. W samym 2018 roku wzrosła (o 0,11% – do wartości 7,44% najwyższej od 2015 roku), w 2019 roku zaś spadła (odnosząc zarówno do roku poprzedniego, jaki i do 2017 roku) – o 0,16% ogółu nowych, zarejestrowanych podmiotów tego sektora. **Dla Miasta Kraków dane te są wyższe** – z uwagi

³⁴⁷ Dane z Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³⁴⁸ Dofinansowany w konkursie pn. *Małopolska Gościńska* w 2015 r.

³⁴⁹ <http://www.gis.geo.uj.edu.pl/szlakimalopolski/>.

na dużą koncentrację funkcjonujących podmiotów i istniejący popyt na towary i usługi – i **świadczą o odwrotnej tendencji** – wzrostu udziału nowych firm, które zaliczamy do sektora kreatywnego (w 2015 roku – 9,55% a w 2019 roku – 9,98%) w ogólnej liczbie zarejestrowanych, nowych podmiotów gospodarczych³⁵⁰. W skali kraju średnia wartość w tym obszarze na koniec 2019 roku wynosiła 6,73% i potwierdziła małopolskie, regionalne tendencje – najwyższe dane odnotowano w 2018 roku, w kolejnym okresie wskaźniki nieco spadły, także poniżej danych z 2017 roku. Powyżej średniej krajowej – na koniec okresu sprawozdawczego – plasowały się tylko 4 województwa: mazowieckie (8,71%), małopolskie (7,28%), śląskie (7,21%) oraz łódzkie (6,85%). Na koniec 2019 roku, poza Mazowszem, najwięcej kreatywnych przedsiębiorstw w kraju funkcjonowało na terenie Małopolski, najmniej takich podmiotów działało w województwie zachodniopomorskim (4,58%)³⁵¹.

Branżę kreatywną tworzą przedsiębiorstwa, których wytwory i usługi w dużym stopniu wyróżniają się oryginalnością treści i form, wynikającej z talentu, umiejętności i kreacji ich twórców. Wśród dzieł sektora kreatywnego można wyróżnić produkty zaliczane do tzw. kultury wysokiej, jak i kultury masowej, popularnej. W delimitacji, której podstawą były kody PKD, na koniec 2018 roku³⁵² **w Małopolsce zidentyfikowano 16 165 podmiotów z branży przemysły kreatywne i czasu wolnego**, na 166 608 takich wszystkich firm w Polsce (udział Małopolski w statystykach krajowych wynosił 9,7% ogółu). W regionie najwięcej z nich związanych było z działalnością w zakresie architektury oraz prowadzenia agencji reklamowych. Najmniej liczną branżą kreatywną było rękodzieło artystyczne (ponieważ wielu rękodzielników sprzedających swoje wyroby nie rejestruje działalności gospodarczej w ogóle lub w odpowiedniej klasie działalności, w związku z czym podana wartość jest niedoszacowana). Pod względem liczby zatrudnionych wśród zidentyfikowanych przedsiębiorstw funkcjonowało najwięcej mikroprzedsiębiorstw. Na koniec 2016 roku odnotowano 516 firm zajmujących się konserwacją zabytków i dzieł sztuki oraz dziedzictwem kulturowym, w tym 80, które zatrudniały co najmniej 10 pracowników³⁵³. Znaczna część podmiotów miała swoją siedzibę na terenie Krakowa. Udział nowo zarejestrowanych firm sektora kreatywnego w liczbie nowych podmiotów (różnych branż) ogółem w 2018 roku wynosił w stolicy regionu 9,40%, zatem niemal co dziesiąta nowo powstała firma w Krakowie deklarowała działalność w obszarze zaliczanym do sektora kreatywnego³⁵⁴.

Z wniosków wyciągniętych w 2018 roku przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego z przeprowadzonego badania regionalnych przemysłów kreatywnych wynika, iż największy udział poszczególnych branż kreatywnych – w ramach usług i produktów, które możemy zaliczyć do kultury tzw. wysokiej – w publicznym sektorze własności determinowała branża konserwacji zabytków i dzieł sztuki oraz dziedzictwa kulturowego (w latach 2010-2016 udział pomiędzy 46% a 48%), niemal połowa firm działających w tych obszarach należała do sektora publicznego, pozostała – do prywatnego³⁵⁵.

³⁵⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁵¹ Tamże.

³⁵² W Banku Danych Lokalnych, GUS nie ma danych w tym zakresie z 2019 r.

³⁵³ Małopolskie przemysły kreatywne – stan i warunki rozwoju. Raport końcowy z badania, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Polityki Regionalnej UMWM, Kraków 2018, s. 53.

³⁵⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁵⁵ *Małopolskie przemysły kreatywne – stan i warunki rozwoju. Raport końcowy z badania*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Polityki Regionalnej UMWM, Kraków 2018, s. 32.

IV. Podsumowanie – wnioski wynikające z monitoringu wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

Realizacja zapisów *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021* i skuteczna ochrona dziedzictwa to wielkie wyzwanie, szczególnie w sytuacji gospodarki rynkowej i trudnej – zwłaszcza dla obszaru kultury i dziedzictwa narodowego – sytuacji finansów publicznych. Obszarami, które poddane zostały sprawozdawczości w pierwszych dwóch latach obowiązywania zapisów wojewódzkiego programu były (odpowiadający celowi operacyjnemu 1) poziom ochrony i (odpowiadający celowi operacyjnemu 2) zarządzania dziedzictwem kulturowym w regionie. Z zebranych w tym opracowaniu danych, opisujących i charakteryzujących każdy z wybranych 23 wskaźników, można wyciągać wnioski i oceniać rzeczywisty poziom ochrony i zarządzania regionalnym dziedzictwem kulturowym.

Ocena realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Ocena realizacja celu operacyjnego I

Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu

Ochrona dziedzictwa kulturowego – zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu, przede wszystkim, zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie. Poziom zabezpieczenia dziedzictwa Małopolski wyznaczała liczba obiektów ujętych ochroną prawną: wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków oraz do wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków, uznanych za pomnik historii lub park kulturowy oraz ujętych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wojewódzka ewidencja zabytków na koniec 2019 roku ujmowała około 48 000 obiektów, w okresie poddanym sprawozdawczości do tego wykazu dołączono 70 nowych kart ewidencyjnych pojedynczych obiektów architektonicznych, zespołów budowlanych, zespołów urbanistycznych lub ruralistycznych, stanowisk archeologicznych, zabytkowych parków i cmentarzy. Z liczby około 48 000 obiektów wpisanych do małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości na koniec 2019 roku wpisanych było około 5 100 zabytków, w wyniku wydania przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 3 446 decyzji administracyjnych. Rejestr powiększył się poprzez opracowanie nowych decyzji o wpisie obiektów do rejestru zabytków w sumie ujmujących 38 nieruchomości (m.in.: Pałac Dożów” w Centrum Administracyjnym Huty im. T. Sendzimira w Krakowie oraz schronisko „Murowaniec” na Hali Gąsienicowej w Tatrach). Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał także decyzje administracyjne w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków ruchomych, które objęły ochroną prawną 333 obiektów ruchomych (np. wystrój kościółka w Krużlowej Wyżnej). Na koniec 2019 roku w wojewódzkim rejestrze zabytków było już 33 058 ruchomości. Systematycznie w małopolskim rejestrze przybywa pojedynczych zabytków, zespołów nieruchomości lub grup obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego godnych ujęciem ochroną prawną. Zauważalna jest tendencja stałego i cyklicznego powiększania wojewódzkiego rejestru zabytków i ujmowania w nim kolejnych wartościowych obiektów, które obejmuje ochrona ustawowa, prawna.

Poza liczbą wpisów, w latach poddanych sprawozdawczości, zdecydowanie zmieniła się (zwiększyła) liczba obiektów skreślanych z wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości. Wynikało to z porządkowania spisu oraz weryfikacji stanu zachowania obiektów w terenie – z rejestru skreślono 34 zabytki (m.in. spalony drewniany kościół pw. Narodzenia NMP w Libuszy, ształas w Gorcach i Jurgowie), głównie z powodów zniszczenia obiektu lub utraty wartości historycznej. Niepokojącą tendencją, chociaż pod względem materiałowym naturalną, jest ubywanie z zasobu regionalnego dziedzictwa drewnianych zabytków, głównie tych, które niegdyś pełniły funkcje dawnych, skromnych domostw lub zabudowań gospodarczych, dla których właściciele nie znaleźli przeznaczenia lub nowych funkcji. Nieużytkowane obiekty bezpowrotnie niszczeją, często jedynym ratunkiem – dla tych

najcenniejszych – jest translokacja do skansenu. Dwie decyzje o skreśleniu obiektów z rejestru zabytków dotyczyły przeniesienia 2 zabytków na teren skansenów i wpisania ich w inwentarz muzealny (spichlerze z Bobrka i z Suchej Beskidzkiej). Uratowany zabytek drewniany z Suchej Beskidzkiej niestety wyjechał poza Małopolskę – do Żywieckiego Parku Etnograficznego w Ślemieniu (woj. śląskie), ale został ocalony przed zniszczeniem. Weryfikacja stanu zabytków w terenie i aktualizacja rejestru jest podstawą wiedzy o faktycznej liczbie i poziomie zachowania zasobów dziedzictwa w regionie, które poza ustawową ochroną prawną, przede wszystkim podlega codziennej opiece sprawowanej przez właścicieli zabytków, których postawa często decyduje o utrzymywaniu kondycji zabytkowych własności lub zagrożeniu ich istnienia przez zaniedbania, bierność albo nawet celowe, niewłaściwe działania przyczyniające się do zniszczenia tego, co zostało ujęte opieką prawną. Skreślenia z wojewódzkiego rejestru zabytków świadczą o niedostatecznej ochronie wynikającej z przepisów prawa oraz o konieczności współpracy władzy państwowej i samorządowej, głównie na poziomie lokalnym, z właścicielami, opiekunami i użytkownikami zabytków w celu ich aktywizacji i podnoszenia poziomu wiedzy o wartościach i potencjale, które zawierają w sobie ich własności stanowiące dziedzictwo kulturowe regionu.

Ochrona prawna umożliwia ochronę zabytkowych obiektów i terenów poprzez utworzenie parku kulturowego, uznanie z pomnik historii albo ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W 2018 roku województwo małopolskie przyjęło ważny nowy dokument planistyczny – *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, który wyznacza kierunki ochrony planistycznej i rozwoju przestrzennego regionu, w tym także zaleca, w większym stopniu, wykorzystanie jednej z form ochrony przestrzeni jaką jest kompetencja gminy – utworzenie parku kulturowego. Rekomendacje z 2018 roku dotyczą wyznaczenia i ustanowienia w regionie 24 nowych parków kulturowych (m.in. chroniących historyczną przestrzeń Biecza, Ciężkowic, Lanckorony, Nowego Wiśnicza). Na obszarze Małopolski w okresie poddanych sprawozdawczości utworzono 2 nowe parki kulturowe: *Park Kulturowy Dzikiy Skarb* w granicach gminy Raciechowice oraz *Park Kulturowy Nowa Huta* na terenie Krakowa. Zatem na koniec okresu sprawozdawczego w granicach województwa funkcjonowało 5 parków kulturowych (po 2 w Zakopanem i Krakowie, 1 w Raciechowicach). Pod względem wykorzystania tej formy ochrony dziedzictwa i przestrzeni kulturowych województwo małopolskie, wraz z regionem dolnośląskim, plasowało się na 2. pozycji w kraju. Ochrona obszarowa jest ochroną problemową, dotyczy wielu obiektów, właścicieli i dziedzin życia. W okresie poddanych sprawozdawczości ujęto także nowe tereny i zespoły obiektów ochroną prawną w formie uznania za pomnik historii. Takim zabytkiem został Stary Sącz – zespół staromiejski wraz z klasztorem Sióstr Klarysek.

Zapisy ustawy branżowej umożliwiają ustalenia ochrony wyznaczonego obszaru i jego składowych m.in. w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego sprzyja porządkowaniu przestrzeni w gminach, wydawaniu właściwych decyzji administracyjnych i ochronie krajobrazu kulturowego. W Małopolsce ciągle wzrasta liczba sporządzonych planów zagospodarowania przestrzennego, nadal region jest w grupie liderów w kraju w zestawieniach pokrycia planistycznego obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Na koniec 2019 roku w regionie odnotowano istnienie 2 640 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na 55 626 wszystkich planów uchwalonych przez gminy w Polsce. Udział dokumentów planistycznych dotyczących regionu w zasobie krajowym wynosił tylko 4,75%. Małopolska wśród województw w kraju nadal plasowała się dopiero na 9. miejscu w posiadanej liczbie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, m.in. za Wielkopolską (8 724 planów). Bardziej jednak istotną wymiarną – od liczby planów – jest tzw. pokrycie planistyczne. Na koniec okresu sprawozdawczego miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokryte było 68% powierzchni regionu. W okresie sprawozdawczym pokrycie planistyczne wzrosło o 1,1%. Największy przyrost dokumentów planistycznych odnotowano w gminach: Wieprz (wzrost o 83% powierzchni), Miasto Kraków (przyrost o ponad 14%), Czernichów, Raclawice, Krzeszowice. Wiele gmin na koniec 2019 roku wykazała się 100% objęciem powierzchni miejscowymi planami. Bardzo dobra sytuacja – zbliżona lub równa całkowitemu pokryciu obszarów powiatów miejscowymi planami charakteryzowała powiaty: olkuski, suski, wielicki, bocheński i wadowicki. Nadal jednak w regionie odnotowano przypadki braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (0% pokrycia planami – Czchów, Bolesław, Olesno, Mędrzechów, Kozłów, Raciechowice, Ciężkowice). Najgorsza sytuacja nadal panowała w 2 powiatach: dąbrowskim i proszowickim – średnia pokrycia planistycznego nie przekroczyła tam 1% obszarów. Pomimo tego Małopolskę wyróżniał wysoki wskaźnik pokrycia planistycznego – pod tym względem region w 2019 roku nadal zajmował 2. miejsce w kraju, za województwem śląskim. Procent powierzchni ujętej ochroną planistyczną w województwie małopolskim był ponad dwa razy większy niż średnia w kraju (31,2%). Przyrost planistyczny to dobra, zauważalna tendencja – im większe jest pokrycie planistyczne, tym więcej jest obszarów chronionych – tym lepsza

i skuteczniejsza jest systemowa ochrona prawna zagospodarowania przestrzennego regionu, lokalnych typów i rodzajów zabudowy, tradycji ruralistycznych i urbanistycznych, historycznych materiałów, ochrona krajobrazu i wartościowych obiektów – zabytkowych i dóbr sztuki współczesnej.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami doprowadziła do zmiany charakteru prawnego i wzrostu znaczenia gminnej ewidencji zabytków. Wszystkie gminy w kraju do końca 2012 roku powinny opracować gminne ewidencje zabytków, ujmujące zabytki nieruchome wpisane do rejestru, zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Na koniec 2019 roku szacunkowo tylko ponad 71% (132) gmin w Małopolsce miało opracowane gminne ewidencje zabytków, czyli zinwentaryzowało zasób posiadanego na swoim obszarze dziedzictwa kulturowego. W okresie sprawozdawczym małopolskie gminy opracowały i przyjęły 14 gminnych ewidencji zabytków. Niestety nadal aż 50 samorządów gminnych w regionie, mimo upływu lat, nie spełniło ciążącego na nich wymogu ustawowego i nie opracowało gminnej ewidencji zabytków. Ta duża liczba wskazuje na istniejące luki w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym (gminnym). Gminne ewidencje zabytków są podstawą do sporządzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. Braki w opracowaniu ewidencji zabytków miały odzwierciedlenie w małej liczbie podjętych i obowiązujących – na koniec 2019 roku – gminnych programów opieki nad zabytkami. Wówczas w regionie takie programy, zaopiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, posiadało tylko 51 gmin w Małopolsce (27,6% ogółu). W okresie sprawozdawczym przyjętych zostało 27 nowych gminnych programów opieki nad zabytkami, ale w tym samym okresie 10 takich dokumentów utraciło ważność. Co istotne, stolica regionu nadal nie posiadała aktualnego dokumentu wyznaczającego – w perspektywie kilkuletniej – systemową politykę opieki nad krakowskimi zabytkami. Przykład braku działań Gminy Miejskiej Kraków w tym zakresie nie mobilizował mniejszych jednostek samorządu terytorialnego – posiadających dużo mniejszy zasób dziedzictwa – do aktywizacji w celu wypełnienia obowiązków ustawowych. Na szczeblu powiatowym z tego nakazu prawa nie wywiązało się 16 powiatów ziemskich w regionie (ponad 84% ogółu), obowiązywały tylko 3 takie programy, opracowane przez powiaty: wadowicki, gorlicki i krakowski. Samorząd wojewódzki, na który spada obowiązek planowania regionalnej ochrony dziedzictwa kulturowego, opracowując ogólne wytyczne dla województwa, nie ma w większości przypadków partnerów w samorządach gminnych i powiatowych, które powinny przejąć obowiązek dbania o dziedzictwo – często także o swoje zabytkowe własności – i wesprzeć ochronę regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym. W kolejnych latach – dla poprawy systemowej ochrony zabytków w regionie – konieczne będzie wzmocnienie współpracy i faktyczne przejęcie części odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe przez gminy – podstawowe jednostki zarządzania samorządowego.

Liczba wydanych pozwoleń konserwatorskich wzrosła do rekordowej liczby 9 275. Dodatkowo pracownicy służb konserwatorskich opracowali 8 126 zaleceń i opinii konserwatorskich. Najwięcej decyzji administracyjnych dotyczyło akceptacji programów działań przy zabytkach nieruchomych, zatem dotyczyło robót budowlanych. Widoczna była aktywność właścicieli zabytków – co ważne, chęci uzgadniania przez nich zakresów prac przy zabytkach poprzez uzyskanie administracyjnej zgody na prowadzenie remontów i konserwacji swoich własności oraz podejmowanie prac dotyczących zabytkowej zieleni lub takich, które poprzedzone powinny być badaniami archeologicznymi.

Małopolskę wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. W 2019 roku odnotowano istnienie 304 zespołów regionalnych, około 220 grup śpiewaczych i obrzędowych, ponad 160 muzyk (kapel) ludowych, około 1000 twórców ludowych, 350 grup kołędniczych, 240 gawędziarzy, 50 teatrów wiejskich oraz około 700 kół gospodyń wiejskich. W okresie poddanym sprawozdawczości utworzono 11 nowych zespołów regionalnych (np. Zespół Regionalny „Dolina Słomki” ze Stronia) oraz 10 kapel ludowych (m.in. „Starowiejski Hyr” ze Starej Wsi). Porównując do lat ubiegłych, aktywność w zakresie powoływania nowych grup artystycznych zmalała, jednak ważniejsza od wzrostu statystyk była jakość realizowanej działalności artystycznej i edukacyjnej. I tak w skali kraju Małopolska nadal wyróżniała się bogactwem i różnorodnością przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz pozyskiwanymi nagrodami dla regionalnych zespołów i grup folklorystycznych w krajowych i międzynarodowych przeglądach. Działaniami wspierającymi tożsamość regionalną i lokalną były organizowane w okresie poddanym sprawozdawczości w województwie małopolskim liczne festiwale i przeglądy zespołów oraz imprezy folklorystyczne.

Województwo małopolskie ma dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. W latach 2018-2019, rozporządzeniem wykonawczym Komisji Unii Europejskiej, rejestr europejskich produktów regionalnych powiększono o 2 produkty wytwarzane w naszym kraju – czosnek galicyjski oraz kiebasę krakowską suchą staropolską – oba wytwarzane na terenie województwa. 100%

polskich wpisów do unijnego rejestru w tym czasie stanowiły małopolskie przysmaki. Zatem Małopolska, z powiększoną liczbą docenionych tradycyjnych produktów, w jeszcze większym stopniu wyróżniała się w statystykach krajowych (15 na 41 wszystkich polskich regionalnych produktów). W okresie poddanym sprawozdawczości także 17 wytwarzanych w regionie wyrobów (w skali kraju 181) wpisanych zostało na – prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – *Listę Produktów Tradycyjnych*, w tym m.in. miód ze spadzi iglastej z Harbutowic, chleb swojski bobowski, lubecka zupa z lubczykiem. Te wpisy powiększyły liczbę produktów tradycyjnych pochodzących z Małopolski do 220 (ponad 11% krajowego ogółu). Na koniec 2019 roku na liście były w sumie 1 942 takie polskie produkty. Województwo małopolskie plasowało się na 2. miejscu, za Podkarpaciem, wyróżniając się liczbą wyrobów, których metody produkcji stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu. Świadczy to o zaangażowaniu producentów i wytwórców żywności w działania wspierające lokalne i tradycyjne metody produkcji. Nadal 6 zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego – usankcjonowanej tradycją działalności człowieka, związaną z praktykowaniem tradycji, wierzeń, zwyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła – z terenu Małopolski wpisanych było na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. W skali kraju na koniec 2019 roku tym spisie ujęto 37 regionalnych i lokalnych tradycji. W okresie poddanym sprawozdawczości na krajowej liście pojawiło się 10 nowych pozycji, jednak żaden wyróżniony wpisem do inwentarza przejaw dziedzictwa niematerialnego nie pochodził z województwa małopolskiego. Za to w 2018 roku miało miejsce ważne dla kraju i regionu wydarzenie. Na sesji Komitetu Międzyrządowego na prestiżową *Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO* wpisano pierwszą polską tradycję – krakowskie szopkarstwo. Umiejętność rzemieślnicza i krakowski, przedświąteczny obyczaj zaistniał na arenie międzynarodowej powiększając reprezentatywny, paryski spis niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, który na koniec 2019 roku obejmował już 463 zjawiska i tradycje pochodzące z terenów 124 krajów świata, w tym pierwszy raz z Polski.

Ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej województwa realizowana była przez rozwijający się proces digitalizacji zbiorów. Wiele podmiotów pozyskało środki na funkcjonowanie pracowni digitalizacyjnych i realizację projektów, które w kolejnych latach zaowocują dostępem do wielu wirtualnych kolekcji, a także spowodują utrwalenie w zapisie cyfrowym części zasobów: bibliotecznych, muzealnych, archiwalnych oraz zbiorów fonograficznych i materiałów audiowizualnych. W okresie poddanym sprawozdawczości w małopolskich muzeach zdigitalizowano 114 079 sztuk muzealiów. Widoczna jest tendencja stale rosnącej liczby eksponatów poddanych zapisom cyfrowym. Na koniec 2019 roku w regionie odnotowano w sumie 987 155 zdigitalizowanych jednostek małopolskich muzealiów, które stanowiły aż 26% ogółu digitalizacji muzealnych w krajowym zasobie elektronicznym (obejmującym 3 793 884 sztuk). Mimo prowadzonej od lat w regionie digitalizacji zbiorów i wyróżniającego się na tle kraju poziomu cyfryzacji małopolskich zasobów muzealnych – działanie to nadal było jednak niewystarczające w stosunku do liczby i wartości posiadanych przez region muzealiów.

Ocena realizacji celu operacyjnego II

Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Efektywnemu zarządzaniu regionalną przestrzenią kulturową sprzyja sieć powiązań i współpracy różnych jednostek i podmiotów zajmujących się dziedzictwem kulturowym oraz wspólnotowa odpowiedzialność za nie. W latach poddanych sprawozdawczości powstało 107 nowych, zarejestrowanych w Małopolsce organizacji pozarządowych deklarujących działalność w obszarach: kultury, sztuki, dziedzictwa narodowego oraz związanych z rozwojem wspólnot i społeczności lokalnych – powiększając zasób aktywnych podmiotów non-profit w tym zakresie w regionie do liczby 2 801 (na 14 139 wszystkich małopolskich NGO). Region plasował się na 2. miejscu w kraju, za województwem mazowieckim, pod względem liczby podmiotów trzeciego sektora działających na rzecz kultury i dziedzictwa narodowego. W województwie działało także 14,1% ogółu polskich muzeów i oddziałów muzealnych, 18,7% wszystkich galerii i salonów sztuki, 10,8% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, 11,7% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 8,6% kin stałych oraz 9,7% bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (łącznie z filiami). W latach 2018-2019 przybyło 14 nowych podmiotów: 3 muzea, 7 domów kultury, 2 teatry, 1 galeria i 1 kino). Niestety w regionie od lat ubywa bibliotek oraz placówek informacyjno-bibliotecznych, to także tendencja krajowa. W okresie poddanym sprawozdawczości liczba podmiotów

związanych z czytelnictwem zmalała o 10 instytucji (a w ciągu 5 lat – ubyły aż 44 biblioteki). Na koniec okresu sprawozdawczego w Małopolsce prowadziło działalność 135 muzeów i oddziałów muzealnych, w tym 65 (czyli 48% ogółu) lokowanych w Krakowie. Najwięcej placówek specjalizowało się w profilu historycznym – 29,6%. Do sektora publicznego należało 105 muzeów – dla 77 z nich organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. Pod opieką samorządu województwa nadal były 23 regionalne instytucje kultury.

Małopolskie muzea – jedno z najpopularniejszych w kraju – w ciągu 2 lat zwiedziło w sumie 21,6 mln osób. Nastąpił kolejny wzrost zainteresowania widzów ofertą regionalnych placówek. Województwo małopolskie pod tym względem zajmowało 2. miejsce w kraju (za Mazowszem). Z placówek regionalnych najczęściej odwiedzających odnotowały znane – w skali kraju i świata – muzea lokowane na obszarach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau – były niemiecki, nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce oraz Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie. Instytucje muzealne w regionie zorganizowały 1 266 wystaw czasowych (nieco mniej niż w latach ubiegłych) oraz – więcej niż wcześniej – 746 udostępnionych widzom wystaw stałych. Najwięcej wystaw czasowych zorganizowały placówki muzealne w Krakowie (rocznie było to ponad 230 projektów), żadnej takiej wystawy nie zorganizowano w powiecie dąbrowskim. Same muzea regionalne (11 instytucji), dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie w okresie poddanym sprawozdawczości zorganizowały 441 wystaw czasowych, najwięcej – Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach (95 projektów).

O jakości zarządzania władz państwowych i samorządowych zasobami regionalnego dziedzictwa kulturowego w regionie świadczył przede wszystkim sposób sprawowanej opieki nad posiadanym dziedzictwem (własnymi zabytkowymi zasobami) oraz poziom i jakość systemowego wsparcia ochrony pozostałych dóbr, będących w posiadaniu innych właścicieli i użytkowników zabytków. Jak mówią zapisy ustawy branżowej, na organach administracji publicznej spoczywa obowiązek m.in. zapewnienia warunków finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków. W okresie poddanym sprawozdawczości z budżetu samorządu województwa wydatkowano ponad 8,85 mln zł na wsparcie działań podejmowanych przez właścicieli małopolskich zabytków, dodatkowo przyznano prawie 1,8 mln zł na remonty zabytkowych kapliczek przydrożnych i miejsc pamięci narodowej – zadania realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego. Wzrosła ogólna kwota przeznaczana na konkurs pn. *Ochrona zabytków Małopolski* – w 2019 roku do rekordowej od lat kwoty – 6 253 276 zł, co za tym idzie, podniosła się też średnia kwota udzielonej dotacji (z 21 tys. zł w 2018 roku do wartości prawie 56 tys. zł w 2019 roku). Największe wsparcie w drugim roku sprawozdawczości otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu krakowskiego (ponad 18% budżetu), w następnej kolejności powiatu limanowskiego i tarnowskiego. Podjęto nową inicjatywę samorządu województwa małopolskiego – konkurs pn. *Małopolska Pamięta – zachowanie zabytkowych miejsc pamięci narodowej i martyrologii*. Z budżetu województwa udzielono 53 dotacji w ogólnej kwocie dofinansowania 489 300 zł przeznaczonej na remonty zabytkowych obiektów małej architektury stanowiących miejsca pamięci narodowej.

Tendencję wzrostową odnotowały budżety 19 powiatów w regionie w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego* w okresie dwóch lat łącznie zabezpieczając prawie 36,5 mln zł. Najwięcej środków w tym dziale w 2019 roku wydatkował powiat nowotarski. Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w okresie poddanym sprawozdawczości zagwarantowały środki finansowe na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120) w łącznej wysokości odpowiednio: prawie 62 mln zł i 57 mln zł. Plasowało to regionalne jednostki na 2. i w kolejnym roku – 3. miejscu w kraju pod względem tego rodzaju wydatków, po gminach w województwach dolnośląskim i mazowieckim. W Małopolsce, sumując wydatki z dwóch lat, najwyższe środki finansowe zostały przeznaczone na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w jednostkach położonych na obszarach powiatów: Miasto Kraków, olkuskiego, Miasto Tarnów i krakowskiego.

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów regionalnych gmin, powiatów i województwa mieli możliwość pozyskania znaczących środków z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez: Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. W latach 2018-2019 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 28,3 mln zł, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – 12,3 mln zł, SKOZK – 60,2 mln zł. Średnie kwoty dofinansowania były wysokie, odpowiednio ponad 200 tys. zł, 64 tys. zł i ponad 280 tys. zł na jedno zadanie. Stolica regionu nadal była w pozycji uprzywilejowanej – w stosunku do innych historycznych ośrodków w Polsce – dysponując wsparciem bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (dotacje SKOZK). Tak wielkie wsparcie

ułatwiało planowanie podziału środków – głównie z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz samorządu województwa – i przeznaczanie ich prawie w całości na wsparcie zadań realizowanych w dziedzinie ochrony zabytków w regionie, poza jego stolicą.

W utrzymaniu zabytkowych substancji w regionie w dobrym stanie sprzyjało także dystrybuowanie dla regionu środków pochodzących z programów Unii Europejskiej. W okresie sprawozdawczym trwało wiele poważnych remontów i modernizacji zabytków finansowanych z budżetów: *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020*, *Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020* oraz *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014-2020*. Zawarto 9 nowych umów o finansowanie przedsięwzięć w ramach Poddziałania 6.1.1 RPO, w ogólnej kwocie dofinansowania z Unii Europejskiej ponad 40 mln zł. Realizowano także projekty dofinansowane z tych środków 34 umowami, podpisanymi w 2017 roku. Podobnie było z projektami dofinansowanymi w ramach VIII osi priorytetowej *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* PO liŚ 2014-2020 – większość umów zawarto tuż przed okresem sprawozdawczym, w latach 2018-2019 zawarto 2 dodatkowe umowy dotyczące zabytków lokowanych na obszarze Małopolski. Beneficjenci z regionu pozyskali w sumie ponad 340 mln zł unijnego dofinansowania z PO liŚ na realizację w sumie 23 zadań (dwa projekty dotyczyły kilku regionów, w tym Małopolski). W ramach *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014-2020*, oś priorytetowa 1. *Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza* do końca 2019 roku wsparcie uzyskało 55 transgranicznych projektów (w obszarze ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa) w łącznej kwocie dofinansowania wynoszącego prawie 35 mln euro. Wśród wszystkich polskich beneficjentów tego programu było 30 pochodzących z terenu Małopolski (55% ogółu), którzy pozyskali w sumie prawie 20 mln euro.

Ważną formą ochrony wspierającą zachowanie regionalnego dziedzictwa były realizowane działania i podejmowane projekty związane z rewitalizacją obszarów zdegradowanych i zaniedbanych. W naszym województwie do *Wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego* wpisano 142 gminne programy rewitalizacji (78% gmin). Małopolska zajmowała w tym względzie 1. miejsce w Polsce. W latach 2018-2019 rozstrzygnięto ważne konkursy dotyczące działań rewitalizacyjnych (RPO WM 2014-2020), dofinansowanie otrzymało 209 wniosków w łącznej wysokości wsparcia blisko 820 mln zł. Wzrosły powierzchnie województwa objęte rewitalizacją – do końca 2019 roku takim działaniom poddano w sumie ponad 126 ha terenów miejskich, 75 ha terenów wiejskich oraz ponad 16 ha obszarów przemysłowych. Niestety część zadań, podejmowanych w tym zakresie, ograniczało się jedynie do modernizacji i remontów obiektów i infrastruktury, nie przynosząc trwałych efektów w wymiarze społecznym i ekonomicznym.

Standardy w administracyjnym zarządzaniu kulturą i ochronie dziedzictwa kulturowego w województwie wyznaczały i kształtowały w dużej mierze środki przeznaczane na ten cel. Ogółem z budżetów jednostek samorządu terytorialnego w regionie (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) w okresie poddanych sprawozdawczości wydatkowano (w dziale 921) w sumie 1 754,37 mln zł. Od lat wydatki w tym zakresie w regionie stopniowo wzrastały, w ostatnim roku sprawozdawczości były wyższe o prawie 7% niż w roku poprzedzającym (2018). Poza Gminą Miejską Kraków, największe wydatki w tym obszarze miały gminy z terenu powiatów: krakowskiego, nowosądeckiego, olkuskiego i oświęcimskiego, najmniejsze natomiast jednostki z powiatów: dąbrowskiego, proszowickiego i miechowskiego. Wydatki samorządu województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2018 roku wyniosły 168 740 tys. zł. W kolejnym roku, kwota ta uległa zwiększeniu o prawie 10%, do wartości 185 030,5 tys. zł (największej od lat).

W ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa ujęte były koszty utrzymania muzeów, dla których funkcję organizatora sprawowały samorządy. W 2019 roku odnotowano największe roczne wydatki regionalnych gmin i miast na prawach powiatu w rozdziale 92118 *Muzea*, przekroczony został próg 80 mln zł. Także w budżecie samorządu województwa wzrosły wydatki na regionalne instytucje kultury, wśród których było 11 muzeów wraz z oddziałami. W porównaniu do wydatków na regionalne muzea w 2017 roku – w 2019 roku budżet województwa w tym zakresie był większy o ponad 7,5 mln zł. Największy wzrost dotacji podmiotowej odnotowały: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum Okręgowe w Tarnowie oraz Muzeum Etnograficzne w Krakowie, odpowiednio ich roczne budżety wzrosły o: 1,88 mln zł, 1,12 mln zł oraz 1,1 mln zł. Muzea w regionie zasiły także środki z budżetu państwa, będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który był organizatorem lub współorganizatorem 8 muzeów mających swoje siedziby w Małopolsce. Także te jednostki otrzymały większe wsparcie, w 2019 roku już w sumie ponad 97,5 mln zł. Największy wzrost dotacji podmiotowej odnotowało Muzeum Narodowe w Krakowie (prawie o 5,5 mln zł).

Ważnym obszarem wsparcia i inwestycji – dla funkcjonalnego zarządzania regionalnym dziedzictwem kulturowym – była turystyka. Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim

w 2019 roku wydatkowały ze swoich budżetów – w dziale 630 – *Turystyka* – środki w rekordowej łącznej wysokości 117,7 mln. Powiększony został także budżet samorządu województwa w tym dziale, z wartości 12 mln zł w 2018 roku – do kwoty 13,8 w 2019 roku. Wzrost wydatków odzwierciedlony był w powiększonym ruchu turystycznym na obszarze Małopolski. Od lat wciąż odnotowywana była stała tendencja wzrostowa. W okresie sprawozdawczym województwo małopolskie odwiedziło każdego roku ponad 13 mln turystów (odpowiednio: 13,2 mln osób, w tym niemal 3,3 mln przyjeżdżających z zagranicy, oraz 13,9 mln turystów, z czego niemalże 3,5 mln cudzoziemców). W 2019 roku odwiedzających region (czyli turystów i tych, którzy nie skorzystali z noclegu) było odpowiednio więcej – prawie 17,9 mln przyjeżdżających). Najwięcej gości zagranicznych przybyło z Wielkiej Brytanii, Włoch, Francji i Hiszpanii. Podróżującymi po regionie byli też sami mieszkańcy województwa, w dalszej kolejności region gościł wizytujących ze Śląska, Podkarpacia i Mazowsza. Największą atrakcją, wskazywaną w badaniach, i powodem przyjazdu do Małopolski była wizyta w Krakowie. Region wyróżniał się także wśród innych województw w Polsce największą siecią (długością) wytyczonych szlaków turystycznych – w sumie ponad 8,7 tys. km. W 2019 roku wyznaczonych było: 3,4 tys. szlaków pieszych górskich, prawie 2,5 tys. km szlaków konnych, 1,2 tys. km dróg rowerowych i prawie tyle też tras pieszych nizinnych oraz po ponad 200 km szlaków narciarskich i pieszych tras spacerowych. Region charakteryzowało też największe zagęszczenie sieci szlaków na 100 km² powierzchni, mimo potwierdzania tendencji krajowej – ubywania szlaków (w regionie ubyło 0,4 tys. km tras). Pomniejszona została także liczba funkcjonujących gospodarstw agroturystycznych (o 8 takich obiektów), mimo tego w zestawieniu krajowym województwo małopolskie w 2019 roku nadal było liderem w liczbie oferowanych tego typu miejsc noclegowych. W statystykach wzrosła, chociaż niewiele, także liczba turystów korzystających z gościnności właścicieli zajmujących się agroturystyką.

Zarządzanie przestrzenią kulturową nie może być prowadzone w oderwaniu od gospodarki rynkowej, musi być powiązane z ekonomicznym zorientowaniem dziedzictwa kulturowego i zaangażowaniem w wykorzystanie istniejącego potencjału regionu, tzw. przemysłów kultury i czasu wolnego oraz sektora kreatywnego. Mieszkańcy, którzy aktywnie uczestniczą w kulturze, kreują ją, równocześnie zwiększają konkurencyjność gospodarczą regionu, tworzą mocną tożsamość kulturową miejsca, społeczność świadomą jego tradycji, historii, jak i potencjału dla współczesności, pod warunkiem że potrafią ten potencjał dostrzec i we właściwy sposób go wykorzystać. W Małopolsce na koniec okresu sprawozdawczego zidentyfikowano 16 165 podmiotów z branży przemysłów kreatywnych i czasu wolnego (to 9,7% udział w statystykach krajowych). Wśród nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych ponad 7% deklarowało działalność z tego obszaru (minimalny spadek danych). Dla Miasta Kraków dane te były jednak wyższe – z uwagi na dużą koncentrację funkcjonujących podmiotów i istniejący popyt na towary i usługi – odnotowano minimalny wzrost udziału nowych firm, które zaliczamy do sektora kreatywnego (w 2015 roku – 9,55% a w 2019 roku – 9,98%) w ogólnej liczbie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Z branży konserwacji zabytków i dzieł sztuki ponad połowa firm była w rękach prywatnych właścicieli. Regionalne dziedzictwo kulturowe stanowi potencjał, który dobrze wykorzystany może dawać pracę i zatrudnienie w sektorach dotyczących przemysłów kultury i branż kreatywnych oraz podmiotach związanych z ochroną naturalnych, materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego – które mogą czerpać z niego inspirację, satysfakcję i zyski.

Analiza SWOT ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie – przeprowadzona na etapie sporządzania Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 – wykazała, że głównymi czynnikami powodującymi postępujący proces degradacji zasobów dziedzictwa jest nadal niewystarczający poziom ich ochrony, niezadowalające systemowe działania w zakresie opieki nad zabytkami oraz niewystarczający poziom koordynacji i współpracy w tym zakresie, a także brak mechanizmów wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego oraz długofalowych strategicznych planów ochrony i promocji walorów kulturowych, decydujących o odrębności i atrakcyjności Małopolski. Przeprowadzona analiza wskazała na potrzebę stworzenia i wdrożenia mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy – przy jednoczesnym zachowaniu priorytetu dziedzictwa – oraz na potrzebę przemiany świadomości społeczeństwa w kwestii kulturowego i ekonomicznego znaczenia szeroko pojętej przestrzeni kulturowej oraz umiejętności jej wykorzystania. Po upływie przeszło dwóch lat, od czasu obowiązywania zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, wszystkie problemy i zalecenia działań w sprawie ochrony i zarządzania regionalnym dziedzictwem wskazane w dokumencie programowym pozostają nadal aktualne.

Wniosek końcowy

Realizacja zapisów programu opieki nad zabytkami w regionie, który jest zobowiązany opracować samorząd województwa, nie jest możliwa bez aktywnej współpracy wszystkich podmiotów: regionalnej administracji samorządowej, państwowych służb konserwatorskich, instytucji kultury, właścicieli i opiekunów zabytków oraz podmiotów gospodarczych. Jedynie współdziałanie, chęci i zaangażowanie w działania w wspólnym interesie mogą przełożyć się na skuteczną i faktyczną realizację celów określonych w dokumencie programowym

dziedzictwo – warto mieć korzenie!

Nadzór merytoryczny: Monika Gubała

Dyrektor Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Tekst i opracowanie: Agnieszka Szpala

Departament Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Współpraca przy opracowaniu
części diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego:

Aneta Porębska

Departament Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji,
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

**Sporządzono w Departamencie Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego**

Kraków, 2020 r.